

KAMİL İMAN

Belələri Allaha, Axirət gününə
iman gətirir, yaxşı işlər görməyi buyurur, pis
əməlləri qadağan edir və xeyirxah işlər
görməyə tələsirlər. Məhz onlar
əməlisalehlərdəndirlər.
(Ali-İmran surəsi, 114)

HARUN YƏHYA
(ADNAN OKTAR)

“Kamil” sifəti, yetkin, əksiksiz, mükəmməl mənalarını ifadə edir. Bu kitabın mövzusu olan “Kamil İman” da bir insanın çatdığı imani yetkinliyin və dərinliyin ən ən mükəmməl dərəcəsini bildirir.

Hər fəvqəlinə bir əlaqı hədəfləməklə və buna cəhd göstərməklə məsuldur. Bu mövzuda insanların önünə hər hansı bir sərhəd qoyulmamışdır. Allaha qəlbən iman edən, ONA səmimiyyətlə yaxınlaşmağa çalışan hər mömin bu əlaqı qazana bilər və “imani yetkinliyə” çata bilər.

Bu kitabın yazılmasında məqsəd hər işdə Allaha yönəlmənin, daim Allahın razılığını və dostluğunu qazanmağın və qeyd-şərtsiz gözəl əlaqə göstərməyin nəticəsində yaranan “imani yetkinliyi”, yəni “Kamil İman”ı təyin etmək, dinə səmimiyyətlə sarılan hər insanın bu üstün əlaqı yaşamasına vəsilə olmaqdır. Bir başqa məqsəd isə Allah qorxusu və səmimiyyətlə yaxınlaşıldıqdan sonra “peyğəmbər əlaqı”na çata bilmənin qarşısında heç bir maneə olmadığını bildirməkdir.

YAZIÇI HAQQINDA: Harun Yəhya təxəllüsündən istifadə edən Adnan Oktar 1956-cı ildə Ankarada anadan olmuşdur. 1980-ci illərdən bugünədək imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər hazırlamışdır. Bunlarla yanaşı, yazıçının təkamülçülərin saxtakarlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla olan qaranlıq əlaqələrini ortaya qoyan çox əhəmiyyətli əsərləri vardır.

Yazıçının bütün işlərindəki ortaq hədəf Quranın təbliğini dünyaya yaymaq, beləliklə, insanları Allahın varlığı, birliyi və axirət kimi təməl imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin yanlış təməllərini və azğın tətbiqlərini gözlər önünə gətirməkdir. Belə ki, yazıçının bu günə qədər 60 ayrı dilə tərcümə edilən təxminən 250 əsəri, dünya səviyyəsində geniş oxucu kütləsi tərəfindən izlənilir.

Harun Yəhya külliyyatı (Allahın izni ilə) XXI əsrdə dünya insanlarını Quranda təsvir edilən rifahə və sülhə, düzgünlük və ədalətə, gözəllik və xoşbəxtliyə aparan bir vasitə olacaq.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

OXUCUYA

Bu kitabda və digər işlərimizdə təkamül nəzəriyyəsinin süqutuna xüsusi bir yer ayrılmasının səbəbi bu nəzəriyyənin hər cür din əleyhdarı olan fəlsəfənin təməlini meydana gətirməsidir. Yaradılışı və dolayısı ilə Allahın varlığını inkar edən darvinizm 150 ildir ki, bir çox insanın imanını itirməsinə və ya şübhəyə düşməsinə səbəb olmuşdur. Buna görə də bu nəzəriyyənin yalan olduğunu gözlər önünə gətirmək əhəmiyyətli imani bir vəzifədir. Bu əhəmiyyətli xidmətin bütün insanlığa çatdırılması isə zəruridir. Bəzi oxucularımız ola bilər ki, yalnız bir kitabımızı oxumaq imkanı tapa bilər. Bu səbəblə, hər kitabımızda bu mövzuya xülasə də olsa yer ayrılması uyğun hesab edilmişdir.

Qeyd edilməsi lazım olan başqa bir xüsüs də bu kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Yazıçının bütün kitablarında imani mövzular Quran ayələri yönündə izah edilir və insanlar Allahın ayələrini öyrənməyə və yaşamağa dəvət edilirlər. Allahın ayələri ilə əlaqədar bütün mövzular oxucuda heç bir şübhə və ya sual buraxmayacaq şəkildə açıqlanmışdır.

Bu mövzuda istifadə edilən səmimi, sadə və səlis üslub isə kitabların hamı tərəfindən rahat başa düşülməsini təmin edir. Bu təsirli və sadə izah sayəsində kitablar “bir nəfəslə oxunan kitablar” ibarəsinə tam uyğun gəlir. Dini qəti şəkildə rədd edən insanlar belə bu kitablarda bildirilən həqiqətlərdən təsirlənir və yazılanların doğruluğunu inkar edə bilmirlər.

Bu kitab və yazıçının digər əsərləri oxucular tərəfindən şəxsən oxuna biləcəyi kimi, qarşılıqlı söhbət mühiti şəklində də oxuna bilər. Bu kitablardan istifadə etmək istəyən bir qrup oxucunun kitabları bir yerdə oxumaları mövzu ilə əlaqədar öz təfəkkür və təcrübələrini də bir-birlərinə ötürmək baxımından faydalıdır.

Bununla belə, yalnız Allahın razılığı üçün yazılan bu kitabların tanınmasında və oxunmasında iştirak etmək də böyük bir xidmətdir. Çünki yazıçının bütün kitablarında isbat və razı salıcı yön son dərəcə güclüdür. Bu səbəblə, dini izah etmək istəyənlər üçün ən təsirli üsul bu kitabların digər insanlar tərəfindən də oxunmasının təşviq edilməsidir.

Kitabların arxasına yazıçının digər əsərlərinin təqdimatının əhəmiyyətli səbəbləri vardır. Bu sayədə kitabı nəzərdən keçirən şəxs yuxarıda yazılan xüsusiyyətləri daşıyan və oxumaqdan xoşlandığını ümid etdiyimiz bu kitabla eyni xüsusiyyətlərə sahib daha bir çox əsərin olduğunu görəcək, imani və siyasi mövzularda faydalana biləcəyi zəngin bir qaynağın mövcudluğuna şahid olacaq.

Bu əsərlərdə digər bəzilərdə görülən, yazıçının şəxsi qənaətlərinə və şübhəli qaynaqlara əsaslanan izahlara, müqəddəsata qarşı lazım olan ədəb və hörmətə diqqət yetirilməyən üslublara, şübhəli və həmçinin incidici yazılara rast gələ bilməzsiniz.

KAMİL İMAN

Belələri Allaha, Axirət gününə
iman gətirir, yaxşı işlər görməyi buyurur,
pis əməlləri qadağan edir və xeyirxah
işlər görməyə tələsirlər. Məhz onlar
əməlisalehlərdəndirlər.

(Ali-İmran surəsi, 114)

HARUN YƏHYA
(ADNAN OKTAR)

YAZIÇI VƏ ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA

Harun Yəhya təxəllüsündən istifadə edən yazıçı Adnan Oktar 1956-cı ildə Ankarada anadan olmuşdur. İbtidai və orta təhsilini Ankarada almışdır. Daha sonra İstanbul Memar Sinan Universitetinin İncəsənət fakültəsində və İstanbul Universitetinin Fəlsəfə bölməsində təhsil almışdır. 1980-ci illərdən bu yana imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər hazırlamışdır. Bununla yanaşı, yazıçının təkamülçülərin saxtakarlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla olan qaranlıq əlaqələrini ortaya qoyan çox əhəmiyyətli əsərləri vardır.

Harun Yəhyanın əsərləri təxminən 30.000 şəklin olduğu cəmi 45.000 səhifəlik külliyyatdır və bu külliyyat 60 fərqli dilə tərcümə edilmişdir.

Yazıçının təxəllüsü inkarçı düşüncəyə qarşı mübarizə aparan iki peyğəmbərin xatirəsinə hörmət olaraq adlarını yad etmək üçün Harun və Yəhya adlarından götürülmüşdür. Yazıçı tərəfindən kitabların üz qabığında Rəsulullahın möhürünün olmasının simvolik mənası isə kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Bu möhür Qurani-kərimin Allahın son kitabı və son sözü, Peyğəmbərimizin (s.ə.v.) xatəmül-ənbiya olduğunun rəmzidir. Yazıçı bütün yayınlarında Quranı və Rəsulullahın sünnəsini özünə rəhbər etmişdir. Bu surətlə, inkarçı düşüncə sistemlərinin bütün təməl iddialarını bir-bir ortadan qaldırmağı və dinə qarşı yönələn etirazları tam susduracaq "son söz"ü söyləməyi hədəfləmişdir. Böyük hikmət və kamal sahibi olan Rəsulullahın möhürü bu son sözü söyləmək niyyətinin duası olaraq istifadə edilmişdir.

Yazıçının bütün işlərindəki ortaq hədəf Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaq, beləliklə, insanları Allahın varlığı, birliyi və axirət kimi təməl imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin əsassız təməllərini və azğın tətbiqlərini gözlər önünə çəkməkdir.

Necə ki, Harun Yəhyanın əsərləri Hindistandan Amerikaya, İngiltərədən İndoneziyaya, Polşadan Bosniya-Hersoqovinaya, İspaniyadan Braziliyaya, Malayziyadan İtaliyaya, Fransadan Bolqarıstana və Rusiyaya qədər dünyanın əlavə bir çox ölkəsində sevilərək oxunur. İngilis, fransız, alman, italyan, ispan, portuqal, urdu, ərəb, alban, rus, boşnaq, uyğur, İndoneziya, malay, benqal, serb, bolqar, Çin, Danimarka və İsveç dili kimi bir çox dilə tərcümə edilən əsərlər xaricdə geniş oxucu kütləsi tərəfindən izlənilir.

Dünyanın dörd tərəfində fəvqəladə təqdir toplayan bu əsərlər bir çox insanın iman etməsinə, bir çoxunun da imanında dərinləşməsinə vəsilə olur. Kitablari oxuyub araşdıran hər kəs bu əsərlərdəki hikmətli, dolğun, asan aydın olan və səmimi üslubun, ağıllı və elmi yanaşmanın fərqlində olar. Bu əsərlər sürətli təsir etmə, qəti nəticə vermə, etiraz və təkzib edilə bilinməyən xüsusiyyətləri daşıyır. Bu əsərləri oxuyan və üzərində ciddi şəkildə düşünən insanların artıq materialist fəlsəfəni, ateizmi və digər azğın görüş və fəlsəfələrin heç birini səmimi olaraq müdafiə etmələri mümkün deyil. Bundan sonra müdafiə etsələr də, ancaq romantik inadla müdafiə edəcəklər. Çünki fikri dayaqları aradan götürülmüşdür. Dövrümüzdəki bütün inkarçı cərəyanlar Harun Yəhya külliyyatı qarşısında fikirlə məğlub olmuşlar.

Şübhəsiz, bu xüsusiyyətlər Quranın hikmət və ifadə təsirliliyindən qaynaqlanır. Yazıçı bu əsərlərə görə öyünmür, yalnız Allahın hidayətinə vəsilə olmağa niyyət etmişdir. Bundan başqa, bu əsərlərin çap və nəşrində hər hansı bir maddi qazanc hədəflənməmişdir.

Bu həqiqətlər göz önünə gətirildikdə insanların görmədiklərini görmələrini təmin edən, hidayətlərinə vəsilə olan bu əsərlərin oxunmasını təşviq etməyin də çox əhəmiyyətli xidmət olduğu ortaya çıxır.

Bu qiymətli əsərləri tanıtməyin yerinə insanların zəhinlərini bulandıran, fikri qarışıqlıq meydana gətirən, şübhə və tərəddüdləri aparmaq və imanı qurtarmaq üçün güclü və iti təsiri olmadığı ümumi təcrübə ilə sabit olan kitablari yaymaq isə əmək və zaman itkisinə səbəb olar. İmanı qurtarmaq məqsədindən çox yazıçının ədəbi gücünü vurğulamağa yönələn əsərlərdə bu təsirin əldə edilə bilməyəcəyi məlumdur. Bu mövzuda şübhəsi olanlar varsa, Harun Yəhyanın əsərlərinin tək məqsədinin dinsizliyi yox etmək və Quran əxlaqını yaymaq olduğunu, bu xidmətdəki təsir, müvəffəqiyyət və səmimiyyətin açıq şəkildə göründüyünü oxucuların ümumi qənaətindən anlama bilərlər.

Bilmək lazımdır ki, dünyadakı zülm və qarışıqlıqların, müsəlmanların çəkdiyi əziyyətlərin təməl səbəbi dinsizliyin fikri hakimiyyətidir. Bunlardan xilas olmağın yolu isə dinsizliyin fikirlə məğlub edilməsi, iman həqiqətlərinin ortaya qoyulması və Quran əxlaqının insanların qavrayıb yaşaya biləcəkləri şəkildə izah edilməsidir. Dünyanın gündən-günə daha çox büründüyü zülm, fəsad və şəkildə edilməsinin lazım olduğu aydındır. Əks halda çox gec ola bilər.

Bu əhəmiyyətli xidmətdə öndərliyi üzərinə götürən Harun Yəhya külliyyatı Allahın izni ilə 21-ci əsrdə dünya insanlarını Quranda təsvir edilən hüsur, sülh, düzgünlük, ədalət, gözəllik və xoşbəxtliyə daşımağa vəsilə olacaq.

İÇİNDƏKİLƏR

<i>Giriş</i>	<i>7</i>
<i>Kamil İman nedir ?.....</i>	<i>10</i>
<i>Kamil İman sahibinin Allah inancı.....</i>	<i>13</i>
<i>Kamil İman sahibinin ibadətləri</i>	<i>19</i>
<i>Kamil İman sahibinin qədərə təslimiyyəti</i>	<i>28</i>
<i>Kamil İman sahibinin dünya həyatına baxış prizması</i>	<i>32</i>
<i>Kamil İman sahibinin ölümə baxış prizması</i>	<i>36</i>
<i>Kamil İman sahibinin axirət inancı</i>	<i>39</i>
<i>Kamil İmanın nəsib etdiyi üstün əxlaq.....</i>	<i>42</i>
<i>Kamil İman sahiblərinin gözəl həyatı</i>	<i>73</i>
<i>Quranda Kamil İman nümunələri.....</i>	<i>76</i>
<i>Nəticə</i>	<i>89</i>
<i>Quranda Kamil İman sahibləri</i>	<i>91</i>
<i>Kamil İman sahibi ola mömin</i>	<i>95</i>
<i>Təkamül Yalanı.....</i>	<i>103</i>

GİRİŞ

Allah Quranı insanlara yol göstərici olaraq endirmişdir. Quran əxlaqının tam mənada yaşanması yalnız ayələrin hamısının birdən tətbiq olunması ilə mümkündür.

Bu əhəmiyyətli həqiqəti dərk edə bilməyən bəzi insanlar Quranın bəzi hökmlərini yerinə yetirməyə diqqət göstərərkən, bəzi hökmlərinə lazım olan əhəmiyyəti verməzlər. Söz gəlişi bəzi ibadətləri dəqiqliklə yerinə yetirərkən, Allahın Quranda təfsilatı ilə verdiyi gözəl əxlaqı yaşamaq üçün eyni dərəcədə diqqətli davranmazlar.

Bu insanlar “Mən onsuz da Allaha inanıram” deməyin kifayətedəcəyinizənnedirlər. Halbuki Allah Quranda **“İnsanlar elə güman edirlər ki, təkçə: “İman gətirdik!” – demələri ilə onlardan əl çəkiləcək və onlar imtahan edilməyəcəklər?”** (Ənkəbut surəsi, 2) ayəsi ilə insanları bu mövzuda xəbərdar etmişdir. Bu ayədən aydın olur ki, bir insan “mən iman etdim” dedikdən sonra Allahı razı etmək üçün yaşamalı, Onun xoş gördüyü əxlaqı hərəkəti ilə də göstərməlidir. Qarşısına çıxan hər cür vəziyyətdə Allahın məmnun olacağı gözəl əxlaqı yaşamalı, əksinə bir rəftar göstərməkdən də şiddətlə çəkinməlidir. Əsl dindar olmağın yolu məhz budur. Adamın səmimiyyəti Allahın gözəl gördüyü əxlaqı həyata keçirmək səyi ilə müəyyən olunur.

Bu mövzuda xalq arasında olduqca məşhur olan bir yanlış fikir vardır. Bir çox insan gözəl əxlaq və təqvanın ancaq

Quranda nümunə olaraq göstərilən peyğəmbərlər, əshabələr kimi üstün əxlaqlı insanlar tərəfindən yaşana biləcəyinə inanır. Halbuki Allah bu insanların əxlaq nümunələrini digər insanların da həmin rəftar və davranışları, həmin əxlaqı göstərmələri üçün vermiş və bütün insanları Quranda bildirilən hökmlərə uymağa, İslam əxlaqını əksiksiz şəkildə yaşamağa dəvət etmişdir.

İnsan vicdanının səsinə dinləyib səmimiyyətdən uzaqlaşmadığında, Quran əxlaqını Quranda nümunə göstərilən saleh möminlər kimi ən gözəl şəkildə yaşaya bilər.

Allah bir ayədə belə bildirir:

Sonra, Kitabı qullarımız içərisindən seçdiklərimizə miras etdik. Onlardan kimisi özünə zülm edər, kimisi orta yol tutar, kimisi də Allahın izni ilə yaxşı işlərdə öndə gedər. Böyük lütf də budur. (Fatır surəsi, 32)

Ayədə açıqlandığı kimi, bəzi insanlar Allahın çağırdığı doğru yola uymayıb zərərə uğrayarlar, ancaq bəziləri də yaxşı işlərdə yarışib önə keçər və qurtulandan olmağı ümid edirlər. Qüvvətli imana sahib olan hər mömin gücünün yetdiyi ən üstün əxlaq səviyyəsinə çatmağa çalışar. Çünki Allahın sevgisini və məmnuniyyətini ancaq bu şəkildə qazanacağını bilir, onun yaranmasının əsl məqsədi də budur. Rəbbimizi haqqı ilə təqdir edib Onun sevgisini, rızasını və cənnətini qazana bilmək...

Hər bir insan bu əxlaqı hədəfləməklə və buna cəhd göstərməklə məsuldur. Bu mövzuda insanların önünə hər hansı bir sərhəd qoyulmamışdır. Allaha qəlbən iman edən, ONA səmimiyyətlə yaxınlaşmağa çalışan hər mömin bu əxlaqı qazana bilər və “imani yetkinliyə” çata bilər.

Bu kitabın yazılmasındakı məqsədlərindən biri də, hər işdə Allaha yönəlməyin, daim Allahın razılığını və dostluğunu qazanmaq üçün qeyd-şərtsiz gözəl bir əxlaq göstərməyin nəticəsində yaranan “imani yetkinliyi”, “kamil iman”ı təyin etmək, dinə səmimiyyətlə sarılan hər insanın bu üstün əxlaqı yaşamasına vəsilə olmaqdır.

Bu kitabın yazılmasındakı başqa məqsəd isə dərin bir Allah

qorxusunasa hibolunduğunda və səmimiyyətlə yaxınlaşdıqdan sonra “peyğəmbər əxlaqı”na çata bilməyin qarşısında heç bir maneə olmadığını bildirməkdir. Ən əhəmiyyətli isə Allah Qatında qəbul olunan davranış formasının axirət üçün “ciddi” bir səy göstərmək olduğunu vurğulamaqdır. Allah bununla əlaqədar olaraq bir ayədə belə buyurmuşdur:

Kim də Axirəti istəsə, mömin olaraq bütün qəlbi ilə ona can atsa, onların səyi məmnuniyyətlə qəbul olunar. (İsra surəsi, 19)

KAMİL İMAN NƏDİR?

*Məhz onlar yaxşı işlər görməyə
tələsər və bu işlərdə öndə gedərlər.
(Muminun surəsi, 61)*

“Kamil” sifəti yetkin, əksiksiz, mükəmməl mənalarını ifadə edir. Bu kitabın mövzusu olan “kamil iman” da bir insanın çatdığı imani yetkinliyin və dərinliyin ən üstün, ən mükəmməl dərəcəsini bildirir. Yaxşı, bir insanın imanının yetkinləşməsi, mükəmməlləşməsi necə reallaşır?

“Allaha iman etmək” - insanın Allahın hər şeyin yeganə yaradıcısı, yeganə sahibi və yeganə hakimi olduğunu qavramasıdır. Hər insanın ONA möhtac olduğunu bilib, Allahın heç bir şeyə ehtiyacı olmadığını və hər işi bir qədər (tale) ilə yaratdığını anlayaraq, həyatın hər anında ONA təslim olmasıdır. “Allaha təslim olmaq” isə Allahdan çox qorxmaqla və ONA hər şeydən və hər kəsdən çox bağlanıb, ONU çox sevməklə mümkün olur. Allaha əsl mənada təslim olan bir insan özünə yalnız Allahı dost və vəli edir. Həyatı boyunca qarşısına çıxan hər hadisənin Allahın izni ilə reallaşdığını və bütün bunların xüsusi hikmətlərlə yaradıldığını bilir. Bu səbəblə də nə olursa-olsun, təslimiyyətli rəftarından dönmədən hər zaman Allaha qarşı boyun əyici, şükr edici və itaətli davranır.

Kamil mənada bir imana sahib olmaq üçün Allahın Özünü tanıtdığı və qullarından istədiklərini bildirdiyi Qurana əksiksizcə riayət etmək lazımdır. Bu səbəblə mömin həyatının

sonuna qədər Allahın bütün əmr və qadağaları mövzusunda son dərəcə diqqətli davranır. Allahın bəyəndiyi əxlaq modelini də usanmadan ölənə qədər səbrlə tətbiq edir. “Kamil iman” sahibi olan bir möminin göstərdiyi gözəl əxlaqda səbr olduqca əhəmiyyətli və təyinedici bir xüsusiyyətdir. Çünki kamil iman sahibi bu xüsusiyyətilə insanlar arasında önə çıxır. Daha əvvəl də bəhs etdiyimiz kimi, Quranda bu şəkildə Allahın rızasını qazanmaq məqsədilə “yaxşı işlərdə öndə gedənlər”dən (Fatir surəsi, 32) danışılır. Ancaq Quranda **“İnsanlardan eləsi də vardır ki, Allaha şübhə ilə ibadət edir...”** (Həcc surəsi, 11) ayəsində ifadə edildiyi kimi, imanı gərəyi kimi yaşamayanlardan da bəhs edilir.

Kamil imanın fərqi də bu məqamda ortaya çıxır. İmanı tam olaraq mənimsəyə bilməyənlər bir ucundan dinə yönələrkən, kamil iman sahibləri Qurani həyatlarının hər anında özlərinə rəhbər edərlər. Eyni şəkildə bu səmimiyyətsiz insanların imanları müəyyən şərtlərə bağlı ikən, kamil iman sahibləri qeyd-şərtsiz iman edərlər. Şərtli iman edənlər ancaq nemət içində olduqlarında və bütün hadisələr onların istədiyi kimi baş verdiyində dinə sadıq qalar və gözəl əxlaqı təqlid edə bilərlər. Ancaq nemətlərdə bir azalma olduğunda, ya da hər hansı bir çətinliklə qarşılaşdıqlarında asanlıqla din əxlaqından uzaqlaşa bilər və sədaqətlərini poza bilərlər. Kamil iman sahibləri isə Allaha olan inanclarında və sədaqətlərində daimidirlər. Bunun əsl səbəbi onların “qəti bir məlumatla” iman etmələridir. “Qəti bir məlumatla iman etmək” adamın Allahın və axirətin varlığına, ağılı, qəlbi və vicdanı ilə qəti olaraq qərara gəlməsidir. Qurandakı **“O kəslər ki, sənə nazil olana və səndən əvvəl nazil olanlara iman gətirir, axirətə də yəqinliklə inanırlar”** (Bəqərə surəsi, 4) ayəsi ilə də iman edənlərin bu xüsusiyyəti vurğulanır.

Kamil imanın fərqliliyi özünü tamamilə vicdanın səsinə dinləməklə müəyyən edir. “Vicdan” hər zaman Allahın əmrləri istiqamətində adamı həmişə doğruya dəvət edən səsdır. Kamil iman sahibi hər vəziyyətdə vicdanının səsinə dinləyir. Bu da onun daim Qurana uyğun və Allahın məmnun olacağı əxlaq və rəftarları ortaya qoymasını təmin edir.

Qarşısına çıxan alternativlərdən ən doğrusunu, Allahın bəyənəcəyini ümid etdiyi rəftarı seçir. Heç bir zaman aza qane olmur. Gözəl olan rəftarı tətbiq edərkən önünə çıxan çətinliklər qarşısında ümitsizliyə qapılmaz. Nəfsinin istək və ehtiraslarına məğlub olaraq doğru və gözəl olandan vaz keçmir.

Bu mövzunu gündəlik həyatdan bir misal verərək açıqlaya bilərik: Böyük bir fabrikdə yanğın baş verdiyini düşünək. Belə bir vəziyyətdə fabrik sahibinin qarşısına bir çox alternativ çıxır: fabrikin yanmasının qarşısını almaq üçün içəridə qalıb işçiləri də səfərbər edərək yanğını söndürməyə çalışa bilər; canını qurtarmaq üçün digər işçilərə xəbər vermədən fabriki tərk edə bilər; yanğın baş verdiyini eşitdirərək bütün fabrik işçilərinin dərhal çölə çıxmasını təmin edib, bir tərəfdən də vəziyyətdən çıxmaq üçün kömək istəyə bilər.

Bu alternativlərin hamısı da müəyyən dərəcəyə qədər məqbul görünə bilər. Vicdan insana içində olduğu şəraitə uyğun, bunların arasından hansının həqiqətən də ən doğru və ən ağıllı qərar, "Allahın rızasını qazanmağa" ən uyğun davranış şəkli olduğunu göstərir. Kamil iman da vicdanın göstərdiyi doğru rəftar və davranışı nəfsinə heç möhlət vermədən, qeyd-şərtsiz və içində heç bir büdrəmə və peşmanlıq duymadan tətbiq edən adamın imanıdır.

Peyğəmbərimiz (s.ə.v.) bir hədisində Allaha iman ilə əlaqədar olaraq belə buyurmuşdur:

"Allahdan başqa ilah yoxdur, o təkdir, heç bir şəriki yoxdur. Göylərin və yerin mülkü Onundur. Bütün həmdlər ONA aiddir, O hər şeyə qadirdir"... Daşlanmış şeytandan Allaha sığın. (Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Prof. Dr. İbrahim Canan, 16. cilt, s. 311)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN ALLAH İNANCI

Allahdan qorxub çəkinərlər

... və Onun qorxusundan tir-tir əsirlər. (Ənbiya surəsi, 28)

Allahın böyüklüyünü, gücünü və sonsuz ağılını qavrayan kamil iman sahibləri Rəbbimizə qarşı “hörmət dolu bir qorxu” duyarlar. Allahın Quranda xəbər verdiyi **“Nə qədər bacarırsınızsa Allahdan qorxun...”** (Təğabun surəsi, 16) əmrinə itaət edərək bu qorxularına sərhəd qoymazlar. Qarşılaşdıqları hər hadisə, ətraflarında gördükləri hər şey Allahın böyüklüyünü təqdir etmələrinə, imanlarının artmasına, bu səbəbdən də qorxularının dərinləşməsinə vəsilə olar.

Belə dərin bir qorxu güclü şəkildə çəkinməni də özü ilə gətirir. Bu çəkinmənin şiddəti insanın Allahın bütün əmr və tövsiyələrini diqqətlə tətbiq etməkdə və Onun məhrum etdiyi şeylərdən də üz çevirməsində özünü müəyyən edir. Bir ayədə kamil iman sahiblərinin bu rəftarı belə bildirilir:

Onlar özlərinin fəvqündə olan Rəbbindən qorxur və onlara əmr olunanları yerinə yetirirlər. (Nəhl surəsi, 50)

Allah bir ayədə insanların qavrayışını dərinləşdirəcək bir

nümunə verərək, razı olacağı qorxuya belə işarə etmişdir:

Əgər Biz bu Quranı dağa nazil etsəydik, sən onun Allahın qorxusundan boyun əyib parça-parça olduğunu görərdin. Biz bu misalları insanlar üçün çəkirik ki, bəlkə, fikirləşələr. (Həşr surəsi, 21)

Ayədə işarə edildiyi kimi, qəlbən iman edənlərin Allah qorxusu da bu cür şiddətli və dərinidir.

Kamilimansahiblərinin Allah qorxusu son dərəcə güclüdür, lakin bu, cahiliyyənin yaşadığı batil qorxular kimi çətin bir qorxu deyil. Bu qorxu mömini onu yaradan və yaşıdan Allaha bağlayan, dərin bir hörmət və dərin bir sevgiyə əsaslanan bir qorxudur. İnsana həyat verən, şövq, həyəcan və əzm verən bir qorxudur. Eyni zamanda da mömini Allahın razı olmayacağı rəftardan çəkindirən, xeyir istiqamətində hərəkətə gətirən, Allahın bəyəndiyi əxlaqı qazandıran və bunun nəticəsində də “mənəvi həzz verən” bir duyğudur. Bu qorxu ancaq Allaha duyulan dərin sevgi ilə bir yerdə yaşana bilər. Kamil iman sahibləri Allahı nə qədər çox sevirərsə, Ondan bir o qədər də çox qorxurlar. Bu iki anlayış hər an bir tarazlıq içərisində yaşanır. Bunlar kamil iman sahiblərinin imanlarının ən əhəmiyyətli göstəricilərindəndir.

Kamilimansahiblərinin Allahdan içləri titrəyəcək dərəcədə güclü və hörmət dolu bir qorxu ilə qorxmalarına vəsilə olan isə Allahı təqdir edə bilmələridir. Allahın Qahhar (qəhr edən, hər şeyə, hər istədiyini edən, qalib və hakim), Muazzib (əzablandıran), Müntəqim (intiqam alan), Saiq (cəhənnəmə sürən), Müzil (zillətə salan, xor və alçaq edən) sifətlərini bilən möminlər Allahın həm dünyada, həm də axirətdə dilədiyi an, dilədiyi kimsəyə, dilədiyi əzabı verə biləcəyini bilirlər. Bu əzabdan ancaq lazımınca qorxub-çəkinənlərin xilas ola biləcəyinin də şüurundadırlar. Buna görə də başqa heç bir şeydən deyil, yalnız bütün gücün sahibi olan Allahdan qorxarlar.

Allahı hər kəsdən və hər şeydən çox sevěrlər

... **"Allah bizə yetər. O nə gözəl Qoruyandır!"**– dedilər.
(Ali-İmran surəsi, 173)

Kamil iman sahiblərinin Allah qorxuları kimi, Allaha olan sevgiləri də çox güclüdür. Özlərini yoxdan var edən, saysız nemətləri xidmətlərinə verən, onları hər an qoruyan Allah olduğunu bilirlər. Bütün varlıqların ancaq Onun iznilə həyatda var olduqlarına və yenə də Onun diləməsilə bir gün mütləq yox olacaqlarına, baqi olanın tək Allah olduğuna iman edərlər. Bu həqiqəti qavradıqları üçün bütün sevgilərini onları yaradan və yeganə sahibləri olan Allaha yönəldərlər. Belə ki, Allahı gördükləri, bildikləri, qavradıqları hər şeydən və hər kəsdən çox daha çox sevěrlər.

Quranda xəbər verilən **"...O, nə gözəl Himayədar, nə gözəl Yardımçıdır!"** (Ənfal surəsi, 40) ayəsində də bildirildiyi kimi, Allahdan daha gözəl bir vəli və köməkçi ola bilməyəcəyinin şüurundadırlar. Üstün bir imana sahib olan Hz. İbrahimin Quranda xəbər verilən bir duası belədir:

O Rəbb ki, məni yaratmış və məni doğru yola yönəltdi; O Rəbb ki, məni yedirdi və içirdi; O Rəbb ki, xəstələndiyim zaman mənə şəfa verir; O Rəbb ki, məni öldürəcək, sonra dirildəcəkdir; O Rəbb ki, Haqq-hesab günü xətalarımı bağışlayacağını Ondan umuram. Ey Rəbbim! Mənə hikmət ver və məni əməlisalehlərə qovuşdur! (Şuəra surəsi, 78-83)

Göründüyü kimi, Hz. İbrahim də ona can verən, yer üzündəki hər hadisəni idarə edən, ruzini verən, xəstəliyi və ona şəfa olacaq imkan yaradanın və yer üzünün yeganə hakiminin Allah olduğunu çox yaxşı bilir. Bu səbəblə də Allaha könüldən bir sevgi ilə bağlanmışdır. Kamil iman sahiblərinin nümunə götürdükləri Allah sevgisi məhz budur.

Kamil iman sahibləri yaradılmış digər bütün varlıqları da, Allaha olan sevgiləri və bağlılıqları ilə doğru mütənasib olaraq

sevirlər. İnsanlara olan sevgilərindəki ölçü onların Allahın əmr etdiyi əxlaqı üzərlərində nə dərəcə daşıdıqlarından asılıdır. Allahın əmr və qadağalarına diqqət edən, Onun əmr etdiyi əxlaqı ən gözəl şəkildə yaşayanlara qarşı dərin bir sevgi bəsləyərlər. Bu insanları sevmələrinin əsl səbəbi onların da Allahı çox sevən, yalnız Allahı dost və vəli edən insanlar olmalarıdır.

Əsl iman möminlərə dünyada gördükləri hər cür gözəlliyin, ağılın və bütün qabiliyyətin Allaha aid olduğunu dərk etdirər. Gözəl, ağıllı, ya da qabiliyyətli bir insanla qarşılaşan möminlər onun bu xüsusiyyətlərindən çox zövq alarlar, amma bütün bunların əsl qaynağının, əsl Yaradıcısının Allah olduğunu da unutmazlar. Bu səbəblə bu xüsusiyyətlərdən aldıkları zövq insanlara qarşı müstəqil bir sevgi meydana gətirməz. Əksinə, ürəklərində yenə Allaha qarşı dərin bir hörmət və dərin bir sevgi meydana gəlir.

Dərin bir imana sahib olmayanların isə Allah sevgisində bir zəiflik olduğu görünür. Əslində, bu insanlar özlərini yaradan və həyat verənin, hər yerdə onları qoruyan, saysız nemətləri onlara bağışlayanın Allah olduğunu bilirlər. Ancaq həyatlarının böyük bir hissəsində bu həqiqəti unudur və ya nəzərə almadan yaşayırlar. Allahın yaratdığı varlıqların Allahdan müstəqil bir gücə sahib olduqlarını zənn edirlər. Bu səbəblə də bu varlıqlara Allahdan müstəqil bir sevgi duyurlar. Quranda bu insanların vəziyyəti belə xəbər verilir:

İnsanlardan elələri də vardır ki, Allahdan qeyrilərini (Ona) tay tutur, onları da Allahı sevdikləri kimi sevirlər. İman gətirənlərin isə Allaha olan sevgisi daha güclüdür... (Bəqərə surəsi, 165)

Bir başqa ayədə kamil iman sahibləri ilə bu insanlar arasındakı fərq belə açıqlanmışdır:

Allah iman gətirənlərin Himayədarıdır, onları zülmətlərdən nura çıxarır. Kafirlərin dostları isə tağutlardır, onları nurdan zülmətə salarlar. Onlar Od sakinləridirlər və orada əbədi qalacaqlar. (Bəqərə surəsi, 257)

Allahdan başqa İlah qəbul etməzlər

... Onlar Mənə ibadət edir və heç nəyi Mənə şərikin qoşmurlar... (Nur surəsi, 55)

Kamil iman sahiblərinin imanları ağıla və vicdana əsaslanan möhkəm bir imandır. Bu səbəblə də onlar ayələrdə ifadə edildiyi kimi, “heç bir şübhəyə qapılmadan” iman edirlər. Allahı bütün ucalığı və böyüklüyü ilə qavradıqları üçün ONA bənzər başqa bir ilah olmadığını qəbul edirlər. İnananların yol göstəricisi olan Quranda bu həqiqət belə xəbər verilir:

Allah, Ondan başqa ilah yoxdur, (əbədi) Yaşayandır, (bütün yaratdıqlarının) Qəyyumudur. Onu nə mürğü, nə də yuxu tutar. Göylərdə və yerdə nə varsa, Ona məxsusdur. Onun izni olmadan Onun yanında kim havadarlıq edə bilər? O, (məxluqatın) gələcəyini və keçmişini bilir. Onlar Onun elmindən, Onun istədiyindən başqa heç bir şey qavraya bilməzlər. Onun Kürsüsü göyləri və yeri əhatə edir. Bunları qoruyub saxlamaq Ona ağır gəlmir. O, Ucadır, Uludur. (Bəqərə surəsi, 255)

Bununla bərabər, insanlardan bəziləri də Allahın varlığına iman etməklə bərabər bəzi dünyəvi varlıqların da güc sahibi olduğuna inanır və bunları özlərinə “ilah” olaraq qəbul edirlər. Ancaq bu varlıqlardan bəhs edərkən ağıla yalnız keçmiş əsrlərdəki büt-pərəstlərin tapındıqları daşdan, taxtadan oyma heykəllər, ya da primitiv qəbilələrin, batil dinlərin ortaya atdığı saxta ilahlar gəlməməlidir. Dövrümüzdəki cəmiyyətdə insanların özlərinə ilah etdikləri adı qoyulmamış maddi-mənəvi bir çox şey vardır.

Bir insanın Allahdan başqa hər hansı bir varlığı məmnun etməyə çalışması, bu varlığın ona kömək etməyə güc yetirə biləcəyini zənn etməsi, həyatını o varlığın istəkləri istiqamətində tənzimləməsi onu “ilah” etməsi olaraq təyin oluna bilər. Məsələn, bəzi insanlar pul, gözəllik, etibar, mövqə əldə edə bilməyi, ya da öz nəfslərinin istəklərini yerinə yetirməyi həyatlarının yeganə məqsədi halına gətirirlər. Bu

insanlar əsl məqsədlərini, yəni Allahın rızasını və cənnətini qazanmaq üçün işi unudurlar. Məhz bu insanlar Allahdan başqa ilah qəbul edən kəslərdir.

Kamil iman sahiblərinin fərqi də bu mərhələdə ortaya çıxır. Çünki onlar bu insanların tam əksinə, dilləri ilə söylədikləri kimi ürəkləri ilə də Allahdan başqa bir ilah olmadığını təsdiq edir və bütün həyatları ilə də bunu isbat edirlər. Onlar **“dini yalnız Allaha məxsus edərək”** iman edir və Ondan başqa bir ilah qəbul etmirlər. Allah bu səmimi qullarının xüsusiyyətlərini Quranda belə xəbər verir:

Tövbə edənlər, (əməllərini) islah edənlər, Allahdan möhkəm yapışanlar və öz dinlərini Allaha məxsus edənlər istisnadır. Bunlar möminlərlə birgə olacaqlar. Möminlərə isə Allah böyük mükafat verəcəkdir. (Nisa surəsi, 146)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN İBADƏTLƏRİ

Kamil iman sahibi olan bir insan ibadətlərinə göstərdiyi dəqiqliklə özünü müəyyən edir. Allahın fərz qıldığı 5 vaxt namaz, oruc, dəstəmaz ibadətlərini həyatı boyunca (sağlamlıq şərtləri əlverişli olduğu müddətdə) şövqlə davam etdirir. Allah saleh Müsəlmanların ibadət şövqünü bir çox ayəsi ilə xəbər vermişdir:

O kəslər ki, Rəbbinin Üzünü diləyərək səbr edir, namaz qılır, onlara verdiyimiz ruzidən gizli və aşkar xərcləyir və pisliyi yaxşıqla dəf edirlər. Onlar üçün Axirət yurdu – əməlisaleh ataları, zövcələri və övladları ilə birlikdə daxil olacaqları Ədn bağları hazırlanmışdır... (Rəd surəsi, 22-23)

O kəslərə ki, Allah anıldığı zaman qəlbi qorxuya düşər, başına gələnə səbr edər, namaz qılar və onlara verdiyimiz ruzidən (Allah yolunda) xərcləyirlər. (Həcc Surəsi, 35)

5 Vaxt Namazın Əhəmiyyəti

İmandan sonra gələn ən əhəmiyyətli ibadətlərdən olan namaz möminlərə həyatları boyunca davam etdirmələri əmr

edilən, vaxtları təyin olunmuş bir ibadətdir.

İnsan unutmğa və qəflətə düşməyə meylli bir varlıqdır. İradəsindən istifadə etməyib gündəlik hadisələrin axışına qapılsa, əsl diqqətini verməsi və ağılında tutması lazım olan mövzulardan uzaqlaşar. Allahın hər tərəfdən onu sarıb-bürüdüyünü, hər an onu izlədiyini, eşitdiyini, etdiyi hər şeyin hesabını Allaha verəcəyini, ölümü, cənnətin və cəhənnəmin varlığını, qədərini (taleyin) xaricində heç bir hadisənin meydana gəlməyəcəyini, qarşılaşdığı hər şeydə, hər hadisədə bir xeyir olduğunu unudar. Qəflətə düşərək, həyatının əsl məqsədini xatirindən çıxara bilər.

Gündə beş vaxt qılınan namaz isə bu unutqanlıq və qəfləti yox edər, möminin şüurunu və iradəsini canlandırır. Möminin daim Allaha yönəlməsini təmin edər və Yaradıcımızın əmrləri istiqamətində həyat sürməsinə kömək edər. Namaz qılmaq üçün Allahın hüsurunda dayanan kamil iman sahibi olan mömin Allahla güclü bir mənəvi əlaqə qurar. Namazın insana Allahı xatırlatdığı və insanı hər cür pisləkdən saxladığı bir ayədə belə bildirilir:

Kitabdan sənə vəhy olunanları oxuyub namaz qıl. Həqiqətən, namaz çirkin və yaramaz işlərdən çəkindirir. Allahı yada salmaq isə (ibadətlərin) ən əzəmətlisidir. Allah nə etdiklərinizi bilir. (Ənkəbut surəsi, 45)

Namaz ibadəti başda peyğəmbərlər olmaqla bütün iman edənlərə fərz qılınmış bir ibadətdir. Tarix boyunca insanlara göndərilmiş peyğəmbərlər qövmlərinə Allahın fərz etdiyi bu ibadəti təbliğ etmişlər, özləri də həyatları boyunca bu ibadəti ən gözəl və ən doğru şəkildə tətbiq edərək bütün möminlərə nümunə olmuşlar. Bu istiqaməti ilə namaz Allahın elçilərinin qövmlərinə etdikləri hərəkəti bir təbliğ şəkli dir.

Quranda peyğəmbərlərə namaz qılmalarının əmr edilməsi, onların bu ibadətə verdikləri əhəmiyyət, bu ibadəti yerinə yetirməkdə və qorumaqda göstərdikləri qətiyyət, qövmlərinə namaz qılmağı əmr etmələri ilə əlaqədar bir çox ayə vardır.

- Bir ayədə Hz. İbrahim barədə belə bildirilir:

Ey Rəbbim! Məni də, nəslimdən olanları da namaz qılan et! Ey Rəbbimiz! Duamı qəbul elə! (İbrahim surəsi, 40)

- Hz. İsmayıl barədə Quranda belə buyurulur:

Kitabda İsmaili də xatırla! Həqiqətən, o öz vədinə sadıq idi. O bir elçi və peyğəmbər idi. O öz ailəsinə namaz qılmağı, zəkat verməyi əmr edirdi. O, Rəbbinin rızasını qazanmışdı. (Məryəm surəsi, 54-55)

- Başqa bir ayədə Allah Hz. Musaya belə bildirir:

Həqiqətən, Mən Allaham. Məndən başqa heç bir ilah yoxdur. Mənə ibadət et və Məni xatırlamaq üçün namaz qıl! (Taha surəsi, 14)

Mömin qadınlara nümunə olaraq göstərilən Hz. Məryəmə də namaz qılması əmr edilmişdir:

Ey Məryəm! Rəbbinə itaət et, səcdə qıl və rükuya gedənlərlə birlikdə rükuya get!” (Ali-İmran surəsi, 43)

Quranda “Allahın sözü” olaraq xarakterizə edilən Hz. İsa da eyni əmri almışdır:

(Körpə dil açıb) dedi: “Həqiqətən də, mən Allahın quluyam! O mənə Kitab verdi və məni peyğəmbər etdi. Harada oluramsa olum, məni mübarək etdi və nə qədər ki sağlam, mənə namaz qılıb zəkat verməyi əmr etdi. (Məryəm surəsi, 30-31)

Namaz hansı vaxtlarda fərz qılınmışdır?

Quranda namazın möminlərə vaxtları təyin olunmuş bir ibadət olaraq fərz qilındığı bildirilir. Ayədə belə buyurulur:

Namazı bitirdikdən sonra ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da Allahı yad edin. Təhlükə sizdən

sovuşduqda isə, namazı (lazımı qaydada) qılın. Çünki namaz möminlərə müəyyən olunmuş vaxtlarda vacib edilmişdir. (Nisa surəsi, 103)

Namaz vaxtları “səhər”, “günorta”, “ilkindi”, “axşam” və “şam” olmaqla beş vaxtdan ibarətdir. Namaz vaxtları bir çox Quran ayəsində açıqca bildirilmişdir. Bunlardan biri belədir:

Onların dediklərinə səbr et. Günəş doğmamışdan və batmamışdan əvvəl Rəbbini həmd-səna ilə təriflə, gecənin bəzi saatlarında və gündüzün iki başında Ona təriflər de ki, bəlkə razı qalasan. (Taha surəsi, 130)

Allahın vəhy və ilhamı ilə Quranı ən yaxşı anlayan və təfsir edən Peyğəmbərimiz də (s.ə.v.) beş vaxt namazın gün ərzindəki başlanğıc və bitmə zamanlarını möminlərə təsvir etmişdir. Namaz vaxtlarının bildirildiyi ən məşhur hədisi-şəriflərdən biri İbn Abbasın bildirdiyi hədisi-şərifdir:

Rəsulallah (əleyhissalatu vəssalam) buyurdular ki: “Cəbrayıl (əleyhissalam) mənə Beytullahın yanında iki dəfə imamlıq etdi. Bunlardan birincidə günortanı kölgə ayaqqabı bağı qədərəkən etdi. Sonra ilkindini hər şey kölgəsi qədərəkən etdi. Sonra axşamı günəş batdığı və oruçlunun orucunu açdığı zaman etdi. Sonra şamı üfüqdəki işıqlıq (şəfəq) itincə etdi. Sonra səhəri şəfəq söküncə və oruçluya yemək haram olunca etdi. İkinci səfər günortanı dünənki ilkindinin vaxtında hər şeyin kölgəsi özü qədər olunca etdi. Sonra ilkindini hər şeyin kölgəsi özünün iki misli olunca etdi. Sonra axşamı əvvəlki vaxtında etdi. Sonra şamı gecənin üçdə biri gedincə etdi. Sonra səhəri yer üzünü ağarınca etdi. Sonra Cəbrayıl (əleyhissalam) mənə yönəlib: ‘Ey Məhəmməd! Bunlar səndən əvvəlki peyğəmbərlərin (aleyhimüssalatu vəssalam) vaxtıdır. Namaz vaxtı da bu iki vaxt arasında qalan zamandır!’ dedi.

İstər Quran ayələri, istər Peyğəmbərimizin (s.ə.v.) səhih hədisləri, istərsə də İslam alimlərinin şərhlərindən aydın olduğu kimi namazın beş vaxt olduğu sabit və müzakirəsizdir.

Beş vaxt namaz fərz, vacib və sünnələri ilə 40 rükətdən meydana gəlir. Bu rükətlər namaz vaxtlarına görə aşağıdakı

kimidir:

- Səhər Namazı: 2 rükət sünnə, 2 rükət fərz
- Günorta Namazı: 4 rükət ilk sünnə, 4 rükət fərz, 2 rükət son sünnə
- İlkindi Namazı: 4 rükət sünnə, 4 rükət fərz
- Axşam Namazı: 3 rükət fərz, 2 rükət sünnə
- Şam Namazı: 4 rükət ilk sünnə, 4 rükət fərz, 2 rükət son sünnə, 3 rükət vitr namazı

Kamil İman sahibi huşu içində namaz qılar

Huşu – “hörmət dolu qorxu” mənasını verir. Namazı huşu içində qılmaq isə Uca Rəbbimizin hüsurunda Onun heybət və əzəmətini qəlbimizdə hiss edərək, ONA hörmət dolu bir qorxu bəsləyərək bu ibadəti yerinə yetirməkdir. Namazda Aləmlərin Rəbbi olan Allahın hüsurunda dayandığının şüurunda olan bir mömin əlbəttə ki, bu güclü heybət və qorxunu içində yaşayacaq və Allaha bu qorxusu və hörməti ölçüsündə yaxınlaşacaq.

Namaz ibadətini haqqı ilə yerinə yetirmək istəyən bir mömin huşuna mane olan şeylərə qarşı tədbir almalı, namazda lazım olan diqqət və konsentrasiyanı maksimum təmin etməyə çalışmalıdır.

Rəbbimiz Öz hüsurunda dayandığımızda yalnız ONU xatırlamamızı, ONU ucaltmamızı və bütün əksikliklərdən münəzzəh tutaraq tək ONA ibadət etməyimizi buyurmuşdur. Namazı doğru-düzgün qılmaq da bütün bunları reallaşdırmaq üçün böyük bir fürsətdir. Belə ki, ayədə Allah Onu zikr etmək üçün namaz qılınmasını buyurmuşdur:

Həqiqətən, Mən Allaham. Məndən başqa heç bir ilah yoxdur. Mənə ibadət et və Məni xatırlamaq üçün namaz qıl! (Taha surəsi, 14)

Namazın Fərzləri

A- Xaricindəki fərzləri yeddidir. Bunlara şərtləri də deyilir. Hadesdən təharət.

Nəcasətdən təharət.

Setri övrət.

İstiqbal-i Qiblə.

Vaxt.

Niyyət.

İftitah və ya Təhrimə Təkbiri.

B- İçindəki fərzləri beşdir. Bunlara rükn deyilir.

Qiyam.

Qiraət.

Ruku.

Səcdə.

Kade-i axirə.

Hadesdən Təharət: Dəstəmazı olmayan bir kimsənin dəstəmaz almasına, boy dəstəmazı alması lazım olan bir kimsənin də qüsl etməsinə hadesdən təharət deyilir.

Nəcasətdən Təharət: Bədənə geyilən paltarlardan və ya namaz qılınacaq yerlərdən namaza mane olan pisliliklərin təmizlənilib aradan qaldırılmasına nəcasətdən təharət deyilir.

Vaxt: 5 vaxt namaz vaxtlı-vaxtında qılınmalıdır.

İstiqbal-i Qiblə: Namazı qibləyə, yəni Məkkə şəhərindəki Kəbəyə doğru qılmaq deməkdir.

Niyyət: Qılınacaq namazın hansı namaz olduğunu xatırlayıb niyyət etməkdir.

Təkbir: “Allahu əkbər” cümləsilə Xaliqimizi ucaltmaq deməkdir.

İftitah Təkbiri: Namaza başlayarkən alınan ilk təkbirlərdir.

Qiyam: Üzürlü səbəbi olmayan bir kimsənin namazlarını qılarkən ayaq üstə dayanmasıdır.

Qiraət: Namazda ayaq üstə durarkən Qurani-Kərimdən bir və ya bir neçə ayə oxumaqdır.

Ruku: Ovcunu diz qapaqlarına yapışdıraraq, baş ilə arxanın düz şəkildə ikiqat olması deməkdir.

Səcdə: Burnu, alnı, əlləri, dizləri və ayaqları yerə qoymaq və toxundurmaq səcdə etmək deməkdir.

Kade-i Axirədə Təşəhhüdə Oturmaq: Qılınan namazın son oturuşunda (Əttəhiyyatu) oxuyana qədər oturmaq.

Yuxarıda sayılan maddələrdən Setri Övrət, Qiblə və Dəstəmaz mövzularını açıqlamaqda fayda vardır:

Setri Övrət nədir?

Mükəlləf olan, yəni ağıllı və yetkin olan insanın namaz qılarkən açması və başqa zamanlarda digərlərinə göstərməsi və başqasının baxması haram olan yerlərinə setri övrət (övrət yeri) deyilir. Kişilərin namaz üçün övrəti göbəkdən diz altına qədərdir. Azad olan qadınların əllərindən və üzlərindən başqa hər yerləri, biləkləri, açıq saçları və ayaqlarının altı namaz üçün övrət yerləridir.

Dəstəmaz

Namaz qılacaq möminin əvvəlcə dəstəmaz alması lazımdır. Dəstəmazın müəyyən fərzləri vardır. Bunlar belədir:

- Üzü bir dəfə yumaq
- Dirsəklərlə birlikdə iki qolu bir dəfə yumaq
- Başın dördüdə bir qisminə sığal çəkmək
- İki ayağı, iki yandakı topuq sümükləri ilə birlikdə bir dəfə yumaq.

Dəstəmazın fərzləri ilə bərabər sünnələri də vardır. Dəstəmaz alan kamil iman sahibi bir möminin yerinə yetirməsi lazım olan sünnələr isə belədir:

- Bəsmələ çəkmək
- Əlləri biləkləri ilə birgə üç dəfə yumaq
- Ağızı ayrı-ayrı su ilə üç dəfə yumaq
- Burnu ayrı-ayrı su ilə üç dəfə yumaq
- Qaşların, saqqalın, bığın altındakı görünməyən dərini islatmaq
- Üzünü yuyarkən iki qaşın altını islatmaq
- Saqqalın sallanan qisminə sığal çəkmək

- Saqqalın sallanan qisiminin içinə sağ əlin yaş barmaqlarını daraq kimi soxmaq
- Dişləri bir şey ilə sürtmək, təmizləmək
- Başın hər tərəfinə bir dəfə sığal çəkmək
- İki qulağa bir dəfə sığal çəkmək
- Boynun arxasını üç bitişik barmaqlarla bir dəfə sığallamaq
- Əl və ayaq barmaqlarının arasını təmizləmək
- Yuyunacaq yerləri hər birində üzvün hər yeri islanacaq şəkildə üç dəfə yumaq
- Üzü yuyarkən ürəkdə niyyət etmək
- Tərtib, yəni sıra ilə iki əli, ağızı, burnu, üzü, qolları, başı, qulaqları, boynun arxası və ayaqları yumaq və məsh çəkmək
- Yuyunan yerləri sürtmək
- Hər üzvü bir-birinin ardınca yuyub ara verməmək.

Qiblə

Məkkə şəhərində və Məscid-ül Həramda yerləşən Kəbə qiblədir və müsəlmanların namaz qılarkən ona doğru yönəlmələri lazımdır. İslamın beş şərtindən biri olan namaz ibadəti qiblə istiqamətinə dönülərək reallaşdırılır. Qurani-Kərimdə möminlərin namaz qılarkən üzlərini Kəbə istiqamətinə yönəltmələri bildirilmişdir. Məkkənin xaricində və Məkkədən uzaq olanların “qiblə istiqamətinə doğru dayanması” kifayətdir.

İslam dini Kəbəni bir olan Allaha ibadət mərkəzi olaraq tanıtmış və müsəlmanlara namaz qılanlar və ibadət edənlər arasında vəhdət, birlik və nizam olması üçün dünyanın harasında olurlar-olsunlar üzlərini qibləyə çevirmələrini əmr etmişdir.

Qibləyə doğru namaz qılmaq Kəbəni təmir edən Hz. İbrahimlə (ə.s) Hz. İsmayılın (ə.s) xatirələrini xatırlamanın və ibadət üçün Allaha yönəlməyin gözəl bir nümunəsidir. İnsanın yemək yeyərkən, yatarkən də bu işləri qibləyə doğru etməsi yaxşıdır. İnsan öluncə torpağa tapşırılanda da üzü qibləyə çevrilməlidir.

Qiblə Necə Təyin edilir?

Qiblə Kəbənin binası deyil, torpağıdır, yəni yerdən Ərşə qədər olan boşluq qiblədir. Buna görə dənizin altında, ya da səmada ikən bu istiqamətdə namaz qılın bilər.

Qibləni riyazi hesablarla hesablamaq mümkün olduğu kimi, kompasin (qütb ulduzu) köməyi ilə də doğru istiqaməti tapmaq mümkündür. Hesab və alətlə edilən hesablamalarda qiblə tapılmasa da, istiqaməti müəyyən edilə bilər. Qiblənin təyininə qüvvətli zənnə əsaslanan təsbitlər qəbul olur.

Mehrab tapılmayan, hesab, ulduz kimi şeylərlə də aydın ola bilməyən yerlərdə qibləni bilən müsəlmanlardan soruşmaq lazımdır.

Gəmi, qatar kimi hərəkət edən yerlərdə üzə qibləyə doğru dayanıb, səcdə yerinin yanında kompas qoyulmalıdır. Beləliklə, hərəkət edən vasitə döndükcə, namaz qılmaqda olan adam da qibləyə doğru dönməlidir. Ya da başqa biri, namaz qılan adamı sağa-sola çevirməlidir.

Qiblə istiqamətini bilməyən kimsə mehraba baxmadan, biləndən soruşmadan, ya da özü araşdırmadan namazı qılsa, qibləyə rast gəlsə belə, namaz ibadətinin şərtlərini tam olaraq yerinə yetirməmiş sayılır.

KAMİL İMAN SAHİBİNİN QƏDƏRƏ (TALE) TƏSLİMİYYƏTİ

*De: "Allahın bizim üçün yazdığından
başqa bizim başımıza heç nə gəlməz.
O bizim Himayədarımızdır. Qoy
möminlər Allaha təvəkkül etsinlər!"
(Tövbə surəsi, 51)*

"Biz, həqiqətən də, hər şeyi qədər ilə yaratdıq" (Qəmər surəsi, 49) ayəsi ilə xəbər verildiyi kimi, Allah canlı-cansız bütün varlıqları qədərləri ilə birlikdə yaratmışdır. Allahın təyin etdiyi qədər (tale) xaricində heç bir varlığın yaxşılığa, ya da pisliyə mane olmağa və ya əksinə çevirməyə gücü yetməz. **Məhz kamil iman sahibləri də "Allahın onlar üçün yazdıqlarından başqa başlarına heç bir şey gəlməyəcəyi"nin şüurunda olan insanlardır.**

Bu həqiqət əslində möminlər üçün yaradılmış sonsuz bir rahatlıq qaynağıdır. Çünki yer üzündə kiçik-böyük bütün hadisələri, hər cür xırdalığı ilə "sonsuz bir ağıl" planlamaqdadır. Bu səbəblə də hər biri möminlər üçün ən xeyirli şəkildə baş verir.

Bu mütləq həqiqəti qavrayan kamil iman sahibləri Allahın sonsuz ağılı ilə təyin etdiyi qədərə qəlbən təslim olaraq yaşayırlar. Allahın yaratdığı bütün hadisələri dinin mənfəətinə və inananların axirətlərinə faydalı olacaq şəkildə, bir hikmətlə yaratdığını bilirlər. Bir ayədə **"...Allah kafirlərə möminləri (məğlub etməyə) yol verməyəcəkdir"** (Nisa surəsi, 141) şəkildə bildirilməsi, hadisələrin mütləq surətdə inananların lehinə nəticələnəcəyini xəbər verir. Yenə bir başqa ayədə də

“... Allah Ona yardım edənlərə, mütləq yardım edər...” (Həcc surəsi, 40) şəklində bildirilmişdir. Çünki Allah iman edənlərin dostu və vəlisidir. Allahı vəkil edən, yalnız ONA güvənən kamil iman sahibləri dünyada və axirətdə bu köməyin mütləq özlərinə çatacağını heç bir zaman unutmazlar. Xüsusilə də ilk baxışda əleyhlərinə görünən bir vəziyyət olduğunda, bu düşüncələrində qətiyyət göstərir, bunda bir xeyir olduğunu bilirlər.

Allah dünyanı insanları sınamaq üçün xüsusi bir imtahan mühiti olaraq yaratmışdır. İnsanların çoxu başlarına bir yaxşılıq, gözəllik, ya da bərəkət gəldiyində bunun Allahdan olduğunu düşünərək Allaha qarşı təslimiyyətli və şükr edici bir rəftar göstərirlər. Ancaq tərs kimi görünən, ya da istəmədikləri bir vəziyyətlə qarşılaşdıqlarında bu təslimiyyətli rəftarlarını dərhal itirirlər. Allaha qarşı üsyan edib baş qaldırmağa qədər çatan bir təvəkkülsüzlük və nankorluq içərisinə girirlər. Quranda insanların bu vəziyyəti belə açıqlanmışdır:

... Biz insana Öz mərhəmətimizdən daddırdıqda ona sevinir. Onlara öz əlləri ilə etdikləri əməllərin ucbatından bir bədbəxtlik üz verdikdə isə insanın nankor olduğunu görərsən. (Şura surəsi, 48)

Kamil iman sahibləri isə, **“... Biz sizi sınamaq üçün şər və xeyirlə imtahana çəkirik. Siz ancaq Bizə qaytarılacaqsınız!”** (Ənbiya surəsi, 35) ayəsində verilən sirri qavramışlar. Lehinə, ya da əleyhinə kimi görünən hər hadisənin əslində Allaha olan imanlarının sınanması üçün xüsusi olaraq yaradılmış olduğunu unutmazlar. Qarşılaşdıqları hadisələr nə olursa olsun Allaha olan təslimiyyətləri və təvəkkülləri azalmaz. Başlarına gələn və mənfi kimi görünən bir çox hadisənin əslində axirətləri üçün son dərəcə xeyirli nəticələr meydana gətirə biləcəyini bilirlər. Çünki Allah hər hadisəni insanın görə bildiyi və görə bilmədiyi bir çox hikmətlə birlikdə yaradır. Bu həqiqət bir ayədə belə xəbər verilir:

... Ola bilsin ki, sevmədiyiniz bir şey sizin üçün xeyirli, sevdiniz bir şey isə sizin üçün zərərli olsun. Allah bilir, siz isə (bunu) bilmirsiniz. (Bəqərə surəsi, 216)

Ayədə də diqqət çəkildiyi kimi, pislik sandığı şey əslində insan üçün bir yaxşılığa vəsilə ola bilər. Çünki insanın başına gələn bütün hadisələri “sonsuz ağıl” sahibi olan Allah planlayır. İnsanın ağılı və mühakiməsi isə çox məhduddur. Bu səbəblə insanın üzərinə düşən özünü hər ehtimalda yaxşıya çatdıracaq Allahın sonsuz ağılı ilə təyin etdiyi qədərə təslim olmaqdır.

Bir hadisə ilk mərhələdə şər kimi görünə bilər, amma bəlkə də Allah burada bu hadisəyə məruz qalan insanların Özünə olan təslimiyyətlərini sındırır. Və bəlkə də ikinci mərhələdə bu hadisəni böyük bir xeyirə çevirəcək. Allaha güvənməyən insanlar ilk anda bunun bir sınaq olduğunu unudub təlaşa düşürlər. Kamil bir imana sahib olan insanlar isə həm gözəl bir rəftar göstərdikləri üçün Allahın rızasını qazanmış olurlar, həm də hadisənin nəticəsində mütləq bir xeyirə qovuşurlar.

Quranda kamil iman mövzusunda ən gözəl nümunələri təşkil edən peyğəmbərlərin həyatlarından müxtəlif hissələr verilmişdir. Məsələn, Fironun zülmündən uzaqlaşmaq üçün Misir xalqı ilə birlikdə yola çıxan Hz. Musa ilk anda heç bir qurtuluş yolunun görünmədiyi bir vəziyyətlə qarşılaşmışdır. Qarşıya keçmələrinin qeyri-mümkün göründüyü bir dəniz kənarına gəldiklərində də Firon və ordusu onları izləyirdi. İlk baxışda xilas olmalarının qeyri-mümkün kimi göründüyü belə bir vəziyyətdə, Allahın hər yaratdığında bir xeyir olduğunu qavrayanlarla tərəddüdə qapılanlar müəyyən olmuşdur. Bu hadisə Quranda belə izah edilir:

Günəş üfüqdən qalxarkən (Firon öz əsgərləri ilə) onları izləməyə başladılar.

İki dəstə bir-birini görüncə Musanın səhabələri: “Biz yaxalanacağıq!” – dedilər.

(Musa) dedi: “Xeyr, Rəbbim mənimlədir. O, mənə doğru yol göstərəcəkdir!”

Biz Musaya: “Əsanla dənizə vur!” (– deyə) vəhy etdik (Dəniz) dərhal yarıldı, (on iki yol açıldı) və hər biri nəhəng bir dağ kimi oldu.

O birilərini də ora yaxınlaşdırdıq.

**Musa və onunla birlikdə olanların hamısını xilas etdik.
O birilərini isə suya qərq etdik.
Şübhəsiz ki, bu (hekayətdə) bir ibrət vardır. Lakin
onların çoxu iman gətirmədi. (Şuəra surəsi, 60-67)**

Ayələrdə də xəbər verildiyi kimi, peyğəmbərin yanındakı insanlardan bəziləri dərhal ümitsizliyə qapılmış və “tutulduq” demişlər. Hz. Musa isə əsla ümitsizliyə qapılmamış və Allahdan qəti olaraq bir kömək gələcəyini unutmamışdır. Və Allah bu sınaqdan dərhal sonra bir möcüzə yaratmış, dənizin iki böyük su kütləsi şəklində ayrılmasını təmin edərək, peyğəmbər və onun yanındakı inananların xilas olması üçün yol göstərmişdir. Sonra da Firon və ordusunu bu sulara qərq etmişdir.

Allah görünüşcə qəti olaraq şər kimi görünən bir hadisəni möminlərin təslimiyyəti müəyyən olduqdan dərhal sonra çox böyük bir xeyirə çevirmişdir.

Bu mövzudakı digər bir nümunə də Peyğəmbərimizlə (s.ə.v.) əlaqədardır:

Əgər siz (Peyğəmbərə) kömək etməsəniz, (bilin ki,) Allah ona artıq kömək göstərmişdir. O vaxt kafirlər onu iki nəfərdən ikincisi olaraq (Məkkədən) çıxartdılar. O iki nəfər mağarada olarkən (onlardan) biri öz yoldaşına (Əbu Bəkrə) dedi: “Qəm yemə, Allah bizimlədir!” (Bundan sonra) Allah ona arxayınlıq nazil etdi, sizin görmədiyiniz döyüşçülərlə ona yardım göstərdi və kafirlərin sözünü alçaltdı. Ancaq Allahın Sözü ucadır. Allah Qüdrətlidir, Müdrikdir. (Tövbə surəsi, 40)

Peyğəmbərimiz Hz. Məhəmməd (s.ə.v.) içində olduğu çətin şəraitlərdə üstün bir təvəkkül göstərmiş və yanındakı yoldaşını da Allaha təslimiyyətə dəvət etmişdir. Kamil iman sahibləri də özlərinə Quranda təriflənən peyğəmbərlərin əxlaqını nümunə götürərlər. Və bu yüksək əxlaqı göstərməyi hədəfləyərək başlarına gələn hər çətinlikdə belə deyərlər:

... De: “Mənə Allah yetər. Təvəkkül edənlər yalnız Ona təvəkkül edirlər!” (Zumər surəsi, 38)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN DÜNYA HƏYATINA BAXIŞ PRİZMASI

*Bu dünya həyatı əyləncə
və oyundan başqa bir şey
deyildir. Axirət yurdu isə əsl
həyatdır. Kaş ki, biləydilər!
(Ənkəbut surəsi, 64)*

Allah dünyanı insanlar üçün keçici bir yurd olaraq yaratmışdır. İnsanların sınıanması, iman edənlərin əksikliklərindən arınması və öyrədilərək cənnətə layiq olacaq bir quruluşa sahib olması, inkar edənlərin də pisliklərinin ortaya çıxması üçün... Ancaq bu həqiqəti çox az insan düşünüb anlayır ki, məhz onlar da kamil iman sahibləridir.

Kamil imana sahib olan bir möminin dünyaya baxışı Qurana əsasən olur. Belə bir adam inkarçılar kimi dünyaya bağlanmaz, əksinə sonsuz axirət həyatı üçün daim hazırlıq görür. Bundan başqa, Quranda xəbər verilən “... **insanları ancaq Mənə ibadət etmək üçün yaratdım**” (Zariyat surəsi, 56) ayəsinin hökmü ilə dünyada olma məqsədinin hər şeydən əvvəl “Allaha qulluq etmək” olduğunu bilir.

Allaha qulluq etmək, daha əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi, yalnız namaz qılmaq, oruc tutmaq kimi ibadətləri yerinə yetirmək deyil. Əksinə, qulluq bir insanın bütün həyatını

əhatə edən bir hərəkətdir. Kamil imana sahib olan bir mömin bütün həyatını Allaha qulluq etməklə keçirən insandır. Yalnız Allah üçün yaşayar, Allah üçün çalışar, özünə verilən bütün imkanları yenə də yalnız Allah üçün istifadə edər. Çünki **“İnsanı qarışdırılmış nütfədən yaradaraq onu sınaqdan keçirmək məqsədilə eşidən və görən etdik”** (İnsan surəsi, 2) ayəsində də ifadə edildiyi kimi, Allah dünya həyatını insanı sınamaq üçün yaratdığını bildirir.

Allah dünya həyatının bir sınaq yeri olduğunu bildirdiyi kimi, bu həyatın hiyləsinə də xüsusilə diqqət çəkmiş və insanları bu mövzuda açıqca xəbərdar etmişdir:

Ey insanlar, heç şübhəsiz Allahın vədi haqqdır; elə isə dünya həyatı sizi aldatmasın... (Fatir surəsi, 5)

Məhz kamil iman sahibləri də, nə qədər cazibədar kimi görünürsə-görünsün, dünya həyatının bəzəklərinə aldanmayan insanlardır. Çünki onlar Allahın haqq kitabından dünya həyatının əsl üzünü öyrənmişlər. Dünya həyatı Quran ayələrində bildirildiyi kimi “bir oyun”, “ehtiraslı bir əyləncə”, “bir bəzək”, “insanların arasında bir oyunmə”, “mal və uşaqlarda bir çoxalma ehtirası”dır. Allah bir ayəsində dünya həyatını əvvəl yaşıllanıb əkinçilərin xoşuna gələndən sonra da quruyub çör-çöp olan bir əkin nümunəsinə bənzətmişdir:

Bilin ki, dünya həyatı oyun və əyləncə, bəzək-düzək, bir-birinizin yanında oynamaq, var-dövləti və oğul-uşağı çoxaltmaq istəyindən ibarətdir. Bu elə bir yağışa bənzəyir ki, ondan əmələ gələn bitki əkinçiləri heyran edir. Sonra o quruyur və sən onun sapsarı olduğunu görürsən. Sonra isə o çör-çöpə dönür. (Kimisini) axirətdə şiddətli əzab, (kimisini də) Allahdan bağışlanma və razılıq gözləyir. Dünya həyatı isə aldadıcı ləzzətdən başqa bir şey deyildir. (Hədid surəsi, 20)

Quranın bu nümunəsində diqqət çəkildiyi kimi, yer üzündə heç bir şey zamana qarşı heç nə edə bilməz: nə gözəl evlər, avtomobillər, məkanlar, mənzərələr, nə də gənc, gözəl və mövqə sahibi insanlar... Yeni olan hər şey qısa müddətdə

köhnəlir, gənc olan hər kəs yaşlanır, gözəl olan köhnəlir və hətta zamanla tanınmaz hala gəlir. Yenə ən dəyər verilən əşyalar zamanla köhnəlib dəyərlərini itirir. Ən xoşbəxt anlar sürətlə keçib tarixə çevrilir, ən gözəl ləzzətlərdən əsər-əlamət belə qalmır. Bir az zaman keçdiyində insan az qala bunları heç yaşamamış kimi hisslər keçirir. Allah bir ayədə insanlara axirəti unutduraraq, onları dünyaya bağlayan ehtirasların nələr olduğunu belə bildirmişdir:

Qadınların, uşaqların, yığın-yığın qızıl-gümüşün, yaxşı cins atların, mal-qaranın və əkin yerlərinin verdiyi zövqlərə olan istək insanların gözüne gözəl göstərilmişdir. Bunlar, dünya həyatının keçici zövqüdür, gözəl qayıdış yeri isə Allah dərgahındadır. (Ali-İmran surəsi, 14)

Diqqət yetirilsə, ayədə üzərində dayanılan dünya nemətlərinin ortaq yanı, hamısının məhdud və keçici zövqlər olmalarıdır. Bu səbəblə dünya üzərində ehtirasla bağlanılmalı heç bir şey yoxdur. Hər şeydən əvvəl nə insanın ət və sümükdən ibarət olan quruluşu, nə də dünyadakı digər vəsaitlər buna uyğun yaradılmamışdır. Bunlar cənnətdəki nemətlərin çox əksik bir kopyası olaraq, axirəti xatırlatmaq məqsədilə var edilmişlər.

Məhz bu əhəmiyyətli həqiqəti qavrayan kamil iman sahibi olan bir mömin dünyadakı bütün nemətlərdən faydalanar, amma (dünyaya aldanan insanlardan fərqlənərək) bu nemətlərə qarşı bir ehtirasa qapılmaz. Heç bir zaman əlindəkilərə sahiblənməz, əksinə ona verdiklərindən ötrü hər an Allaha qarşı şükr edici bir rəftar göstərir. Çünki yer üzündəki bütün mülkün əsl sahibinin Allah olduğunu bilər.

Mala, gözəlliyə, gücə sahib olduqlarını sanan insanlar isə əslində, yalnız özlərini aldadarlar, çünki sahib olduqlarını sandıqları şeylərin heç birini özləri yaratmamışlar. Hətta bunların birini belə yaratmağa gücləri çatmaz. Üstəlik bunların yox olmalarına da mane ola bilməzlər. Özləri də yaradılmışlar və bir gün onlar da mütləq dünya həyatına aid olan sahib olduqları hər şeyi geridə buraxıb ölümü dadacaqlar.

Məhz kamil iman sahiblərini qəflətdə olan insanlardan ayıran ən böyük fərqlərdən biri Quranda “... **bunlar ötəri dünyanı üstün tutaraq (qarşılarındakı) Ağır Günü görməməzliyə vururlar**” (İnsan surəsi, 27) ayəsində ifadə edilən həqiqətin şüurunda olmaları və dünyaya deyil, axirətə istiqamətli bir hazırlıq içində olmalarıdır. Allah bu insanların belə söylədiyini xəbər verir:

Onlardan: “Ey Rəbbimiz! Bizə həm (bu) dünyada, həm də axirətdə gözəl nemətlər ver və bizi Od əzabından qoru!” – deyənləri də vardır. (Bəqərə surəsi, 201)

Allah bu səmimi davranışlarının və dualarının əvəzinə onlara həm dünyanın, həm də axirətin bütün gözəlliklərini və nemətlərini verir. Allah Quranda bunu belə müjdələmişdir:

Beləliklə Allah onlara həm dünya mükafatını, həm də gözəl axirət mükafatını verdi. Allah yaxşı iş görənləri sevir. (Ali-İmran surəsi, 148)

Dünya həyatında da, axirətdə də onlara müjdə vardır. Allahın kəlmələri əsla dəyişilməz. Bu, böyük uğurdur. (Yunus surəsi, 64)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN ÖLÜMƏ BAXIŞ PRİZMASI

Hər bir kəs ölümü dadacaqdır. Lakin Qiyamət günü mükafatlarınız sizə tam veriləcəkdir. Kim Oddan uzaqlaşdırılıb, Cənnətə daxil edilərsə, o uğur qazanmış olar. Dünya həyatı isə aldadıcı ləzzətdən başqa bir şey deyildir. (Ali-İmran surəsi, 185)

Quranda “Hər kəs ölümü dadacaqdır. Sonra da Bizə qaytarılacaqsınız” (Ənkəbut surəsi, 57) ayəsində də xəbər verildiyi kimi, dünyadakı hər insan özü üçün təqdir edilmiş bir günün təyin olunmuş bir saatında şübhəsiz ki, ölümə qarşılaşacaq. Belə ki, bu günə qədər heç bir insanın gücü, malı, mülkü, sərvəti, şöhrəti, mövqeyi, etibarı, qüvvəti və gözəlliyi ölümü özündən uzaqlaşdırmağa yetməmişdir. Ölüm Allahın bir qanunudur: gəlmiş-keçmiş bütün insanlar bu qəti və qarşısızalınmaz həqiqətlə qarşılaşmışlar.

“Harada olursunuzsa olun, ölüm sizi haqlayacaq. Hətta yüksək qalalarda olsanız belə...” (Nisa surəsi, 78) ayəsilə xatırladıldığı kimi, heç kim ölümədən qaçmağı bacara bilməmişdir və bacara bilməyəcək.

Bu həqiqət kamil iman sahiblərinin dərin bir anlayışla

qavradıqları bir mövzudur. Ölümün qətiliyini və yaxınlığını dərk etmələrilə birlikdə ölümdən sonrakı sonsuz həyata hazırlıq görmələrinin vacibliyini də anlayırlar. Allahın əmr etdiyi əlaqa tam olaraq çata bilmədən və Allahın razılığını qazana bilmədən ölməkdən qorxar, bu səbəblə də böyük bir səmimiyyət və səylə Allahın dininə sarılırlar. Hər an öləcəkmiş kimi Allaha yaxınlaşmaqda və Onun razılığını qazanmağa çalışırlar. Quranda kamil iman sahiblərinin belə dua etdiklərindən bəhs edilir:

... Ey Rəbbimiz! Bizə çoxlu səbr ver və bizi müsəlman olaraq öldür. (Əraf surəsi, 126)

... Ey göyləri və yeri yaradan! Sən dünyada da, axirətdə də mənim Himayədarımsan. Mənim canımı müsəlman kimi al və məni əməlisalehlərə qovuşdur. (Yusuf surəsi, 101)

Kamil iman sahibləri ölümü Allahın bir əmri olduğu üçün son dərəcə təslimiyyətlə qarşılayırlar. Hətta ölümü Rəbbimizin müjdələdiyi cənnətə qovuşmaq üçün bir qapı olaraq görürlər. Amma bir tərəfdən də cəhənnəm əzabından çəkinmələri lazım olduğunu bilir, var gücləri ilə xeyrlərdə yarışaraq Allahın razılığını qazanmaq üçün məşğul olurlar. Quranda inanan insanların axirətə qədər “ümid və qorxu” içərisində olacaqları bildirilmişdir. Nəticə olaraq kamil iman sahibləri iman etdikləri üçün cənnəti ümid edərkən, bir tərəfdən də özlərini yetərli görmədikləri üçün cəhənnəmdən qorxurlar. Quranda kamil iman sahibi olan möminlərin “pis hesab”dan qorxuları, göstərdikləri gözəl rəftarlar və çatdıqları xeyrli nəticə belə bildirilmişdir:

O kəslər ki, Allaha verdikləri sözü yerinə yetirir və əhdi pozmurlar.

O kəslər ki, Allahın qovuşdurulmasını əmr etdiyi şeyləri qovuşdurur (qohumluq və qardaşlıq əlaqələrini möhkəmlədir), Rəbbindən qorxur və pis haqq-hesabdan çəkinirlər.

O kəslər ki, Rəbbinin Üzünü diləyərək səbr edir, namaz qılır, onlara verdiyimiz ruzidən gizli və aşkar xərcləyir və pisliyi yaxşılıqla dəf edirlər.

Onlar üçün Axirət yurdu –əməlisaleh ataları, zövcələri və övladları ilə birlikdə daxil olacaqları Ədn bağları hazırlanmışdır. Mələklər bütün qapılardan onların yanına daxil olub(deyəcəklər): “Səbr etdiyinizə görə sizə salam olsun! Axirət yurdunuz necə də gözəldir!” (Rəd surəsi, 20-24)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN AXİRƏT İNANCI

*O kəslər ki, sənə nazil olana
və səndən əvvəl nazil olanlara
iman gətirir, axirətə də yaxınlıqla
inanırlar. (Bəqərə surəsi, 4)*

Cəhənnəmdə yaşanan ağrının və əzabın şiddəti şübhəsiz ki, dünyada yaşanan heç bir ağrı ilə müqayisə edilə bilməz. Yalnız atəş əzabının belə saysız növü vardır. Cəhənnəm əhli qışqırıqlar içində yanar, əlləri boyunlarına bağlı şəkildə atəşin dar yerinə atılır, başlarının üstündən qaynar su tökülər, dəmirdən qamçılarla qamçılanar, aclıqdan və susuzluqdan qıvrılarkən əzabdan-əzaba sürüklənərlər. Sonsuza qədər acıları bitməz. Duyduqları peşmanlıq, çarəsizlik və ümitsizlik hissi onları mənən əzər, yox olmaq istəyərlər. Amma bu əsla reallaşmaz. Yaşadıqları dözülməz ağrıların şiddəti getdikcə daha da artar. Onlara belə deyilər:

Yanın orada! Dözsəniz də, dözmədəniz də sizin üçün eynidir. Sizə ancaq etdiyiniz əməllərin cəzası verilir".
(Tur surəsi, 16)

Məhz kamil iman sahibi olan bir mömin Quran ayələrində təsvir edilən bu mühiti və əzabı həmişə düşünər və Allaha yönələr. Hər an ölüm mələkləri ilə qarşılaşa biləcəyini və beləliklə, axirətə keçə biləcəyini heç unutmadan hərəkət edər.

Verdiyi qərarlar, göstərdiyi rəftarlar, davranışı ilə həmişə cənnəti qazana bilməyi və cəhənnəm əzabından uzaqlaşmağı hədəfləyər. Çünki dünyada heç kim Allahın əzabından etibarda ola bilməz.

Qarşısına çıxan zərrə qədər bir əcr imkanını belə qaçıрмаq istəməz. Hesab günündə “həssas tərəzilər” (Ənbiya surəsi, 47) qurulacağını bilər. O gün yaxşılıqlarının ağır gəlməsi üçün qarşılaşdığı hər fürsəti qiymətləndirməli olduğunu düşünərək hərəkət edər. Çünki Allah insanları bu mövzuda belə xəbərdar etmişdir:

O gün insanlar əməllərinin onlara göstərilməsi üçün dəstə-dəstə gələcəklər.

Zərrə qədər yaxşılıq edən (əvəzini) alacaqdır.

Zərrə qədər pislik edən də(əvəzini) alacaqdır. (Zəlzələ surəsi, 6-8)

Kamil iman sahibi Allahın rızasına əks olan hər rəftardan da şiddətlə çəkinər. Çünki etdiyi hər hərəkət onu ya cənnətə, ya da cəhənnəmə yaxınlaşdıracaq. Bu ikisindən başqa gediləcək bir yer isə yoxdur.

Bu həqiqətlərin şüurunda olan kamil iman sahibləri həyatları boyunca “qorxu və ümid dolu” olarlar. Hesab günü qorxu içində cənnətə və ya cəhənnəmə girməyi gözləyən insanların ruh hallarını xatirlərindən çıxarmazlar.

İnsanlar bu an cənnətlə cəhənnəm arasındakı ayrı-seçkiliyə gətirilsələr və bir azdan ediləcək bir sorğulama ilə sonsuz bir həyata başlayacaqlarını anlasalar, hansı rəftarı göstərərlər?

Bu şərtlər altındakı bir insanın yanında olan və bəlkə də bir an sonra içərisinə atılacağı cəhənnəmi görə-görə Allahın razı olmayacağı bir rəftar göstərməsi mümkün olarmı?

Şübhəsiz ki, xeyr. Əksinə, belə bir vəziyyətlə qarşı-qarşıya gələn hər insan son da olsa bir fürsətinin olduğunu düşünərək cənnətə girə bilmək üçün aqlını və vicdanını son damlasına qədər istifadə edər, Allahın ən bəyəndiyi rəftarı tətbiq etməyə çalışar. Dünyada ikən bu vəziyyəti özündən çox uzaq görən və axirət həyatı üçün heç bir hazırlıq etməyə ehtiyac duymayan bir insan belə böyük bir çaxnaşma içərisində

vəziyyəti kompensasiya etməyə çalışacaq. Ancaq o gün artıq kompensasiya etmək üçün vaxt yoxdur. Çünki Allahın qullarına təyin etdiyi imtahan müddəti ölümləri ilə birlikdə sona çatmış və hesab dəftərləri bağlanmışdır. O ana qədər yaxşılıqdan, ya da pislikdən yana nə etdilərse, yalnız bunlarla əvəz görəcəklər.

Məhz kamilimansahiblərinin dünyahəyatındagöstərdikləri səy də, axirətə - sonsuz cənnət və cəhənnəm həyatına qəti məlumatla iman etmələri, bunu ağıllarından çıxarmamaları və hər an ölümlə qarşılaşa biləcəklərindən qaynaqlanır. Onlar axirətdə bu qorxunu və peşmanlığı yaşamamaq üçün dünya həyatı boyunca özlərini hər an bu toplanma yerində barələrində qərar verilməsini gözləyirmişcəsinə düşünərlər. Sanki oraya getmiş, cənnətin gözəlliyini və cəhənnəmin qorxuncluğunu görüb dünyaya geri dönmüşlər. Bu açıq şüurla və imanla axirətə hazırlıq görərlər. Və beləcə qarşılaşdıqları hər hadisədə ən vicdanlı və ən gözəl rəftarı ortaya qoyarlar. Çünki bilərlər ki, göstərdikləri ən kiçik bir zəiflik, ya da bir vicdansızlıq o gün ürək ağrısı olacaq peşmanlığa səbəb ola bilər.

Nəticə olaraq, kamilimansahiblərinin axirətə iman etmələri, onların Allaha yaxınlaşmaqda və qorxub-çəkinməkdə sərhəd tanımamalarını təmin edir. Quranda **“Nə qədər bacarırsınızsa Allahdan qorxun....”** (Təğabun surəsi, 16) ayəsində ifadə edildiyi kimi bütün güclərilə Allahdan qorxub-çəkinərlər və sonsuz məkanlarının cənnət olmasını ümid edərlər.

KAMİL İMANIN NƏSİB ETDİYİ ÜSTÜN ƏXLAQ

*Həqiqətən də, sən böyük əxlaq
sahibisən! (Qələm surəsi, 4)*

Allaha qəlbən iman edən hər insan Onun bütün əmrlərini qeyd-şərtsiz yerinə yetirər. Bunun nəticəsində də ortaya üstün bir əxlaq modeli çıxar. Məhz kamil iman sahibi olan möminin sahib olduğu da, Quran hökmlərinə itaət etməyin nəsib etdiyi bu üstün əxlaqdır.

İnsan gözəl və qiymətli olan bütün xüsusiyyətlərə ancaq Allahın hökmlərinə riayət etməklə sahib ola bilər. Allah Quranda doğruluğu, ədaləti, səbri, fədakarlığı, vəfanı, sədaqəti, dözümlülüüyü, itaəti, təvazökarlığı, xoş münasibəti, şəfqəti, mərhəməti, qəzəbi məğlub etməyi və s. bir çox üstün əxlaq xüsusiyyətini əmr edir. Bunların əksinə olan bütün əxlaq pozuqluqlarını da açıq hökmlərlə qadağan edir.

Quranda təqdim edilən bu üstün əxlaqı yaşamaq isə insanın Allah qorxusunun şiddətindən, bu səbəbdən vicdanının səsinə dinləməsindən asılıdır. Çünki bir insan Allahdan nə qədər çox qorxsə və vicdanının göstərdiyi doğrulara nə qədər tabe olsa, Allahın hökmlərinə o qədər itaət edər. Əksinə vəziyyətdəki bir adam isə Quran əxlaqını yaşamaqda sabillik göstərə bilməz. Allahın gözəl olaraq göstərdiyi əxlaqın bəzi xüsusiyyətlərini üzərində daşısa belə, mənfəətlərilə zidd düşdüyü anda tam

fərqli bir xarakter göstərə bilər.

Məhz bu məqamda imani yetkinliyə çatmış insanların üstünlüyü ortaya çıxar. “Kamil iman” sahibi gözəl əxlaq nümunələrini həyatının hər anında, əsla imtina etmədən, digər insanlardan qat-qat daha çox və üstün bir şəkildə göstərir. O, səbrin ən çoxunu, fədakarlığın ən gözəlini, təslimiyyətin ən mükəmməlini, Allah sevgisinin ən şiddətliyini yaşamağa cəhd göstərir. Bu səbəblə də digər insanlar içərisində əxlaqi xüsusiyyətləri ilə önə keçir. Qurandakı ifadə ilə desək, “təqva sahiblərinə öndər” olar.

Əlbəttə, hər müsəlman üçün əsas hədəf belə üstün bir əxlaqa sahib olmaqdır. Əksinə, insan özünə bir sərhəd çəksə, özünü yetərli görən bir mövqeyə düşər. Quranın bir çox ayəsində insana özünü heç bir mövzuda yetərli görməməsi lazım olduğu öyrədilir. Bir ayədə insanın özünü yetərli görmənin adamı azdıracağına, yoldan çıxaracağına diqqət çəkilir:

Xeyr! İnsan, doğrudan da, həddini aşır özünün ehtiyacsız olduğunu zənn etdiyinə görə. (Ələq surəsi, 6-7)

Məhz bu səbəblə Allaha və axirət gününə inanan hər adamın Quranda əmr edilən əxlaqı gücünün yetdiyinin ən çoxu ilə yaşamağı hədəfləməsi lazımdır. Ancaq belə bir hədəfi olan adam cənnətə girməyi və sonsuz həyatını orada peyğəmbərlərlə, saleh möminlərlə, şəhidlik mövqeyinə çatmış və doğru sözlü insanlarla keçirməyi ümid edə bilər. Allah yalnız itaətin bu gözəl nəticəyə çatdıracağını xəbər vermişdir:

Allaha və (Onun) Elçisinə itaət edənlər Allahın onlara nemət olaraq bəxş etdiyi peyğəmbərlərlə, sidq ürəkdən inananlarla, şəhidlərlə və əməlisalehlərlə birlikdə olacaqlar. Onlar necə də gözəl dostlardır. (Nisa surəsi, 69)

Bu hissədə Allahın əmr etdiyi üstün əxlaqı Quranda bildirilən detalları ilə araşdıracağıq. Ayələrin ifadəsilə desək, “qurtulana” ola bilmək üçün insanın nə dərəcə yüksək bir şövq içində olması və səy göstərməsini açıqlayacağıq.

Kamil İman Sahibinin Vicdanı

İnsan özünə daim pisliyi əmr edən bir səsə - nəfsi ilə birlikdə yaradılmışdır. Ancaq bu səsin yanında nəfsinə ilham olunan və ona pisliliklərdən çəkinməyi təlqin edən, onu həmişə doğruya və yaxşıya çağıran yanılmayan bir səs də vardır. Nəfsdəki bu doğruya yönəldən səsə “vicdan” deyilir. Allah insanın nəfsindəki bu iki xüsusiyyəti bizə ayələrdə belə tanıdır:

And olsun nəfsə və onu yaradıb kamilləşdirənə, ona günahları və (Allahdan) qorxmağı təlqin edənə! Nəfsini (günahdan) təmizləyən uğur qazanmışdır. Onu (günaha) batıran isə ziyana uğramışdır. (Şəms surəsi, 7-10)

Ayədə ifadə edildiyi kimi, Allah insana nəfsinin pisliliklərindən çəkinməyi ilham edir. Allahın bu ilhamı insanın vicdanı vasitəsilə olur. Bu səbəbdən vicdan mömini doğruya, gözəl olana çağıran Allahın səsidir. Bu səbəblə də vicdan, eyni zamanda kamil imanın açarıdır.

Kamil iman sahibləri həmişə bu səsə qulaq asırlar. Bu insanların vicdan anlayışı cəmiyyətin daxilində məlum olan vicdan anlayışından çox fərqlidir. Xalq arasında vicdan yalnız yoxsullara, yaşlılara kömək etmək, yardım aksiyalarında iştirak etmək kimi nümunələrlə ölçülür. Buna bənzər nadir hadisələrdən başqa, insanlar vicdanən hərəkət etməz və nəfslərinin nəzərdə tutduğu şəkildə bir həyat tərzini keçirirlər.

Vicdanlarını Quranda əmr edilən şəkildə istifadə edənlər yalnız kamil iman sahibləridir. Çünki onlar vicdanlarını həyatları boyunca hər zaman istifadə edirlər. Hədəfləri Allaha yaxınlaşmaq və Onun məmnuniyyətini qazanmaq olduğu üçün şərtlər nə olursa-olsun, günün iyirmi dörd saati boyunca vicdanlarının səsinə qulaq asırlar. Nə yorğunluq, nə yuxusuzluq, nə də gündəlik həyatın qarışıqlığı onların bu səsi dinləmələrinə mane ola bilməz. Ən çətin anlarında, ən təcili işlərində belə vicdanlarından gələn bir xəbərdarlıqla dərhal doğruya gəlir və ən xeyirli olan rəftara yönəlirlər.

Bu mövzunu daha yaxşı açıqlamaq üçün belə bir nümunə verə bilərik: Günlərlə ağır bir işdə çalışdıqdan sonra aç, yorğun,

yuxusuz və bəlkə də xəstə bir halda uzun bir səfərdən dönməyən mömin bir kimsəni düşünək. Bu ehtiyaclarını ödəmək üçün özünə vaxt ayırdığı zaman kömək tələb edən çətin vəziyyətdə qalmış bir insanla qarşılaşsa, heç bir tərəddüdə qapılmadan öz ehtiyaclarını bir kənara qoyaraq, bu kimsənin köməyinə tələsər. Əgər öz fiziki vəziyyəti buna əlverişli deyilsə, bütün imkanlarını bu adam üçün səfərbər edərək ona kömək edə bilən başqa insanlardan yardım istəyər. Və bu qədər çətin vəziyyətdə hər şeyi bir tərəfə buraxıb belə bir kömək etdiyi üçün də qarşı tərəfə əsla minnət etməz. Nə içində olduğu çətin vəziyyəti, nə də qarşı tərəf üçün etdiyi fədakarlığı dilə gətirər. Çünki o bütün bunları yalnız və yalnız Allahın razılığını qazanmaq məqsədilə edir və bundan başqa da heç kimdən nə maddi, nə də mənəvi bir əvəz gözləmir. Bu insanların rəftarı Quranda belə bildirilir:

“Biz sizi yalnız Allahın Üzü xatirinə yedirdirik və sizdən nə əvəzini, nə də minnətdarlıq gözləmirik! Əslində, biz, Rəbbimizdən gələ bilən çox kəskin və ağır bir gündən ehtiyat edirik!” (İnsan surəsi, 9-10)

Məhz kamil iman sahibinin vicdan anlayışı budur. Hər cür çətin vəziyyət və şəraitdə vicdanına uyar və etdiyi heç bir yaxşılıq üçün heç kimdən bir əvəz gözləməz. Allahın razı olmasının sevinci ona yetər.

Buna qarşı eyni nümunəni bir də kamil iman sahib olmayan bir kimsə üçün düşünək. Bu adam içində olduğu çətin və əlverişsiz şərtləri özü üçün bir bəhanə olaraq görər və vicdanının göstərdiyi yolu görməzlikdən gələr. Yuxusuzluq, yorğunluq, ya da aclıq kimi fiziki ehtiyaclarının olması rəftarlarının dəyişməsinə səbəb ola bilər. Bir anda dözümsüz, əsəbi və tərs bir insana çevrilə bilər. Belə bir vəziyyətdə nəinki kömək istəyən birinə kömək etmək, hətta özünə kömək etməyə çalışan yaxınlarına qarşı belə anlayışsız və tərs davranmağı təbii bir haqqı olaraq görə bilər. Əgər istisnalı bir vəziyyət olaraq qarşı tərəfə kömək etməyi qəbul etsə belə, bunu mütləq dilə gətirərək və qarşı tərəfi minnət altında buraxaraq edər.

Göründüyü kimi, kamil iman sahibi olan insanlarla,

olmayanların əxlaq və rəftarları arasında böyük bir uçurum vardır. Bu fərq həyatlarının hər anında əks olunar və eyni şəkildə axirətdə alacağı əvəzlə də mütləq ortaya çıxacaq.

Kamil İman Sahibinin Səbri

Kamil iman sahibi olan adamın səbr etməyi yalnız çətinliklərə sinə gərmək şəklində məhdud bir anlayış içində qiymətləndirilməməlidir. Quranda xəbər verilən **“Ey iman gətirənlər! Səbr edin, dözümlü olun...”** (Ali-İmran surəsi, 200) ayəsinin hökmü ilə hər vəziyyətdə Quranın bütün hökmlərini əksiksiz və mükəmməl şəkildə yerinə yetirməkdə, qadağan edilən mövzulardan çəkinməyə maksimum diqqət göstərməkdə və hər vəziyyətdə ən ideal rəftar və davranışı, ən üstün əxlaqı göstərməkdə həyatı boyunca qorxmadan və zəiflik göstərmədən həmişə qətiyyət göstərir. Qısaca, Quranda təsvir edilən ideal mömin modelini yaşamaqda qətiyyətli davranaraq, heç bir şəraitdə və vəziyyətdə yorulmadan, usanmadan, zəiflik göstərmədən səbrini ortaya qoyar. Çünki gözəl əxlaq ancaq səy göstərildiyi zaman ortaya çıxar və kamil iman sahibləri də bu səylərində səbr edənlərdir.

Məhz bu səbəblə də səbr kamil iman sahibinin bütün həyatını əhatə edər, bütün hərəkət və davranışlarında əks olunar. Kamil iman sahibi Rəbbimizin **“Sən təmkinlə səbr et!”** (Məaric surəsi, 5) hökmü istiqamətində ən dərin səbri göstərir. Təvazökarlıqda səbr göstərir, ən təvazökar insan olar; Allah rızası üçün zəkatda səbr göstərir, ən cömərd insan olar; öz nəfsini seçməməkdə səbr göstərir, ən fədakar insan olar.

Ən gözəl əxlaqı göstərən səbrlə əlaqədar Allah Quranda belə bir nümunə vermişdir:

Yaxşılıqla pislik eyni ola bilməz. Sən (pisliyi) yaxşılıqla dəf et! O zaman sənənlə ədavət aparan kimsə sanki yaxın bir dost olar. Bu isə ancaq səbr edənlərə verilir və ancaq böyük qismət sahiblərinə nəsib olur. (Fussilət surəsi, 34-35)

Ayədən göründüyü kimi, Allah möminlərə bir pisliklə qarşılaşdıqlarında ən gözəl rəftarı göstərmələrini əmr etmişdir. Və bunu da ancaq səbr edənlərin bacara biləcəyini bildirmişdir. Bu nümunə gözəl əxlaq göstərməkdə səbrin nə qədər əhəmiyyətli bir rolu olduğunu açıqca göstərir.

Kamil iman sahibinin bir xüsusiyyəti də, bu gözəl əxlaq nümunələrini göstərərkən qarşılaşdığı mənfi kimi görünən heç bir hadisədə zəiflik və qərarlısızlıq göstərməməsi və ya özünə bir nemət verildiyində də əsla təkəbbürə qapılmamasıdır.

Bir insan həyatının bəzi zamanlarında comərd, fədakar və ya son dərəcə təvazökar ola bilər. Və ya bir çətinliyə qarşı dözümlülük göstərə bilər. Ancaq insanın bu gözəl xüsusiyyətləri müəyyən vəziyyətlərdə tərk etməsi, özünə bəzi sərhədlər qoyması, “zəif damarı”nın olması, çətin anlarında gözəl davranışlarından vaz keçməsi, mənfi rəftarlara girməsi o günə qədər etdiklərinin də dəyərsiz qalmasına səbəb ola bilər. Çünki əhəmiyyətli olan təqlidi, saxta, səthi və ya keçici bir gözəl əxlaq deyil, heç bir şəraitdə vaz keçilməyən, şəxsiyyəti ilə inteqrasiya olunmuş, yerləşmiş bir quruluşdur. Allah bir ayədə **“... Əbədi qalan yaxşı əməllər isə Rəbbinin dərgahında savab və ümid baxımından daha əfzəldir” (Kəhf surəsi, 46)** şəklində bildirərək insanın ümumi xarakterinin bir hissəsi olan gözəl əxlaq və davranışların Öz Qatında qiymətli olduğunu ifadə etmişdir.

Səbr möminin Allaha qarşı olan səmimiyyətinin və ONA yaxınlaşmaq üçün göstərdiyi səyin ən əhəmiyyətli göstəricilərindən biridir. Çünki insan ancaq səmimiyyəti, Allaha olan yaxınlığı nisbətində səbr göstərə bilər. Bu xüsusiyyətləri ən üst səviyyədə saxlayan kamil iman sahibləri də səbr göstərmədə yarışarlar. Bir fədakarlıq etmələri lazımdırsa bunu ən gözəl şəkildə, əllərindəki imkanı ən yüksək dərəcədə istifadə edərək edirlər. Bir ayədə **“O kəslər ki, Rəbbinin Üzünü diləyərək səbr edir...” (Rəd surəsi, 22)** deyə xəbər verilir. Bu insanlar bir çətinliklə qarşılaşsalar da, qətiyyən içlərində bir çətinlik, təvəkkülsüzlük yaşamadan Allahdan kömək diləyərlər.

Xalq arasında səbr “dözüm” ilə qarışdırılır. Halbuki kamil

iman sahibinin yaşadığı səbrin dözmə anlayışı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Çünki dözmək xoşuna gəlməyən, ağrılı-acılı verən bir vəziyyət qarşısında zəruri bir dözmə, ya da məmnuniyyətsiz bir gözləmə halıdır. Allah üçün göstərilən səbr isə bir çətinlik qaynağı deyil, böyük bir zövq və xoşbəxtlik vəsiləsidir. Kamil iman sahibi olan mömin Allahın rızasını qazanmaq məqsədilə səbr edər, bu səbəbdən səbrindən ötrü bir çətinliyə qapılmaz, əksinə bundan mənəvi bir həzz duyar, Allahın bu səbrin əvəzində vəd etdiyi nemət və gözəllikləri ümid edərək böyük bir sevinc duyar. Allah səbrin iman etməyənlər üçün çətinlik verən bir vəziyyət olduğunu bir ayədə belə xəbər verir:

Səbr etmək və namaz qılmaqla (Allahdan) kömək diləyin! Həqiqətən, bu, (Allaha) itaət edənlərdən başqa (hamıya) ağır gəlir. (Bəqərə surəsi, 45)

Kamil imanlı bir möminin səbri o qədər dərin ki, xilas olmaq istədiyi hər hansı bir problemdən qurtulmasa və ya istədiklərinə çata bilməsə belə səbrində və tələbində yenə bir dəyişiklik olmaz. Çünki hər şeyin Allahın idarəsində olduğunu və səbrinin əvəzini axirətdə artıqlaması ilə alacağını bilir. Buna görə qarşısına çıxan hər hadisədə Allahdan həmişə razıdır, Onun sonsuz şəfqətinə və mərhəmətinə iman edər, ONA güvənər. Əgər Allah onun istədiyi bir şeyi dərhal vermirsə, mütləq bunda daha böyük bir xeyir və gözəlliyin gizli olduğunu bilir. Çünki Allah bütün dualara cavab verən və səbr edənə də əvəzini verəndir, vədi haqdır. Bir ayədə bildirildiyi kimi: “... **Allahdan daha doğru (söyləyən) kim ola bilər?**” (Nisa surəsi, 87). Bunu dərk edən mömin belə düşünür: Bəlkə Allah ona istədiyindən çoxunu verəcək, lakin əvvəlcə onu yetkinləşdirir, bəlkə də onun rəftarını və Özünə olan bağlılığını sınayır. Möminlərin Allaha olan bu təslimiyyətləri Quranda belə bildirilmişdir:

O kəslər ki, onlara bir müsibət üz verdikdə: “Biz, Allaha məxsusuq və Ona da qayıdacağıq!” – deyirlər. (Bəqərə surəsi, 156)

Belə ki, Allah onları sınayacağını bildirərək, möminlərə

qarşılarına çıxan çətinliklərə qarşı səbr etmələrini tövsiyə etmiş və bunun xeyirlə nəticələnəcəyini də müjdələmişdir:

Bizi sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az da mal-dövlət, insan və məhsul itkisi ilə sınayırıq. Səbr edənlərə müjdə ver. (Bəqərə surəsi, 155)

Mömin ömrü boyunca gözəl bir səbr göstərir. **“Rəbbin üçün səbr et!”** (Muddəssir surəsi, 7) hökmünə həyatının hər anında itaət edir. Sonunda isə Allaha qovuşar və Allah onu razılığı və cənnətilə mükafatlandırır. Cənnətin qapısındakı mələklər gələn möminlərə belə səslənərlər:

“Səbr etdiyinizə görə sizə salam olsun! Axirət yurdunuz necə də gözəldir!” (Rəd surəsi, 24)

Kamil İman Sahibinin MərhəmətAnlayışı

Sonra isə o, iman gətirən, bir-birinə səbr və mərhəmət tövsiyə edənlərdən olmaqdır. (Bələd surəsi, 17)

Quranda xəbər verilən **“Sən bir hənif kimi üzünü dinə tərəf çevir! Allahın insanlara – xəlf etdiyi (şüurlu) məxluq kimi verdiyi fitrət budur...”** (Rum surəsi, 30) ayəsində açıqlandığı kimi, insanın fitrəti din əxlaqını yaşamaqdan zövq alacaq və ancaq bu şəkildə rahat olacaq şəkildə yaradılmışdır. Bu səbəblə Quranda tövsiyə edilən şəfqət və mərhəmət hissləri kamil iman sahiblərinin heç bir çətinlik çəkmədən imanlarının təbii bir nəticəsi olaraq sahib olduqları bir əxlaqdır. Allah Quran əxlaqını yaşayan mömin qullarının üzərində Rauf (çox əsirgəyən, çox acıyan) və Rəhman adlarını təcəlli etdirir. Çünki Allah mərhəmətlilərin ən mərhəmətlisi, sonsuz şəfqət sahibidir. Quranda bir çox ayələ Allahın sonsuz şəfqətinə və mərhəmətinə diqqət çəkilmişdir:

... Çünki (Allah) onlara (müsəlmanlara) qarşı Şəfqətlidir, Rəhmlidir. (Tövbə surəsi, 117)

... O, rəhm edənlərin ən rəhmlisidir. (Yusuf surəsi, 92)

... Həqiqətən, Allah insanlara Şəfqətlidir, Mərhəmətlidir. (Həcc surəsi, 65)

Məhz bu əxlaqı üzərlərində daşıyan kamil iman sahibləri insanlara qarşı şəfqətli və mərhəmətlidirlər. Ancaq onların mərhəmət anlayışı xalq arasında məşhur olan mərhəmət anlayışından çox fərqlənir. Onların mərhəməti Allahın mərhəmətinin bir təcəllisi olduğu üçün Allahın rızasına və Qurana uyğun bir mərhəmət şəkli. Mərhəmətlərində ölçü götürdükləri yeganə yol göstərici Qurandır. Qurandan başqa bir sistemin ölçülərini özündə əks etdirən bir mərhəmət anlayışının da “şeytani” bir mərhəmət olacağını bilirlər.

Onlardan kömək istəyən bir kimsənin bu köməyi xeyir yolundamı, yoxsa Allahın bəyənmədiyi bir yoldamı istifadə edəcəyi onlar üçün əhəmiyyətli bir ölçüdür. Əgər bu kömək xeyir üçün istənilsə, mərhəmətləri dövrəyə girər və maddi-mənəvi hər cür köməyi edərlər. Ancaq eyni şəraitdə olduğu halda əldə etdiyi köməyi haram bir hərəkət üçün istifadə edəcək birinə kömək etməyi qəbul etməzlər. Allahın bəyəndiyi əsl mərhəmət də budur. Bir adamı Allahın bəyənmədiyi bir rəftarı tətbiq etməkdən saxlayıb dümdüz yola çatdırmaq, dünyada qavraya bilməsə belə axirətdə anlayacağı və çox şükr edəcəyi bir yaxşılıq və mərhəmət şəkli.

Bundan başqa, möminlər şəfqət və mərhəməti əsas hədəfləri dinə müxalif çıxan inkarçılara qarşı göstərməzlər. Quranda bu mövzuda verilən ölçü isə ayədə belə bildirilmişdir:

Muhəmməd Allahın Elçisidir. Onunla birlikdə olanlar kafirlərə qarşı sərt, öz aralarında isə mərhəmətlidirlər... (Fəth surəsi, 29)

İnananlar ancaq Allaha könüldən bağlı kəslər olan “möminlərə” mərhəmət edərlər. İnkarçılara qarşı isə son dərəcə sərt və qərarlı bir xarakter göstərir və mərhəmət adı altında əsla bir zəifliyə düşməzlər. Çünki belə bir rəftar

yuxarıda açıqladığımız kimi, “şeytanı bir mərhəmət” anlayışı olacaq. Allah onların möminlərə qarşı rəftarının **“Əgər onlar sizi ələ keçirsələr, sizə düşmən kəsilər, əlləri və dilləri ilə sizə pislik edər və sizin kafir olmanızı istəyərlər”** (Mumtəhinə surəsi, 2) şəklində olduğunu bildirmişdir. Bu vəziyyətdə düşmənliklərini göstərmək üçün fürsət axtaran belə insanlara mərhəmət göstərməyin ağıllı bir rəftar olmayacağı da məlumdur.

Bununla bərabər, inananların möminlərə göstərdikləri mərhəmət və şəfqət isə dünyada bənzəri görülməmiş bir əxlaq nümunəsidir. Bu mərhəmət onlara özü ilə bərabər fədakarlığı, incə düşüncəni, bağışlayıcılığı, sevgini və hörməti də gətirir. Kamil iman sahibləri qarşılarındakı adamın maddi-mənəvi hər cür ehtiyacının o söyləmədən fərqinə varar, duyduqları dərin şəfqət səbəbilə ona dərhal kömək etməyə çalışırlar. Bu mövzuda səy göstərməkdən də heç bir şəkildə usanmazlar. Şübhəsiz ki, hər mövzuda olduğu kimi, bu mövzuda da möminlərə ən gözəl nümunə peyğəmbərlərin rəftarıdır. Ayədə Peyğəmbərimizin (s.ə.v.) müsəlmanlara qarşı duyduğu şəfqət və mərhəmət belə izah edilmişdir:

Sizə özünüzdən ələ bir Elçi gəldi ki, sizin əziyyətdə düşməyiniz ona ağır gəlir. O sizə qarşı qayğıkeş, möminlərə şəfqətli, rəhmlidir. (Tövbə surəsi, 128)

Ayədən də göründüyü kimi, Peyğəmbərimizin (s.ə.v.) şəfqəti imanı ilə doğru mütənasib olaraq o qədər çoxdur ki, Allah möminlərin hər hansı bir mövzuda çətinliyə düşmələrinin ona ağır gəldiyini bildirmişdir. Məhz kamil iman sahiblərinin özlərinə hədəf etdikləri mərhəmət anlayışı da budur.

Kamil İman sahibinin fədakarlığı

Bir insanın heç bir əvəz gözləmədən qarşısındakı insanlar üçün fədakarlıq edə bilməsi ancaq Allahdan qorxması və axirətə inanması ilə mümkün olar. Çünki bu insanlar

dünya həyatında göstərdikləri maddi-mənəvi hər cür səyin əvəzini Allahdan gözləyərlər. Məhz bu səbəblə də cahiliyyə insanlarının əksinə, kamil iman sahibləri hər mövzuda hamıya qarşı üstün fədakarlıq nümunələri göstərə bilərlər.

Cahiliyyə cəmiyyətində isə insanların böyük hissəsi incə bir fədakarlıq anlayışından uzaq olarlar. Bunun ən böyük səbəbi din əxlaqından uzaqlaşmalarından qaynaqlanan eqoizmləridir. Hər kəs birinci öz mənfəətini düşünər, digər insanların ehtiyacları isə ikinci plandadır.

Halbuki əsl imana sahib bir adamın əxlaqı və rəftarı bu insanlardan tamamilə fərqlidir. Bu insanların ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri nəfslərinin eqoist ehtiraslarından xilas olmalarıdır. Çünki ancaq nəfsinin sərhədsiz istəklərini məğlub edən, onu idarəsi altında tutan mömin digər möminlərə qarşı fədakar və incə düşüncəli davrana bilər. Belə ki, kamil iman möminlərin lazım olsa öz haqlarından da imtina edərək digər mömin qardaşlarını özlərindən daha üstün tutduqları bir əxlaqı gətirər. Əsl iman həqiqi təslimiyyət və həqiqi vicdan da budur. Bu mövzu ilə əlaqədar Quranda belə bir nümunə verilmişdir:

(Mühacirlərdən Mədinədə) əvvəl (orada) yurd salmış və iman gətirmiş kimsələr öz yanlarına hicrət edənləri sevir, onlara verdiklərinə görə qəlblərində peşmançılıq hissi duymurlar. Hətta özləri ehtiyac içində olsalar belə, onları özlərindən üstün tuturlar. Nəfsinin tamahından qorunan kimsələr nicat tapanlardır. (Həşr surəsi, 9)

Ayədə bu şəxslər ehtiyac içində olsalar da, mömin qardaşlarının ehtiyac və istəklərini özlərininkindən üstün tutarlar. Göstərdikləri bu əxlaq yalnız müəyyən hadisələrdə ortaya çıxmır, bütün həyatlarına hakim olan bir rəftardır. Ən ac, yuxusuz, yorğun, qısacası fiziki baxımdan ən çətin vəziyyətdə olduqlarında belə heç bir tərəddüd etmədən birinci növbədə digər möminlərin ehtiyacını ödəyərək öz ehtiyaclarını ikinci plana ata bilərlər. Və bundan ötrü heç bir zaman üçün çətinlik duymaz, heç bir zaman fədakarlıq etmək üçün qarşı tərəfi minnət altında qoymazlar.

Cahiliyyə əxlaqına malik olan insanlar zəruri olaraq bir fədakarlıq etdikləri zaman mütləq qeyri-məmnun olduqlarını bildirərlər. Ya ibarəli bir sözlə, ya tərs bir baxışla, ya da çirkin bir rəftarla içlərində duyduqları qəzəbi və dözümsüzlüyü hiss etdirərlər. Halbuki əsl imana sahib olan bir insan heç bir zaman qarşı tərəfin, əslində onun üçün böyük bir fədakarlıq etməyini anlaması üçün tərs bir rəftar göstərməz. Əksinə, bunu qarşı tərəfə mümkün olduqca hiss etdirməməyə çalışaraq haqlarından keçərlər. Çünki onun üçün etdiyi gözəl rəftarı yalnız Allahın bilməsi kifayətdir. Bəzən qarşı tərəf fədakarlıq etdiyinə fərqi belə varmaz.

Kamil İman sahibinin təvazökarlığı

... Sizin tanrınız Tək olan İlahdır. Yalnız Ona itaət edin. Sən müti olanlara müjdə ver. (Həcc surəsi, 34)

Quran əxlaqında təvazökarlıq insanın Allaha qarşı aciz bir qul olduğunu bilməsi və bütün həyatını və davranışlarını bu istiqamətdə yönəltməsidir. Allahı təqdir edə bilən bir mömin üçün bunun əksi mümkün deyil. Çünki Allahdan başqa ilah yoxdur. Hər şeyi yaradan, öldürən və sonra yenidən dirildəcək olan, hər işi idarə edən Odur. Ondan başqa qüvvə sahibi yoxdur. O hər şeyi əhatə edən, hər şeyə gücü yetən, qədəri (taley) yaradan, hər şeyi eşidən və görən, hər şeydən xəbəri olandır. Allah bütün əksikliklərdən uzaq və heç bir şeyə ehtiyacı olmayan, daim diri olan, yanılmayan, unutmayıdır.

İnsan isə heç bir şeyi yaratmağa gücü çatmayan, üstəlik özü yaradılmış olan və Allahın ona öyrətdiyindən başqa heç bir məlumatı olmayan aciz bir varlıqdır. Hər an ehtiyac içindədir və Allahın ona an-an verdiyi minlərlə nemətə möhtacdır. Bunlardan biri belə olmadığında acizliyə və çətinliyə düşər. Ancaq Allahın verdiyi ruzi ilə həyatını davam etdirə bilən, qüsurlu və əksik bir varlıqdır.

Belə üstün, bənzərsiz və tək olan Allahın böyüklüyü qarşısında bu qədər böyük acizliklər içərisində olan insanın

təvazökarlıq xaricində bir əxlaq göstərməsi hər şeydən əvvəl yaradılışına ziddir. Bu səbəblə kamil iman sahibləri həyatlarının hər anını acizliklərini bilərək keçirərlər. Məhz bu şüur da onlara təbii olaraq təvazökar bir rəftar qazandırır. Bu təvazökarlıq onların üzlərindən, baxışlarından, danışışlarından aydın olduğu qədər digər bütün əxlaq xüsusiyyətlərində də özünü göstərir. Məsələn, ancaq təvazökar insan özünə verilən öyüdləri nəzərə alar. Möminlərin verdiyi hər cür tövsiyəyə və tənqiddə açıqdır. Belə ki, dərin iman sahibi bir adam diqqətlə tətbiq etdiyini düşündüyü bir mövzuda belə özünə bir öyüd verildiyində, heç bir etiraz etməz və deyildiyi kimi, daha yaxşısını etməyə çalışır. Tamamilə haqlı olduğu bir mövzuda haqsız olduğu deyilsə belə, bunu da anlayışla qarşılayar. Və Hz. Yusuf kimi belə söyləyər:

Mən özümə bəraət qazandırmıram. Çünki, Rəbbimin rəhm etdiyi kəs istisna olmaqla, nəfs (adama) pis işləri əmr edər... (Yusuf surəsi, 53)

Belə bir təvazökar anlayış adamın özünü yetərli görməsini və nə qədər ağıllı olursa-olsun aqlını bəyənməsinə mane olduğu üçün onun hər zaman daha yaxşıya və daha mükəmmələ doğru irəliləyə bilməsini, eşitdiyi hər sözdən, aldığı hər öyüddən, hər tövsiyədən istifadə etməsini təmin edər.

Aqlını bəyənən və içində olduğu acizliyi unudub Allaha qarşı böyüklənən bir kimsə isə hər şeydən əvvəl yaradılışına zidd bir rəftar etmiş olar. Allah Quranda "...Allahın ayələri barəsində mübahisə edənlərin ürəklərində böyüklük iddiasından başqa bir şey yoxdur..." (Mömin surəsi, 56) hökmü ilə diqqət çəkmişdir. Allah bir başqa ayədə də böyüklənənləri sevmədiyini bildirmişdir:

İnsanlardan təkəbbürlə üz çevirmə, yer üzündə özünü darta-darta gəzib dolanma. Həqiqətən, Allah heç bir özündən razını, özünü öyənə sevmir. (Loğman surəsi, 18)

Bu şəxslər necə yaradıldıqlarını, həm fiziki, həm də zehni cəhətdən Allahın qarşısında nə qədər böyük bir acizlik

içərisində olduqlarını unutmuşlar. Bu rəftar isə Quranda şeytanın xüsusiyyəti olaraq izah edilir. Allah ilk insan olan Hz. Adəmi yaratdığında bütün mələklərə ona səcdə etmələrini əmr etmiş, ancaq şeytan özünün insandan daha üstün bir varlıq olduğunu qarşıya qoyaraq səcdə etməyi inkar etmişdir. Quranda şeytanın bu çirkin rəftarı belə bildirilir:

Bir zaman sən Rəbbin mələklərə belə demişdi: “Mən palçıqdan bir insan yaradacağam. Mən ona surət verib Öz ruhumdan üfürdüyüm zaman ona səcdə edin!” Mələklərin hamısı birlikdə səcdə etdi, yalnız İblisdən başqa! O təkəbbür göstərdi və kafirlərdən oldu. (Allah) dedi: “Ey İblis! Sənə Mənim iki əlimlə yaratdığımı səcdə etməyə mane olan nə idi? Təkəbbür göstərdin, böyüklərdənmi olmuşdun?” (İblis) dedi: “Mən ondan daha xeyirliyəm. Çünki Sən məni oddan, onu isə palçıqdan yaratdın!” (Allah) dedi: “Çıx oradan! Sən artıq (rəhmətimdən) qovulmuşsan! Haqq-hesab gününə qədər lənətim sənə üzərində olacaqdır!” (Sad surəsi, 71-78)

Məhz Allaha qarşı böyükləndikləri üçün insanlara qarşı da böyüklük göstərənlərin vəziyyəti budur. Bu insanlar özlərini çox bəyəndikləri və ağıllarından çox əmin olduqları üçün heç kimin sözünə etibar etməzlər. Hər zaman öz bildiklərini tətbiq edirlər. Bu da onların Quranda əmr edilən bir çox əxlaq xüsusiyyətini yaşaya bilməmələrinə səbəb olar. **Allah Quranda “ Ayələrimizi yalan sayıb onlara təkəbbürlüklə yanaşanlar isə Od sakirləridirlər. Onlar orada əbədi qalacaqlar.” (Əraf surəsi, 36) şəklində bildirmişdir.** Allaha qarşı acizliklərini unudanlar və böyüklük göstərənlər cəhənnəmlə əvəz görəcəklər.

Kamil iman sahibləri isə bu rəftardan çəkindikləri üçün cənnətlə mükafatlandırılacaqlar:

Biz o Axirət yurdunu yer üzündə təkəbbürlük etmək və fitnə-fəsad törətmək istəməyənlərə nəsib edirik. (Gözəl) aqibət müttəqiləridir. (Qəsəs surəsi, 83)

Kamil İman Sahibinin əfvediciliyi

İnsan səhv etməyə uyğun bir varlıqdır. Dünyaya sınaqdan keçirilmək üçün gəlmişdir və ancaq Quran əxlaqını öyrəndikcə yetkinləşə, etdiyi səhvlərdən xilas ola və ancaq bu şəkildə üstün bir əxlaqa çata bilər. Belə ki, Quranda bildirilən tövbə ilə əlaqədar ayələr də insanın bu acizliyinin bir göstəricisidir. Allah Yaradıcısı olaraq insanın bu acizliyini bilir və Quranda cəhalət səbəbi ilə səhv edən, fərqi nə vardığında isə dərhal tövbə edib rəftarını düzəldənlərin səhvlərini bağışlayacağını bildirir:

Allah ancaq o kəslərin tövbələrini qəbul edir ki, onlar avamlılıqları üzündən pis iş gördükdən sonra tezliklə tövbə edirlər. Allah onların tövbələrini qəbul edir. Həqiqətən, Allah Biləndir, Müdrikdir. (Nisa surəsi, 17)

İnsan ən gözəl şəkildə ağıllı və vicdanlı davranıb bütün səmimiyyəti ilə hərəkət edərsə və buna baxmayaraq, səhv bir rəftar edərsə Allahın bağışlamasını ümid edə bilər. Allah bir çox ayədə “bağışlayan”, “rəhmli” olduğunu xəbər vermişdir. Bir ayədə belə deyilir:

Qullarıma xəbər ver ki, Mən, Bağışlayanam, Rəhmliyəm. (Hicr surəsi, 49)

Allah edilən səhvləri bağışlayacağını bildirmişkən, möminlərin bu insanları bağışlamamaları isə əlbəttə, mümkün deyil. Bundan başqa, Allah bir çox ayədə möminlərə də eyni şəkildə rəhmli olmalarını tövsiyə etmişdir:

Sən bağışlama (yolunu) tut, yaxşı iş görməyi əmr et və cahillərdən üz döndər. (Əraf surəsi, 199)

Bu əxlaq üzərindəki kamil iman sahibləri möminlərə qarşı Allahın əmr etdiyi şəkildə bağışlayıcı bir rəftar göstərirlər. Şübhə yoxdur ki, bu, üstün bir vicdan əlamətidir. Çünki bir səhv edildiyində, xüsusilə də bu səhvdən ötrü maddi, ya da mənəvi bir zərər meydana gəldiyində, bağışlamaq insanların nəfslərinə çox ağır gəlir. Hətta əksinə, əsəbləşərək hirsələrini

büruzə vermək və qarşı tərəfə etdiyinin əvəzini vermək istəyərlər. Halbuki möminlər Allahın Quranda əmr etdiyi kimi qəzəblərini boğarlar.

İnananlar Allahın əmrinə müvafiq olaraq nəfslərinə uymaz və Quranın tövsiyəsinə riayət edərək bağışlama yolunu seçərlər. Bir səhvə yol verən adama edəcəkləri ən böyük yaxşılığın “gözəl sözlə öyüd vermək” və bu şəkildə səhvini göstərmək olduğunu bilərlər. Çünki bir ayədə **“Sən xatırlat! Çünki xatırlatmaq möminlərə fayda verir”** (Zariyat surəsi, 55) şəklində ifadə edilmişdir.

Bir başqa ayədə də Allah, **“... Qoy əfv edib bağışlasınlar. Məgər siz Allahın sizi bağışlamasını istəmirsinizmi? Allah Bağışlayandır, Rəhmlidir”** (Nur surəsi, 22) şəklində buyurmuşdur. Mömin bir səhv etdiyi və bundan səmimi olaraq imtina etdiyi zaman bunun həm Allah Qatında bağışlanmasını qəlbən arzu edər, həm də Müsəlmanların onu bağışlamalarını istəyər. Və rəhmli bir rəftarla qarşılaşdığı zamanda bunun Allahın böyük bir neməti və Allahın təmin etdiyi bir asanlıq olduğunu dərk edər. Bu səbəblə kamil iman sahibləri özləri üçün tələb etdikləri bu bağışlanmağı qarşılarındakı insanlara da göstərərlər. Şübhəsiz ki, bu eyni zaman da Allahın məmnuniyyətini və rızasını qazanmağa da ən uyğun olan rəftardır:

... Lakin onları əfv etsəniz, (günahlarından) keçsəniz və bağışlasanız, (bilin ki,) Allah Bağışlayandır, Rəhmlidir.
(Təğabun surəsi, 14)

Kamil İman sahibinin ədalət anlayışı

Həqiqətən, Allah ədalətli olmağı, yaxşılıq etməyi və qohumlara (haqqını) verməyi əmr edir, iyrənc işlər görməyi, pis əməllər törətməyi və azgınlıq etməyi isə qadağan edir. O sizə öyüd-nəsihət verir ki, bəlkə düşünüb ibrət alasınız. (Nəhl surəsi, 90)

Allah Quranda insanlara şərtlər nə olursa-olsun ədaləti qorumalarını əmr etmişdir:

Ey iman gətirənlər! (Şahidliyiniz) özünüzdən və ya valideynlərin, ya da yaxın qohumların əleyhinə olsa belə, Allah şahidləri kimi ədaləti qoruyun. (Əleyhinə şahidlik edəcəyiniz şəxslərin) varlı və ya kasıb olmasından asılı olmayaraq Allah onların hər ikisinə daha yaxındır. Hissiiyyətə qapılıb haqdan uzaqlaşmayın! Əgər siz (cəfəngiyat) danışsanız və ya (həqiqəti deməkdən) boyun qaçırsanız, bilin ki, Allah nə etdiklərinizdən xəbərdardır. (Nisa surəsi, 135)

Kamil imana sahib olan möminlər Allahın bu əmrini əksiksiz olaraq yerinə yetirərlər. Verəcəkləri qərarın nəticələri özlərinə, ya da ən yaxınlarına təsir etsə də, Allah üçün ədaləti qoruyarlar. Çünki onlar öldükdən sonra hesab verəcəklərini və bütün etdiklərinin qarşılarına çıxacağını, böyük-küçük hər şeydən hesaba çəkiləcəklərini bilirlər. Bu səbəblə də dünyada heç bir mənfəəti axirətdə qazanacaqlarını ümid etdikləri Allahın rızasından və cənnətindən üstün görməzlər.

Səmimi möminlərin ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri özlərinə “yarışıb önə keçənlərin yolunu” seçmələridir. Bu səbəblə hər işlərində Allahın ən çox razı olacağını ümid etdikləri rəftarı göstərirlər. Buna görə nə qohumluq əlaqələri, nə öz dünyəvi mənfəətləri onları ədalətli davranmaqdan saxlamaz. Çünki Allah bir Quran ayəsində belə əmr edir:

Həqiqətən, Allah sizə əmanətləri sahiblərinə qaytarmanızı və insanlar arasında hökm verərkən ədalətlə hökm vermənizi əmr edir. Allahın sizə verdiyi bu öyüd-nəsihət necə də gözəldir! Şübhəsiz ki, Allah Eşidəndir, Görəndir. (Nisa surəsi, 58)

Bir başqa ayədə isə Allah inananların düşmənçilik bəslədikləri şəxslərə qarşı da son dərəcə ədalətli davranaraq, təqvalarından vaz keçməmələrini əmr etmişdir:

Ey iman gətirənlər! Allah xatirinə ədaləti qoruyan

şahidlər olun. (Hər hansı bir) camaata qarşı olan kin-küdurət sizi ədalətsizliyə sövq etməsin. Ədalətli olun! Bu, təqvaya daha yaxındır. Allahdan qorxun! Şübhəsiz ki, Allah nə etdiklərinizdən xəbərdardır. (Maidə Surəsi, 8)

Allahın hökmlərini yerinə yetirən kamil iman sahibləri bu xüsusiyyətlərilə cahiliyyə cəmiyyətindən tamamilə fərqlənirlər. Çünki cahiliyyə sistemində qəzəb və kin duyulan bir kimsədən intiqam alma duyğusu hər zaman üstünlük təşkil edir. Vicdan kənarda qalır və insanın alacağı qərarlarda nəfsi hakim mövqe tutur. Nəfsdə olan qəzəb və hirs isə insanın aqlını və mühakimə qabiliyyətini sıradan çıxarır. Bu səbəblə də insan ədalətli qərarlar verə bilmir.

Quranın ifadə etdiyi mənada bir ədalət anlayışı üçün isə insanın hər şeydən əvvəl nəfsinin istəklərinə qarşı çıxma bilməsi və vicdanının sözündən bir an olsun belə çıxmaması lazımdır. Hirsləndiyində qəzəbinə hakim ola biləcək bir iradəyə sahib olması və bunu hər an Quranın qoyduğu ölçülər daxilində düşünmə bilməsi vacib şərtdir.

Məhz kamil iman sahibləri bu xüsusiyyətlərin hamısına sahibdirlər. **“... Sözsüz ki, Allah insaflıları sevir” (Hucurat surəsi, 9)** ayəsinin hökmü ilə ədalətdən əsla üz çevirməzlər.

Kamil İman Sahibinin haqqı tövsiyə etməsi

Qoy sizin içərinizdən xeyrə çağıran, yaxşı işlər görməyi buyuran və pis əməlləri qadağan edən bir camaat çıxsın. Məhz onlar nicata qovuşanlardır. (Ali-İmran surəsi, 104)

Allahın Qurandakı bu əmrinə kamil iman sahibləri tam olaraq riayət edirlər. **“Yaxşı işlər görməyi buyurub, pis əməllərə qadağa qoymaq”** anlayışı ölənə qədər bütün həyatlarına hakim olar. **“Yaxşı işlər görməyi buyurub, pis əməllərə qadağa qoymağın”** nə olduğunu isə şübhəsiz, ən doğru olaraq Qurandan öyrənə bilərik.

Qurana görə yaxşılığı əmr etmək qarşı tərəfin hər şeydən

əvvəl Allahı tanıması, ONU çox sevməsi və Ondan çox qorxmalı olduğunu bilməsini, axirətin qəti bir həqiqət olduğunu və Qurandan hesaba çəkiləcəyini qavramasını təmin etmək; vicdanını dinləməyə təşviq etmək, səmimiyyəti, sevgini, hörməti, şəfqəti, mərhəməti, xoş münasibəti, bağışlayıcılığı, fədakarlığı, qıscası bütün Quran əxlaqını ən mükəmməl şəkildə yaşamasını təmin etməkdir. Əsl yaxşılıq budur. Çünki bu, qarşı tərəfin dünyada və axirətdə ən gözəl həyatı yaşamasını təmin edəcək və onun sonsuz bir əzabdan xilas olmasına vəsilə olacaq.

Pislikdən çəkəndirmək isə adamın şeytana uymasına mane olmaq, nəfsinin egoist ehtiraslarından arınmasını təmin etmək, onu səmimiyyətsizlikdən, ikiüzlülükdən, qürurdan, Allaha qarşı böyüklənməkdən, vicdansızlıqdan təmizləmək və Allahın razı olmayacağı bir rəftar etməsinə mane olmaqdır.

Məhz kamil iman sahiblərinin haqqı tövsiyə etmələri bu şəkildə baş verir. Allah bu şəxsləri Quranda belə təyin etmişdir:

Belələri Allaha, Axirət gününə iman gətirir, yaxşı işlər görməyi buyurur, pis əməlləri qadağan edir və xeyirxah işlər görməyə tələsirlər. Məhz onlar əməlisalehlərdəndirlər. (Ali-İmran surəsi, 114)

Onlar bu söylərinə görə heç kimdən bir şey istəməzlər. Onların yeganə hədəfləri Quranın əmrlərini yerinə yetirə bilmək və beləcə Rəbbimizin rızasını qazana bilməkdir. Allah inananlara bu mövzuda peyğəmbərlərin əxlaqını nümunə göstərir. Allahın elçiləri tarix boyunca göndərildikləri bütün qövmləri xəbərdar edib qorxutmuş və onlara belə söyləmişlər:

Mən bunun əvəzinə sizdən heç bir mükafat istəmirəm. Mənim mükafatım ancaq aləmlərin Rəbbinə aiddir. (Şuəra surəsi, 109)

Quranda bu mövzudakı bir başqa nümunə də Hz. Musanın Firona olan təbliğidir. Ayələrdə belə buyurulur:

O zaman Rəbbi onu müqəddəs Tuva vadisində səsləyib demişdi:

"Fironun yanına yollan! O, həddini çox aşmışdır.

De: "(Günahlardan) xilas olmaq istəyirsənmi?

Səni Rəbbinə doğru yönəldimmi ki, (Ondan) qorxub çəkinəsən?"

(Musa) ən böyük möcüzəni (Firona) göstərdi.

O isə (haqqı) yalan sayıb üsyankar olduğunu göstərdi.

Sonra da üz döndərüb (fəsad törətməyə) girişdi.

O, (camaatını) toplayıb (onlara hündür səslə müraciət edərək)

dedi: "Sizin ən uca rəbbiniz mənəm!"

(Belə olduqda), Allah da onu dünya və Axirət əzabı ilə yaxaladı.

Həqiqətən, bunda (Allahdan) qorxanlardan ötrü işarə var. (Naziət surəsi, 16-26)

Ayələrdən göründüyü kimi, Hz. Musa Fironu Allaha iman etməyə dəvət etmiş, ancaq o böyüklənərək Allaha qarşı üsyan etmişdir. Hz. Musanın bundan sonra üzərində bir məsuliyyət qalmamışdır. Onun vəzifəsi "yaxşı işlər görməyi buyurub, pis əməllərə qadağa qoymaq"dır.

Ancaq möminlərin təbliği yalnız inkarçıları dinə dəvət etməkdən ibarət deyil. Onlar müsəlmanların da həmişə daha yaxşıya yönəlmələri, daha gözəl davranışlar göstərmələri və səhvlərindən təmizlənmələri üçün təbliğ edərlər. Mömin qardaşlarına yaxşı işlər görməyi buyurub, pis əməllərdən çəkindirərlər. Bir-birlərinin Allahın rızasını və cənnətin ən yüksək mövqelərini qazanmalarını istəyərlər.

Bu məqamda kamil iman sahiblərinin əhəmiyyətli bir xüsusiyyətinə diqqət çəkməkdə fayda vardır. Onlar din əxlaqını yalnız sözləri ilə təbliğ etməz, eyni zamanda bütün həyatları ilə də bu əxlaqı göstərmiş olarlar. Saatlarla dostluğun, səmimiyyətin nə olduğunu izah etməyin əvəzinə, səmimiyyəti yaşayar və bu gözəl əxlaqı "rəftarları ilə" izah etmiş olarlar. Qarşılarındakı insanlar onların etdiyi bu "rəftarla təbliğini" gördüklərində səmimiyyətin nə olduğunu heç izah edilmədiyi halda çox dəqiq bir şəkildə qavraya bilərlər. Bu, Quranda əmr edilən hər cür xüsusiyyət üçün etibarlıdır. Kamil iman sahibi

fədakarlığı, təvazökarlığı, bağışlayıcılığı, ədaləti, mərhəməti, dürüstlüyü, qısacası hər cür gözəl əxlaq xüsusiyyətini ətrafındakı insanlara yaşayaraq göstərir. Qarşı tərəfə əsl təsir edən də budur. Çünki fədakarlığın nə olduğunu uzun-uzadı izah etdiyi halda, bəzən bu rəftarı göstərməkdən çəkinən və hətta bəlkə də egoistcə davranan bir kimsə, qarşı tərəfə səmimiyyətsiz olduğu təəssüratını bağışlayar və ona mənfi təsir edər.

Bunun yerinə izah edən və izah etdiyi şeyi bütün səmimiyyətilə yaşayan bir insanın qarşı tərəfin vicdanını qəti olaraq hərəkətə keçirəcəyi çox açıqdır.

Kamil İman sahibinin Allaha yönəlməsi

Qullarım səndən Mənim barəmdə soruşsalar, Mən (onlara) yaxınam, Mənə yalvaranın duasını yalvardığı vaxt qəbul edərim. Qoy onlar da Mənim çağırışımı qəbul edib Mənə iman gətirsinlər ki, doğru yola yönələ bilsinlər. (Bəqərə surəsi, 186)

Allah hər yeri əhatə edən, insana şah damarından daha yaxın olan, eşidən və biləndir. Mömin bilir ki, içindən keçən bir düşüncə belə Allahdan gizli deyil. Səmimi olaraq Allahdan bir şey istəmək üçün insanın yalnız düşünməsi kifayətdir. Bu düşüncə sinələrdə gizli olsa belə Allah onu eşidər və səmimi qullarının duasına mütləq cavab verir. Çünki Allah iman edənlərin dostu, qoruyucusu və köməkçisidir.

Qurana görə dua insanın bütün səmimiyyəti ilə Allaha yönəlməsi və Onun sonsuz və sərhədsiz gücünə sığınaraq Ondən kömək diləməsidir. Gücü məhdud və sonlu bir varlığın sərhədsiz güclü bir qüdrət qarşısında acizliyini ortaya qoyaraq diləməsidir. Dua adamın Allahla bilavasitə əlaqəsidir. Ağlından keçirdiyi bütün düşüncələr, istəklər Allahla adam arasında gizli qalır. Bu səbəbdən üçüncü bir şəxs tərəfindən bilinməsinə imkan olmayan bu ibadətdə nümayişə yer yoxdur. Tamamilə səmimiyyətə əsaslanan bir ibadətdir.

Allahın özlərinə hər kəsdən və hər şeydən daha yaxın

olduğunu, bütün duaları eşitdiyini və bütün dualara cavab verdiyini ən dərinləndən hiss edən və yaşayanlar isə kamil iman sahibləridir. Çünki Allaha səmimi bir qəlblə yönəlmələr və Onun böyüklüyünə qarşı özlərinin insan olaraq nə cür böyük bir acizlik içərisində olduqlarını bilirlər. Və yenə bilirlər ki, dualara cavab verən yalnız Allahdır və insanı içərisində olduğu çətinlikdən qurtara bilən də yenə ancaq Odur.

Kamil iman sahibləri yalnız çətin vəziyyətə düşdükləri və çarəsiz qaldıqları anlarda deyil, hər vaxt və hər vəziyyətdə Allaha yönəlmələr. Çünki insanın həyatında Allaha möhtac olmadığı bir anın belə olmadığını bilirlər. Onlar dua etmək üçün çətinliklə qarşılaşmağı gözləməzlər. Çünki bu ibadətin eyni zamanda bir qulluq vəzifəsi və Allaha yaxınlaşmaq üçün əhəmiyyətli bir yol olduğunun fərqinə varmışlar. Bu da onları digər insanlardan ayıran ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərdən biridir. Ayədə yalnız çarəsizlik və çətinlik içərisində ikən Allaha yönələn, ancaq bu çətinlikdən xilas olduqda dərhal üz çevirənlərin əxlaqı belə ifadə edilmişdir:

İnsana bəla üz verdikdə uzananda da, oturanda da, ayaq üstə olanda da Bizi çağırar. Bu bəlanı ondan sovuşdurduqda isə sanki ona üz vermiş bəladan ötrü Bizi çağırmamış kimi çıxıb gedər. Həddi aşanlara etdikləri əməllər beləcə gözəl göstərildi. (Yunus surəsi, 12)

Kamil iman sahibləri isə nemət və rifah içərisində ikən də, çətinliyə düşdüklərində də Rəbbimizə yönəlmələrdir. Çünki onlar "... Əgər yalvarmağınız olmasaydı, Rəbbim sizə diqqət yetirməzdi..." (Furqan surəsi, 77) ayəsini düşünüb qavrayanlardır.

Onlar dualarını da yenə Allahın Quranda təsvir etdiyi şəkildə edirlər. Bir ayədə belə buyurulur:

Səhər-axşam ürəyində yalvararaq və qorxaraq, səsinə qaldırmadan Rəbbini yad et və qafillərdən olma. (Əraf surəsi, 205)

Rəbbinizə acizənə, həm də gizlicə dua edin! Şübhəsiz ki, O, həddi aşanları sevmir. (Əraf surəsi, 55)

Göründüyü kimi, Quranda duanın yalvararaq və için-için edilməsi bildirilir. Çünki Allah duada adamın səmimiyyətini ölçü götürür. Dua etdiyimiz Rəbbimiz bizim içimizdən keçirdiyimizi də, səsli olaraq söylədiyimizi də eşidən, biləndir. Quranın bu əmrinə uyan möminlər də o anki səmimi rəftarları istiqamətində bəzən içlərindən, bəzən də səsli dua edərlər. Ancaq bu, heç bir zaman ətrafdakı insanlara eşitdirməyə və nümayişə istiqamətli bir dua deyil. Çünki Allah Quranda “dini yalnız Allaha məxsus edərək dua etmənin” əhəmiyyətinə belə diqqət çəkmişdir:

O, (əbədi) Yaşayandır, Ondan başqa məbud yoxdur. (Allaha), dini yalnız Ona məxsus edərək, dua edin. Aləmlərin Rəbbi olan Allaha həmd olsun! (Mömin surəsi, 65)

Möminlərin dualarında diqqət çəkən bir başqa xüsusiyyət də “Allahın varlığını hiss edərək” dua etmələridir. Onlar dua edərkən yalnız istədikləri şeyləri deyil, Allahın vahidliyini, böyüklüyünü, sonsuz gücünü düşünərlər. Quranda belə əmr edilmişdir:

Rəbbinin adını zikr et və özünü tamamilə Ona həsr et! (Muzzəmmil surəsi, 8)

Kamil iman sahibləri Allahı ən gözəl adları ilə düşünərək dua edərlər. Allahın adları insanlara Onun xüsusiyyətlərini tanıdır. Allahın rəhmli, mərhəmətli, yol göstərici, qullarına qarşı çox şəfqətli olduğunu bilərək ONA səslənən möminlər Allahın yaxınlığını və rəhmətini daha çox yaxşı qavrayarlar. Belə ki, Quranda Allaha müxtəlif adlarla dua edilə biləcəyi belə ifadə edilmişdir:

Ən gözəl adlar Allahındır. Ona bu adlar vasitəsi ilə dua edin və Onun adları barəsində haqdan sapanları tərk edin. Onlar etdikləri əməllərin cəzasını alacaqlar. (Əraf surəsi, 180)

Hər mövzuda olduğu kimi əlbəttə, bu mövzuda da inananlar üçün ən gözəl nümunələr peyğəmbərlərə aiddir.

Quranda xüsusilə peyğəmbər dualarındakı dərin səmimiyyətə diqqət çəkilmişdir:

O dedi: “Ey Rəbbim! Məni bağışla və mənə elə bir səltənət ver ki, məndən sonra heç kimə nəsib olmasın. Həqiqətən, Sən Bəxşedənsən. (Sad surəsi, 35)

(Musa) dedi: “Ey Rəbbim! Məni və qardaşımı bağışla, bizi Öz mərhəmətinə qovuşdur. Sən rəhm edənlərin ən rəhmlisisən!” (Əraf surəsi, 151)

Möminlər, eyni zamanda, dualarında səbrli olanlardır. **Ayədə onlara Allahdan “Səbr etmək və namaz qılmaqla” (Bəqərə surəsi, 45) kömək diləmələri bildirilmişdir.** Bu səbr və dayanıqlılıq Allaha duyduqları etibardan və təslimiyyətdən qaynaqlanır. Mömin Allahın dualara qəti olaraq cavab verəcəyindən əmindir və **“... Allahın mərhəmətindən ümidinizi üzməyin. Çünki Allahın mərhəmətindən ancaq kafir adamlar ümidlərini kəsər” (Yusuf surəsi, 87) ayəsinə əsasən əsla ümidini itirməz və səbrlə Rəbbimizə yalvarar.**

Kamil iman sahiblərinin dua anlayışı belədir: Allahdan titrəyərək qorxar, ondan hörmətlə və səbrlə kömək diləyərlər. Bəzən heç kimin fərqudə olmadığı bir anda, günün ağıla belə gəlməyəcək vaxtında, düşünmədikləri bir yerdə Allaha hörmətlə yalvarıb kömək diləyə bilərlər. Onlar gündəlik həyatın ən qarışıq və ən gərgin anlarında belə ürəklərində Allah qorxusu ilə ONA sığınar, ONA yalvarar və Ondan kömək diləyərlər. Və bilərlər ki bu, onları Allaha yaxınlaşdıracaq, onlara Rəbbimizin rızasını və cənnətini qazandıracaq ən asan yoldur. Bu yaxınlığın hər an daha da artması üçün önlərində heç bir maneə yoxdur. Allah Quranda qullarından səmimi qəlblə Özünə yönəlmələrini istəyir. Ayələrdə belə buyrulur:

Cənnət müttəqilərə yaxınlaşdırılacaq, (onlardan) uzaqda olmayacaqdır. Budur sizə vəd edilən (Cənnət!) O, hər bir (tövbə edib) (Allaha) üz tutan, (Onun əmrinə) riayət edən, Mərhəmətli (Allahdan) (Onu) görmədən qorxan və (Allaha) yönəlmiş qəlblə gələn kimsələr üçündür. (Qaf surəsi, 31-33)

Kamil İman sahiblərinin çətin anda göstərdikləri gözəl rəftar

Kamil iman sahiblərinin çətin anda göstərdikləri rəftarlarından əvvəl onların çətinliyi necə qəbul etmələrinə diqqət çəkməkdə fayda vardır. Onlar dünyanın xüsusi olaraq hazırlanmış bir imtahan məkanı olduğunu dərindən qavrayan insanlardır. Və onlar “çətinlik” anlayışının da “həqiqətən iman edənlər”lə din mövzusunda “ürəklərində xəstəlik olanların” ayırd edilməsi üçün yaradıldığını bilənlərdir. Çətinlik, ya da darlıq anları onların imanlarında səmimi olduqlarını isbat edə bilmələri baxımından əhəmiyyətli bir imkandır. Bu mənada “çətinlik” onlar üçün bilinən mənasından tam əks bir anlama, yəni “nemətə” çevrilir.

Bu sayədə qarşılarına çıxan hər cür çətinlik qarşısında təvəkküllü bir rəftar göstərirlər. Amma əlbəttə, Allaha güclərinin yetə biləcəyindən artıq çətinlik yükləməməsi üçün də dua edirlər. Onların bu duası və Allahın razılığı belə bildirilir:

Allah hər kəsi yalnız onun qüvvəsi çatdığı qədər mükəlləf edər. Hər kəsin qazandığı (xeyir yalnız) onun özünə, qazandığı (şər də yalnız) öz əleyhinədir. “Ey Rəbbimiz, unutsaq və ya xəta etsək bizi cəzalandırma! Ey Rəbbimiz, bizdən əvvəlkilərə yüklədiyini kimi, bizə də ağır yük yükləmə! Ey Rəbbimiz, gücümüz çatmayan şeyi daşımağa bizi vadar etmə! Bizi əfv et, bizi bağışla və bizə rəhm et! Sən bizim Himayədarımızsan! Kafirləri məğlub etməkdə bizə yardım et!” (Bəqərə surəsi, 286)

Allahın təqdiri ilə bir çətinliklə qarşılaşsalar, bunun “gücləri çatdıqları” bir sınaq olduğunu anlayar və bu hadisə qarşısında Allaha olan təslimiyyətlərini və təvəkküllərini ən gözəl şəkildə ortaya qoymağa çalışırlar. Çünki onlar çətinlik anında göstərdikləri rəftarla rifah zamanında göstərdikləri rəftarın Allah Qatında məqbul olması baxımından bir olmadığını bilirlər. Allah bu mövzuda belə bir nümunə vermişdir:

Möminlərdən – üzürlülər istisna olmaqla – (evdə) oturanlarla Allah yolunda öz malları və canları ilə cihad edənlər eyni olmazlar. Allah öz malları və canları ilə cihad edənləri (evdə) oturanlardan dərəcə etibarilə üstün etdi... (Nisa surəsi, 95)

Göründüyü kimi, Allah çətin bir mühitdə Onun rızasını axtaranların səy göstərməyənlərdən dərəcə baxımından daha üstün olduqlarını ifadə etmişdir. Çünki burada nümunə göstərilən möminlərin çətin bir mühitdə bütün güclərilə din əxlaqına sarılmaları şübhəsiz ki, onların imanlarının dərəcəsini göstərir. Halbuki rahat bir mühitdə fədakarlıq edən insanların səmimiyyətlərindən əmin olmaq çətindir. İnsanları bu şəkildə çətinliklərlə sınamaq, Allahın doğru söyləyənlərlə yalançıları bir-birlərindən ayırd etməsinin bir yoludur.

Allahın möminləri çətinliklə sınamasının bir başqa hikməti də vardır. Çətinliyi dadan insanlar nemətlərin qiymətini çox daha yaxşı anlayır və çox daha şükr edici bir rəftar göstərirlər. Çünki çətinlik və acının insanın ruhunu yetkinləşdirən bir istiqaməti də vardır. Allah bu şəkildə insanların dünyada yaxşı ilə pisin, bolluq ilə darlığın, rahatlıq ilə çətinliyin müqayisəsini etmələrini təmin edir. İnsanlar ancaq bu müqayisələr sayəsində özlərinə verilən maddi və mənəvi nemətlərin dəyərini anlayırlar. Daha da əhəmiyyətli Allaha hər mövzuda nə qədər möhtac olduqlarını görür, Onun qarşısındakı acizliklərini qavrayırlar.

İnsanın dünyada nə cür çətinliklərlə sınağa biləcəyi isə bir ayədə belə bildirilir:

Bizi sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az da mal-dövlət, insan və məhsul itkisi ilə sınayarıq. Səbr edənlərə müjdə ver. (Bəqərə surəsi, 155)

Bu ayəni bilən bir mömin çətinliklərlə hələ qarşılaşmadan əvvəl özünü bu vəziyyətə hazırlayar və nə olursa-olsun səbrdə, təvəkküldə və təslimiyyətdə qətiyyət göstərəcəyinə, Rəbbimizə sadıq qalacağına dair Allaha söz verər. Bu gözəl rəftar onun kamil imanının gərəyidir. Qarşılaşdığı şey böyük

bir qorxu, dözülməz bir aclıq, kasıblıq, yaralanma, hətta ölüm belə olsa, Allahdan razı olmağa və şükr edici bir rəftar göstərməyə qəti qərarlıdır. Və bilər ki, bütün bunlar onu Allaha daha da yaxınlaşdıracaq və Onun sonsuz cənnətində yaşamasına vəsilə olacaq. Bir ayədə belə bildirilmişdir:

Doğrudan da, Allah möminlərdən, Cənnət müqabilində onların canlarını və mallarını satın almışdır. (Çünki) onlar Allah yolunda vuruşub öldürür və öldürülülər. (Bu, Allahın) Tövratda, İncildə və Quranda Öz öhdəsinə götürdüyü bir vəddir. Allahdan daha yaxşı əhdini yerinə yetirən kimdir? Elə isə sövdələşdiyiniz alış-verişə görə sevinin. Məhz bu, böyük uğurdur. (Tövbə surəsi, 111)

İmani yetkinliyə çatmış mömin bilir ki, cənnət kimi böyük bir mükafat yalnız “iman etdik” deməklə qazanılmaz. Allah bunu Quranda belə bildirmişdir:

İnsanlar elə güman edirlər ki, təkcə: “İman gətirdik!” – demələri ilə onlardan əl çəkiləcək və onlar imtahan edilməyəcəklər? Biz onlardan öncəkiləri də sınaqdan keçirmişdik. Sözsüz ki, Allah doğru danışanları da, yalançıları da aşkara çıxardacaqdır. (Ənkəbut surəsi, 2-3)

Yenə bir başqa ayədə Allah bu əhəmiyyətli həqiqətə belə diqqət çəkir:

Yoxsa sizdən əvvəl gəlib-keçənlərin halı başınıza gəlmədən cənnətə girəcəyinizimi sandınız? Onlara elə bir yoxsulluq, elə dözülməz bir çətinlik çatdı və elə sarsıldılar ki, sonunda elçi, bərabərindəki möminlərlə; “Allahın köməyi nə vaxt?” deyirdi. Diqqət yetirin, şübhəsiz Allahın köməyi çox yaxındır. (Bəqərə surəsi, 214)

Bütün bu ayələr göstərir ki, gəlmiş-keçmiş bütün insanlar Allahın dünya üçün yaratdığı qanunların bir gərəyi olaraq bu çətinliklərlə qarşılaşmışlar. Onlar da mallarından və canlarından azaldılaraq sınıanmış, onlar da inkar edənlərin təzyiq və zülmələri ilə qarşılaşmış və aralarındakı möminlərlə

səmimiyyətsizlərin fərqi bu şəkildə ortaya çıxmışdır. Bu səbəblə mömin Qurani öyrəndiyi andan etibarən ayələrdə ifadə edilən bütün bu hadisələrə qarşı bir hazırlıq görər. Ancaq bilər ki, imtahanın şərtlərinə uyğun olaraq qarşılaşacağı hadisələr peyğəmbər dövründəki şərtlərlə eyni olmaya bilər. İndiki vaxtda bu çətinliklər fərqli şərtlər altında qarşımıza çıxma bilər.

Kamil iman sahibinin etdiyi imani hazırlıq qarşısına çıxan heç bir hadisəni ayırd etmədən hamısının bir sınaq olduğunu bilməsini tələb edir. Qarşılaşacağı çətinlik qorxu, aclıq, mallarının azalması və canına gələcək bir zərər ola bilər kimi, gündəlik həyatda qarşılaşacağı bir sınaq da ola bilər. Məsələn, bəzən ən çətin görünən şərtlər üst-üstə gələ bilər. İnsan heç gözlənilməz bir zamanda bir yaxınının itirə bilər. Həmin günlərdə bir tərəfdən də böyük bir maddi çətinliklə qarşılaşa bilər. Bütün bunların üstünə bir də ağır bir xəstəliyə tutula bilər. Hətta bu vəziyyəti fürsət bilən şeytan da müxtəlif yollardan vəsvəyə verərək ona yaxınlaşmağa çalışa bilər. Məhz bu zamanda bir mömin ondan kömək istəyə bilər. Kamil iman sahibi adamın rəftarı hər zaman Allahın bəyəndiyi əxlaqa uyğun olar. Bütün çətinliyinə, yorğunluğuna, xəstəliyinə baxmayaraq, bu halını qarşı tərəfə heç bir şəkildə hiss etdirməz. Və ona ən gözəl üz ifadəsilə, ən rahatlaşdırıcı səs tonu ilə və əlindən gələən ən yaxşı rəftarla köməkçi olmağa çalışar.

Kamil iman sahibi bir mömin bütün bu səbri və bu gözəl əxlaqı Allaha olan sevgisinə, hörmətinə, qorxusuna və ONA olan təslimiyyətinə görə göstərir.

Burada verdiyimiz nümunə bir möminin həyatı boyunca dəfələrlə qarşılaşa bilər kimi hadisələrdən yalnız biridir. Ancaq izah etməyə çalışdığımız budur: nə qədər çox çətinlik üst-üstə gəlirsə-gəlsin kamil iman sahibi bir insan rəftarlarında və danışığında gözəl əxlaqından əsla çəkinməz. Başına gələən hər cür çətinliyin Allahın iznilə başına gəldiyini bildiyindən çarəni və qurtuluşu yenə Allahdan ümid edər. Onsuz da dünyada az bir zaman qalıb gedəcək, əsas olan burada hər vəziyyət və şəraitdə gözəl bir səbr göstərərək Allahın istədiyini və bəyəndiyi əxlaqı yaşamaq və ONU razı etməkdir.

Nəticədə dünya həyatında hər şey gəlib keçicidir.

Əhəmiyyətli olan isə insanın bu gəlib-keçən hadisələrlə imtahan verdiyini unutmaması və bu imtahanın nəticəsində də sonsuz həyatın özünü gözlədiyini bilməsidir. Çünki insanların əsl yurdu axirətdir. İnsan dünyada ola biləcək ən böyük ağrını, çətinliyi də yaşasa bütün bunlar mütləq keçəcək və ya ölümə birlikdə sona çatacaq.

İnsan dünyada böyük bir bolluq və rifah içində də olsa, bunların heç biri ona aid deyil, ölümü ilə birlikdə hamısı dünyada qalacaq. Və bəlkə də dünyada bolluq içində yaşayan bu insanın sonu cəhənnəm əzabı olacaq. Burada izah edilən də budur: Bir insanın dünyadakı həyat şərtləri bir ölçü deyil, ancaq bir sınaqdan ibarətdir. Dünyada bəzi çətinliklərlə qarşılaşmış bir insan axirət həyatında, cənnətdə sonsuza qədər xoşbəxtlik və sevinc içində ola bilər. Çünki dünyada ikən hər şərait və mühitdə Allahı dost etmiş və Onun məmnuniyyətini qazanmaq üçün səbr etmişdir. Axirətdə bu şəxslərin söyləyəcəkləri söz bu olacaq:

Onlar deyəcəklər: “Qəm-qüssəni bizdən uzaq edən Allaha həmd olsun! Həqiqətən, Rəbbimiz Bağışlayandır, şükürün əvəzini verəndir. Öz lütfü ilə bizi əbədi iqamətgahda yerləşdirən Odur. Orada bizə nə bir yorğunluq üz verəcək, nə də bir üzgünlük toxunacaqdır!” (Fatir surəsi 34-35)

Kamil İman sahibinin nemət verildiyində göstərdiyi rəftar

İnsanların çoxuna çətinlikdən sonra nemət veriləndə ayədəki ifadə ilə “öyünərək sevinərlər”. Və bu nemətin özlərinə kim tərəfindən verildiyini unudaraq dərhal üz çevirərlər. Halbuki Allah Quranda “... Öyünmə! Həqiqətən, Allah öyünənləri sevmir” (Qəsəs surəsi, 76) şəklində buyurmuşdur.

Əsl iman sahibləri özlərinə verilən nemətlərdən qürurlanmayan və bütün bunların Rəbbimizdən olduğunu bilənlərdir. Onlar çətin zamanda olduğu kimi, nemət və rifah içindəyəkən də Allaha möhtac olduqlarını və Allahın dilədiyi

anda onlardan neməti ala biləcəyini, özlərini acizlik içərisində buraxa biləcəyini unutmazlar. Bu səbəblə də darlıqda da, bolluqda da, çətinlikdə də, rahatlıqda da hər zaman Allaha şükr edərlər.

Onlar qarşılarına çıxacaq çətin bir günün əzabından qorxarlar. Çünki Allahın verdiyi nemətlərə nankorluq edənləri cəzalandıracağını bilirlər. Nankorluq edənlərin cəzalandırılacağı bir ayədə belə xəbər verilmişdir:

Nankorluqlarına görə onları belə cəzalandırdıq. Məgər biz nankordan başqasını cəzalandırırıqmı? (Səba surəsi, 17)

Onlar verilən nemətlərin də, eynilə çətinliklər kimi dünya həyatı üçün hazırlanan xüsusi imtahanın bir parçası olduğunu bilirlər. Quranda Hz. Süleymanın bu həqiqəti belə ifadə etdiyi bildirilir:

... “Bu, Rəbbimin lütfündəndir ki, məni sınağa çəksin, görək şükür edəcəyəm, yoxsa nankor olacağam! Kim şükür etsə, ancaq öz xeyrinə şükür etmiş olar, kim də nankor olsa, (bilsin ki), həqiqətən, Rəbbim (onun şükrünə) möhtac deyildir, Səxavətlidir!” (Nəml surəsi, 40)

Məhz kamil iman sahibi bir möminin nemət qarşısında göstərəcəyi rəftar da eynilə belədir. Bunun bir sınaq olduğunu dərhal düşünərək, Allaha sığınmaq və ONA şükr etmək... Və bundan sonra əlinə keçən bu imkanlarla Allahın əmr etdiyi digər ibadətləri də əksiksiz olaraq yerinə yetirmək.

Ancaq bu da unudulmamalıdır ki, insanlara verilən nemətlər yalnız maddi dəyərlərlə məhdud deyil. İnsanın imanı, gözəlliyi, ağılı, qabiliyyətləri, sağlamlığı kimi mövzular da möminlərin şükr etməsini tələb edən çox böyük nemətlərdir. Bir ayədə **“O sizə istədiyiniz hər şeydən vermişdir. Əgər Allahın nemətlərini sayacaq olsanız, onları sayıb qurtara bilməzsınız....” (İbrahim surəsi, 34)** şəklində bildirilərək Allahın qulları üzərindəki sonsuz nemətinə diqqət çəkilmişdir.

Qurana və peyğəmbərlərin həyatlarına baxdığımızda

onların çox zəngin və ya çox güclü olsalar da, yenə üstün əxlaqı göstərdikləri, ədalətdən əsla vaz keçmədikləri və Allaha qarşı təvazökarlıqlarını qoruduqları görünür. Allah iman edən qullarının bu üstün xüsusiyyətlərini Quranın bu ayəsi ilə tərifləyir:

Əgər onlara yer üzündə hökmranlıq versək, onlar namaz qılar, zəkat verər, yaxşı işlər görməyi əmr edib, pis işlər görməyi qadağan edərlər. Bütün işlərin aqibəti Allaha aiddir. (Həcc surəsi, 41)

KAMİL İMAN SAHİBLƏRİNİN GÖZƏL HƏYATI

Həqiqətən də: “Rəbbimiz Allahdır!” – deyib sonra düz yol tutanlara heç bir qorxu yoxdur və onlar kədərlənməyəcəklər. Onlar Cənnət əhlidirlər və etdikləri əməllərin əvəzi olaraq orada əbədi qalacaqlar. (Əhqaf surəsi, 13-14)

Möminlər iman edər və sonra da doğru bir istiqamət tutaraq imanlarında qətiyyət göstərirlər.

Onlar Rəbbimizdən gələn hər şeydə xeyir olduğunu bilər, hər zaman şükr edici olar və ONA qəlbən bağlanaraq təslimiyyət göstərirlər.

Onlar Allah Qatında təqva sahibləridir.

Allah onların bu səmimi yaxınlıqlarına əvəz olaraq həm dünyada, həm də axirətdə yaxşılıq vəd etmişdir. Daha da əhəmiyyətli onları rəhməti ilə əhatə etmiş, onlardan razı olmuş və onlara sevgisini və məmnuniyyətini yönəltmişdir. Bu, Quranda belə müjdələnmişdir:

... Allah onlardan razıdır, onlar da Ondan razıdırlar. (Allah) onlar üçün (ağacları) altından çaylar axan, içində əbədi qalacaqları Cənnət bağları hazırlamışdır. Bu, böyük uğurdur. (Tövbə surəsi, 100)

Onlar dünyaya ehtirasla bağlanmaz, Allahın rızasını və cənnətini qazanmaq üçün axirətə yönəlməklər. Allah onların bu dərin təslimiyyətlərinə əvəz olaraq onlara cənnətlə bərabər

dünya həyatının nemətlərini də artırır:

Beləliklə Allah onlara həm dünya mükafatını, həm də gözəl axirət mükafatını verdi. Allah yaxşı iş görənləri sevir. (Ali-İmran surəsi, 148)

... Bu dünyada xeyirli işlər görənlər üçün gözəl mükafat hazırlanmışdır. Axirət yurdu isə daha xeyirlidir. Müttəqilərin yurdu necə də gözəldir. (Nəhl surəsi, 30)

Dünya həyatında da, axirətdə də onlara müjdə vardır. Allahın kəlmələri əsla dəyişilməz. Bu, böyük uğurdur. (Yunus surəsi, 64)

Onlar dünyada qarşılaşdıqları bütün çətinliklərə səbr edər və başlarına gələn çətinlik nə olursa-olsun, Allahdan başqa dostları, köməkçiləri və vəliləri olmadığını unutmazlar.

Onlar ancaq ONA sığınıb, ancaq Ondan kömək diləyərlər.

Rəbbimiz olan Allah onları rəhmətilə əhatə edər və onların qoruyuculuğunu boynuna götürər. Hər hadisəni onların lehinə çevirər və onların yollarını açar, onlara asanlıq diləyər. Daha da əhəmiyyətli Allahın dostları olmaları səbəbilə onları yer üzündə mütləq qalib edər, onlara zəfər verər və onları dünyanın və cənnətin varisləri edər:

Musa öz qövmünə dedi: “Allahdan kömək diləyin və səbr edin. Şübhəsiz ki, yer üzü Allahındır. O, qullarından dilədiyini onun varisləri təyin edir. (Gözəl) aqibət müttəqilərindir”. (Əraf surəsi, 128)

Onlar deyəcəklər: “Bizə verdiyi vədini yerinə yetirən və bizi bu yerə varis edən Allaha həmd olsun! Biz Cənnətin istədiyimiz yerində sakin oluruq. (Yaxşı) əməl sahiblərinin mükafatı necə də gözəldir!” (Zumər surəsi, 74)

Onlar Rəbbimizin rəhmətinə qovuşmağı qəlbən arzu edən, Onun heybətindən titrəyərək qorxanlardır.

Onlar Allaha qəlbən bağlı olaraq yalvaranlardır.

Onlar özlərini qurtuluşa çatdırması, cəhənnəm əzabından qoruması və cənnəti nəsib etməsi üçün Allaha bütün ürəklərilə

və bütün acizliklərilə yalvaranlardır. Rəbbimiz də onların bu candan yalvarışlarına cavab verər və onları sonsuza qədər rəhməti altında yaşayacaqları cənnətlərə yerləşdirər:

Allahdan qorxanlar isə təhlükəsiz bir yerdə – bağçalarda və çeşmələr başında olacaqlar! Taftadan və atlazdan libaslar geyib qarşı-qarşıya əyləşəcəklər. Bax belə! Üstəlik onları iri qaragözlü hurilərlə də evləndirəcəyik. Onlar orada əmin-amanlıq içində hər meyvədən istəyəcəklər. Onlar orada ilk ölümdən başqa heç bir ölüm dadmayacaqlar. (Allah) onları Cəhənnəm əzabından qorumuşdur – sənə Rəbbinin lütfkarlığı sayəsində. Məhz bu, böyük uğurdur. (Duxan surəsi, 51-57)

Həqiqətən də Cənnət əhli həmin gün nemətlər işində kef çəkəcək. Onlar zövcələri ilə birlikdə kölgəliklərdə taxtlara söykənəcəklər. Orada onlar üçün meyvələr və istədikləri hər şey vardır. Üstəlik Rəhmli Rəbb (onlara): “Salam” deyəcək. (Yasin surəsi, 55-58)

Məhz onlar Allahın rızasını qazanan kamil iman sahibləridir.

QURANDA KAMİL İMAN NÜMUNƏLƏRİ

*Allahın Elçisi sizlərə – Allaha
və Axirət gününə ümidini
bağlayanlara və Allahı çox
zikr edənlərə gözəl nümunədir.
(Əhzab surəsi, 21)*

Allah hər şeyin açıq-aşkar bir dillə izah edildiyi və heç bir mövzunun əksik buraxılmadığı bir kitab göndərərək imani bir yetkinliyə necə çata biləcəyimizi, necə düşünəcəyimizi, necə yaşayacağımızı və nələri hədəfləyəcəyimizi bizə bildirmişdir. Bununla yanaşı, insanların bu imani yetkinliyin necə yaşanacağını praktik həyatda da görə bilmələri və beləcə özlərinə nümunə götürə biləcəkləri bir əxlaqla qarşılaşmaları üçün peyğəmbərlər göndərmişdir. Onlara yaxşılığı əmr edib pisləkdən çəkəndirməyi fərz edərək, insanlara kamil imanı yaşamaqda köməkçi olmalarını təmin etmişdir. Ayrıca Allah Quranda keçmişdə yaşayan peyğəmbərlərin xəbərlərini verərək, sahib olduqları üstün əxlaq nümunələrinə yer vermişdir ki, iman sahibləri görüb nümunə götürə bilsinlər.

Kitabın əvvəlində də açıqladığımız kimi, insanın imanının və Allah qorxusunun qarşısında bir sərhəd qoyulmamışdır. Diləyən kəs hər zaman Rəbbimizə bir yol tapa bilər və ONA hər kəsdən daha yaxın ola bilər. Bu səbəblə kamil iman sahibləri üçün peyğəmbərlərin və Quranda nümunə göstərilən saleh möminlərin imanı və əxlaqı əhəmiyyətli bir hədəfdir. Ancaq bu da onlar üçün son sərhəd deyil. **Allah Quranda “Nə qədər**

bacarırsınızsa Allahdan qorxun. (Peyğəmbərə) qulaq asıb itaət edin..." (Təğabun surəsi, 16) ayəsilə möminlərin özlərinə təqvada heç bir sərhəd qoymamalarını buyurmuşdur.

Bu səbəblə hər möminin hədəfi Allahın ən sevimli və ONA ən yaxın qulu ola bilməkdir.

Məhz bu hissədə belə şərəfli və üstün bir axtarış içərisində olan hər kəsə Allahın Quranda peyğəmbərlərdən və digər kamil iman sahiblərindən verdiyi nümunələri bir dəfə də xatırladacaq və imani yetkinliyi qavramanın yollarını ortaya qoyacağıq.

H. Yusuf

Quranda bildirilən hekayələrdən birində Allah Hz. Yusufun uşaqlığından etibarən müəyyən bir hikmətlə hazırlanmış sınaqlardan keçdiyini və onun da bütün bu hadisələrə qarşı ən yetkin, ən təslimiyyətli rəftarı göstərdiyini xəbər verir. Şərtlər nə qədər ağır, qurulan tələlər nə qədər çətin görünsə də, Hz. Yusuf imanından, Allaha olan bağlılığından, etibarından və təslimiyyətindən vaz keçməmiş, əksinə Allaha daha da yaxınlaşaraq ONA qarşı tam təslimiyyətli bir əxlaq göstərmişdir.

Allaha yaxınlaşmaqda yol axtaranlar üçün Hz. Yusufun həyatında həqiqətən də çox bənzərsiz, çox üstün iman və əxlaq nümunələri vardır. Qurandan Hz. Yusufu dair ilk öyrəndiyimiz məlumat onun hələ kiçik yaşlarda vacib bir yuxu gördüyü və atası Hz. Yaqubun bu yuxu haqqında etdiyi şərhə əlaqəlidir:

Bir zaman Yusuf atasına dedi: "Atacan! Mən (yuxuda) on bir ulduz, günəş və ay gördüm. Onların mənə baş əydiyini də gördüm". O dedi: "Oğlum! Yuxunu qardaşlarına danışma, yoxsa sənə hiylə qurarlar. Həqiqətən, şeytan insanın açıq-aydın düşmənidir. Beləcə, Rəbbin səni seçəcək, sənə yuxuları yozmağı öyrədəcək və Öz nemətini bundan əvvəl ataların İbrahimə və İshaqa tamamladığı kimi, sənə və Yaqub nəslinə də tamamlayacaqdır. Şübhəsiz ki, Rəbbin Biləndir, Müdrikdir". (Yusuf surəsi, 4-6)

Atası Hz. Yusufun gördüyü bu yuxunun Allahdan bir işarə olduğunu və onun gələcəkdə Allah Qatında üstün bir şəxs olacağını düşünərək bu yuxunu heç kimə izah etməməsini söyləmişdir. Daha sonra atalarının Hz. Yusufa olan düşkünlüyünün çox olduğunu hiss edən qardaşları atalarının bu sevgisini qısqanaraq qardaşlarına bir tələ qurmuşlar. Onu öldürməyə və beləcə atalarının sevgisini özlərinə yönəltməyə çalışmışlar:

Sözsüz ki, Yusuf və onun qardaşlarının (heqayətində) soruşanlar üçün ibrətlər vardır. Bir vaxt (onun qardaşları) dedilər: “Biz bütöv bir dəstə olmağımıza baxmayaraq Yusuf və onun (doğma) qardaşı atamıza bizdən daha sevimlidir. Aydın görünür ki, atamız aşkar bir yanlışlıq içindədir. Yusufu ya öldürün, ya da onu (uzaq) bir yerə aparıb atın ki, atanız ancaq sizə məhəbbət bəsləsin və bundan sonra siz əməlisalehlərdən olarsınız”. Onlardan biri dedi: “Yusufu öldürməyin! Əgər (ona qarşı hökmən) nə isə etmək istəyirsinizsə, onda onu bir quyuya atın ki, karvanlardan biri onu götürsün!” (Yusuf surəsi, 7-10)

Qardaşları Hz. Yusufu dərin bir quyuya atmış və atalarına da onu bir qurdun parçaladığını söyləyərək üzərinə yalandan qan sürdükləri köynəyini gətirmişlər. Söylədikləri bu yalana baxmayaraq, Hz. Yaqub bu hadisənin bir qurmadan ibarət olduğunu anlamış və Allaha sığınaraq, Ondan kömək diləmişdir. Hər hadisəni bir qədər (tale) və hikmətlə yaradan Allahın diləməsilə qyunun olduğu yerdən keçən bir karvan Hz. Yusufu tapmış və onu əsir olaraq Misirdə bir vəzirə satmışdır:

... Beləliklə, Yusufu yer üzündə yerləşdirdik və ona yuxuları yozmağı öyrətdik. Allah Öz işini qələbə ilə başa çatdırandır. Lakin insanların çoxu (bunu) bilmir. (Yusuf) yetkin çağına çatdıqda Biz ona mühakimə yürütmək (bacarığı) və elm verdik. Biz yaxşı iş görənləri belə mükafatlandırırıq. (Yusuf surəsi, 21-22)

Onu satın alan vəzirin arvadı heyvətamiz bir gözəlliyə

sahib olan Hz. Yusufa yaxınlaşmaq istəmiş və bu istəyi qəbul edilməyincə Hz. Yusufa böhtan ataraq özünü təmizə çıxarmaq istəmişdir:

Evində qaldığı qadın onu yoldan çıxartmaq istədi və qapıları bağlayıb: “Yanıma gəl!”– dedi. O isə: “Allah uzaq eləsin! Axı (sənin ərin) mənim ağamdır, mənə yaxşı baxmışdır. Şübhəsiz ki, zalımlar nicat tapmazlar!”– dedi. (Yusuf surəsi, 23)

Onlar bir-birini qabaqlamaq məqsədilə qapıya tərəf yürüdürlər və qadın onun köynəyini arxadan cırdı. İkisi də qapının yanında qadının əri ilə rastlaşdı. (Qadın) dedi: “Sənin ailənə pislik etmək istəyənin cəzası, zindana salınmaqdan və ya ağrılı-acılı bir əzaba düçar edilməkdən başqa nə ola bilər?!” (Yusuf) dedi: “O məni yoldan çıxartmaq istəyirdi”... (Yusuf surəsi, 25-26)

(Qadının əri) onun köynəyinin arxadan cırıldığını gördükdə dedi: “Şübhəsiz ki, bu sizin (qadın) hiylələrinizdəndir. Həqiqətən də, sizin hiyləniz böyükdür. Yusuf, sən bundan (bu işi açıb danışmaqdan) vaz keç! Sən də (ey arvad), günahına görə bağışlanma dilə. Çünki sən, günah işlətmisən”. (Yusuf surəsi, 28-29)

Ancaq köynəyin arxadan cırıldığı aydın olduğu və Hz. Yusufun günahsızlığı çox açıq bir şəkildə göründüyü halda belə onu zindana atmaqdan imtina etməmişlər. Hz. Yusuf isə qarşılaşdığı bütün hadisələrdə olduğu kimi, içində olduğu vəziyyətdən Allaha sığınmış və özünə bir çıxış yolu göstərməsi üçün ONA təslim olmuşdur. Allah onun bu duasını qəbul etmiş və qadının hiyləsini ondan uzaqlaşdırmışdır:

“... (Qadın) dedi: “Barəsində məni qınadığınızı (oğlan) bax budur! Mən onu yoldan çıxartmağa çalışdım, o isə imtina etdi. Əgər əmrimi yerinə yetirməsə, əlbəttə ki, zindana atılacaq və zəlillərdən olacaqdır”. (Yusuf) dedi: “Ey Rəbbim! Mənim üçün zindan bunların məni sövq etdikləri işi görməkdən daha xoşdur. Əgər bu qadınların hiyləsini məndən uzaq etməsən mən onlara meyl edər

və cahillərdən olaram". Rəbbi onun duasını qəbul etdi və onların hiyləsini ondan uzaq etdi. Həqiqətən, O, Eşidəndir, Biləndir. (Bu qədər) dəlilləri gördükdən sonra, yenə də onu bir müddət zindana salmaq qərarına gəldilər. (Yusuf surəsi, 32-35)

... və o, zindanda bir neçə il də qaldı. (Yusuf surəsi, 42)

Qardaşlarının ona qurduğu tələ ilə başlayan və böhtan atılması ilə davam edən bu hadisələr Yusuf Peyğəmbərin uzun illər boyu bu zindanda qalması ilə davam etmişdir. Ancaq bu müddət boyunca o, bir an üçün belə ümitsizliyə qapılmamış, Allahdan ümidlə kömək diləmiş, bütün bu hadisələrin bir xeyirlə yaradıldığını bilmiş, səbrində və imanında qətiyyət göstərmişdir. Belə ki, illər sonra hökmdar gördüyü bir yuxunun yozumunu soruşduğunda Hz. Yusufu zindandan tanıyan və onun yuxuları yozduğunu bilən bir kimsə bu vəziyyəti hökmdara xəbər vermişdir. Hz. Yusufdan yuxusunun ən doğru şərhini öyrənən hökmdar onu çağırırdırmışdır. Lakin peyğəmbər hökmdarın əvvəl vəzirin arvadını və əllərini kisen qadınları çağırıb keçmişdə yaşanan bu hadisənin əslini onlardan öyrənməsini istəmişdir. Onlar da belə cavab vermişlər:

...Onlar dedilər: "Allah bizdən uzaq eləsin! Biz onun haqqında pis bir şey bilmirik". Zadəgan kişinin isə arvadı dedi: "İndi haqq bəlli oldu. Onu mən yoldan çıxartmaq istəyirdim. Həqiqətən də, o, doğru danışarlardandır. (Yusuf surəsi, 51)

Onların bu etiraflarından sonra Hz. Yusuf bu şərh etmişdir:

Bu (etiraf) ona görədir ki, ərim yanımda olmadıqda ona xəyanət etmədiyimi və Allahın xainlərin hiylələrinə yol vermədiyini bilsin. Mən özümə bəraət qazandırmıram. Çünki, Rəbbimin rəhm etdiyi kəs istisna olmaqla, nəfs (adama) pis işləri əmr edər. Həqiqətən, Rəbbim Bağışlayandır, Rəhmlidir". (Yusuf surəsi, 52-53)

Yusuf Peyğəmbərin busözləri onun necə bir imaniyyətli və necə üstün bir əxlaqa sahib olduğunu çox açıq bir şəkildə ortaya qoymuşdur. O, ən başından bəri Allahın köməyinin mütləq iman edənlərlə və səbr edənlərlə birlikdə olduğunu və Ona xəyanət edənlərin hiylələrinin mütləq boşa çıxardığını bilir. Allaha duyduğu güvən, qədərə olan təslimiyyətdən və təvəkkülündən aydın olur. Şərtlər nə qədər əleyhinə kimi görünsə də, əslində bütün bunların arxasında Allahın yaxın olduğunu çox yaxşı görür.

Yusuf Peyğəmbərin üstün əxlaqında diqqət çəkən çox əhəmiyyətli bir xüsusiyyət də, onun ən haqlı olduğu vəziyyətlərdə belə nəfsinə arxa çıxmaması, ona əsla güvənməməsi və onun Allahın diləməsindən başqa mütləq pisliyi əmr edən bir qüvvə olduğunu çox yaxşı bilir. Bu, ancaq kamil iman sahiblərinin yaşaya biləcəyi bir əxlaqdır. Çünki nəfs şeytanın üsullarına sığınaraq insana çox hiyləgərcə yaxınlaşar və vicdanının səsinə dinləməyən insanlara etdiklərini gözəl göstərərək onları pisliyə yönəldər.

Hz. Yusufun nəfsinə qarşı olan tutumu isə onun imani yetkinliyinin rəftarlarına əks olunmasıdır. Şübhə yoxdur ki, Allaha belə güvənən və təslimiyyət göstərən bir insanın sonu da mütləq xeyir olacaq. Necə ki, onun həyatı boyunca göstərdiyi bu təslimiyyətin əvəzinə Allah ona dünyada güc və iqtidar vermişdir. Ayrıca ona dünyada gözəl bir həyat verərək və axirətdə də cənnəti müjdələyərək mütləq yaxşılıqlarının əvəzini verəcəyini müjdələmişdir:

Beləliklə, Yusufa yer üzündə hökmranlıq verdik. O, istədiyi yerdə qala bilərdi. Biz istədiyimizə mərhəmətimizi nəsib edirik və yaxşı iş görənlərin mükafatını əsirgəmirik. İman gətirənlər və müttəqi olanlar üçün, əlbəttə, axirət mükafatı daha xeyirlidir. (Yusuf surəsi, 56-57)

H. Süleyman

Allah H. Süleymanın səmimi imanını Quranda belə bildirir:

Biz Davuda Süleymanı bəxş etdik. O necə də gözəl qul idi! Daima (Allaha) üz tutardı. (Sad surəsi, 30)

H. Süleymanın Quranda izah edilən ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri böyük bir güc, iqtidar və ehtişama sahib olması idi. Ona Allah Qatından bir çox üstün qabiliyyətlər verilmişdi. H. Süleyman özünə verilən bu nemətlər üçün daim Allaha şükr edib, dua edərək ONA yönəlmişdi. Allah H. Süleymanın dualarından birini Quranda belə bildirir:

“... “Ey Rəbbim! Mənə həm mənim özümə, həm də valideynlərimə əta etdiyin nemətə şükür etmək üçün, Sənin razı qalacağın yaxşı əməl etmək üçün ilham ver və məni öz mərhəmətinlə əməlisaleh qullarına qovuşdur!” (Nəml surəsi, 19)

H. Süleymanın səmimi bir duası da belədir:

O dedi: “Ey Rəbbim! Məni bağışla və mənə elə bir səltənət ver ki, məndən sonra heç kimə nəsib olmasın. Həqiqətən, Sən Bəxş edənsən. (Sad surəsi, 35)

Allah bu duasına görə H. Süleymana dünyada xüsusi bir qabiliyyət, zənginlik və elmdə bir üstünlük verdiyi kimi onu axirətdə də ən gözəl şəkildə mükafatlandıracağını vəd etmişdir. Allah Quranda H. Süleyman üçün belə bildirmişdir:

Həqiqətən, o Bizə yaxın olanlardandır və onun üçün gözəl qayıdış yeri hazırlanmışdır. (Sad surəsi, 40)

H. Süleymanın belə üstün və seçilmiş bir mövqeyə layiq qılınması, əlbəttə əlində olan maddi imkanları Allah rızası üçün istifadə etməsinə görədir. Bu imkanlar onun Allaha yaxınlığının daha da artmasına, Allahı xatırlamasına vəsilə olmuşdur. Onun “... Mən gözəlliyi Rəbbimin zikrindən dolayı

sevirəm...” (Sad surəsi, 32) dediyi bir ayədə bildirilmişdir. Nemətlər və imkanlar nə qədər çox olursa-olsun, bunlardan ötrü bir təkəbbürə qapılmamaq və lovğalanmadan yalnız Allaha yönəlmək, ancaq kamil iman sahiblərinə xas olan əxlaqdır. Allah Hz. Süleymanın bu əxlaqını bütün insanlara nümunə olaraq bildirmişdir.

Fironun Arvadı

Fironun arvadı Misirdə İsrail oğullarına rəhbərlik edən Fironla evlidir. Tarixə dünyanın ən zalım insanlarından biri olaraq düşən Fironun evli olduğu bu insan ondan tamamilə fərqli bir əxlaqa malikdir. Quranda tarixin ən qiymətli və ən saleh müsəlmanlarından biri olaraq zikr edilmişdir. Allahın təqdir etdiyi qədərdə bir imtahan olaraq, dünyanın ən zalım insanlarından biri ilə ən yaxşı insanlarından biri eyni evdə yaşamışdır.

Bu qiymətli insanın sahib olduğu kamil iman Quranda qiyamətə qədər yaşayacaq olan müsəlmanlara nümunə verilmişdir:

Allah iman gətirənlərə isə Fironun zövcəsini misal çəkdi.... (Təhrim surəsi, 11)

Allahın iman edənlərə Fironun arvadını nümunə göstərməsinin səbəbi bu üstün əxlaqlı insanın tarixdə az rast gəlinən bir təhlükə altında ikən içində olduğu çətin şərtlərə baxmayaraq, iman etməsidir. Eyni zamanda, cahiliyyə insanların tam əksinə, dünyada bəlkə də çox az insanın sahib olduğu bir mülkdən təsirlənməyərək, güclü bir xarakterlə Allaha dərindən bağlanmasıdır.

O dövrdə Misir xalqı Fironun ilahi bir gücə sahib olduğuna inanırdı. Firon Misir xalqının bu inancından istifadə edərək özünü “ilah elan etməyə” cürət etmişdi. Fironun arvadı da belə təhlükəli bir mühitdə, bu dərəcə zalım bir insanla eyni evi paylaşarkən Allaha iman etmişdir. Allahın varlığını və o günə qədər Misirə hakim olan inancların hamısının batil olduğunu təsdiqləmişdir. Şübhəsiz bu, dünyada çox az insanın

nəzərə ala biləcəyi və ancaq Allaha qəlbən bağlanmaqla mümkün ola biləcək bir həyat şəkli. Əlbəttə, böyük səbr tələb edən bir sınaqdır. Bu çətinlikdən təsirlənmədən yaşaya bilmək üçün iradəli, ağıllı, romantiklikdən uzaq çox güclü bir iman lazımdır. Məhz Fironun arvadı da belə bir əxlaqa və kamil imana sahib olması səbəbilə ağıllı davranmış və özünü sezdirmədən, Fironun sarayında gizlicə iman edən mömin bir qadın olaraq yaşamışdır. O, aləmlərin qadınlarına nümunə verilməklə şərəfləndirilmişdir:

Allah iman gətirənlərə isə Fironun zövcəsini misal çəkdi. O zaman o: “Ey Rəbbim! Mənə Öz yanında – Cənnətdə bir ev tik. Məni Firondan və onun əməlindən xilas et. Məni zalım adamlardan qurtar!” – demişdi. (Təhrim surəsi, 11)

Fironun arvadı böyük bir zənginliyin içində olmasına baxmayaraq, dünyəvi ehtirlərə qapılmamış, yalnız Allah üçün yaşayacağı bir həyatı seçmiş, Allahın məmnuniyyətini, rızasını hər şeyin üstün tutmuşdur. Buna görə də Allaha boyun əyiciliyi, təvəkkülü, üstün səbri və yetkinliyi ilə peyğəmbər olmadığı halda bütün insanlara nümunə olaraq Quranda zikr edilmiş qiymətli müsəlman bir qadındır.

Sehrbazların İmanı

Həz. Musa Firona Allahın varlığını açıqlayıb sonra da Allahın möcüzələrini göstərdiyində, Firon qürurlanmış və əslində Həz. Musanı hörmətdən salmağı planladığı üçün onu ən çox güvəndiyi sehrbazları ilə qarşı-qarşıya gətirə biləcəyi bir yarışma təşkil etmişdi. Firon İsrail oğullarının Həz. Musadan təsirləndiyini və ona inanmağa başladığını sezdiki üçün Həz. Musanın göstərdiyi möcüzələri xalqa bir sehrbaz hiyləsi olaraq göstərməyi məqsəd qoymuşdu. Firon Misir xalqının Allaha iman etməsindən və batil dinlərini tərk etməsindən narahat idi. Yeganə məqsədi öz sistemini davam etdirə bilməsi olduğundan, ədalətli adı verilmiş hiyləli bir oyunla sistemini qoruya biləcəyini və hətta möhkəmlədə biləcəyini zənn etmişdi.

Təyin olunan gün gəldiyində Hz. Musa və sehrbazlar xalqın toplandığı bir meydanda qarşı-qarşıya gəldilər. Sehrbazlar güclərini göstərmək üçün əsalarını atdılar. Etdikləri sehrin təsirlə əsalar insanlara doğru qaçan kimi göründü. Hz. Musa isə əsasını atınca Allahın iznilə əsa sehrbazların qurduğu oyunu uddu. Hadisələrin axışı Quranda belə izah edilir:

(Sehrbazlar) dedilər: “Ey Musa! Ya sən (əsanı birinci) at, ya da biz (əlimizdəkiləri) ataq!” (Musa) dedi: “Siz (əvvəl) atın!” Onlar (əllərindəkiləri) atdıqda, insanların gözlərini sehləyib canlarına qorxu saldılar və böyük bir sehr göstərdilər. Biz Musaya: “Əsanı (yerə) at!” – deyə vəhy etdik. Elə bu an (əsa ilana çevrilib) onların düzəltdikləri şeyləri uddu. Artıq haqq üzə çıxdı, onların etdikləri isə batil oldu. (Sehrbazlar) orada məğlub oldular və rüsvay olaraq geri döndülər. (Əraf surəsi, 115-119)

Bunun üçün Hz. Musanın həqiqəti söylədiyini anlayan sehrbazlar Allaha iman etdilər:

Sehrbazlar səcdəyə qapandılar, və dedilər: “Biz iman gətirdik aləmlərin Rəbbinə – Musanın və Harunun Rəbbinə!” (Şuəra surəsi, 46-48)

Hz. Musanın sehrbazların etdiklərini etibarsız etməsi və sehrbazların da onun üstünlüyünü qəbul edərək iman etməsi Firon üçün böyük bir uduzma idi. Buna görə də, Fironun reaksiyası çox sərt oldu. Çünki həm xalqının gözü qarşısında alçalmış, həm əhəmiyyətli bir gücünü itirmiş, həm də öz sisteminə qarşı böyük bir təhlükə olaraq gördüyü Hz. Musa qalibiyyət əldə etmişdi. Nəticə olaraq iman edən sehrbazlara çox ağır bir cəza verəcəyinə qərar verdi:

(Firon) dedi: “Mən sizə izn verməmişdən əvvəl siz Ona iman gətirdiniz? Şübhəsiz ki, O sizə sehr öyrədən böyüyünüzdür. Mən sizin əllərinizi və ayaqlarınızı çarpaz kəsdirib xurma ağaclarının gövdələrində çarmıxa çəkəcəyəm. Onda hansımızın əzabının daha şiddətli və daha sürəkli olduğunu biləcəksiniz!” (Taha surəsi, 71)

Sehrbazlar isə Fironun zorbalığını bilmələrinə və bu ağır təhdidlərə baxmayaraq, Allahın varlığını anladıqları an iman etmişlər və səcdəyə qapanmışlar. Heç bir bəhanə uydurmadan, mənfəət güdmədən Firona qarşı Hz. Musanın tərəfinə keçərək onu dəstəkləmişlər. Hz. Musaya qarşı çıxdıqlarına və ona qarşı mübarizə apardıklarına görə də Allahdan üzr istəmişlər:

Onlar dedilər: “Biz heç vaxt səni bizə gələn bu aydın dəlillərdən və bizi yaradandan üstün tutmayacağıq. İndi nə hökm verəcəksənsə, ver. Sən ancaq bu dünyada hökm verə bilərsən! Həqiqətən, biz Rəbbimizə iman gətirdik ki, O, bizi günahlarımıza və sənin bizi məcbur etdirdiyin sehrə görə bağışlasın. Allahın (mükafatı) daha xeyirli, (cəzası) isə daha daimidir!” (Taha surəsi, 72-73)

Məhz burada qeyd-şərtsiz Allaha təslim olmanın ilk andan insana qazandırdığı şəxsiyyət, güc və qətiyyət, başqa sözlə desək imani yetkinlik nəzərə çarpır. Əgər sehrbazlar Fironun nizamına görə bir mənfəət güdməyə cəhd etsədilər, əsla belə bir rəftar göstərə bilməzdilər. Çünki görünüşcə yaşadıkları mövcud mühitdə iman etmələri dünyəvi mənfəətlərilə zidd düşürdü.

Ancaq əlbəttə, Allahın varlığına iman edən bir insan üçün bütün bu təhlükələr geridə qalar. Çünki Allah bütün bu sayılan hadisələrə hökm edən, hər şeydən üstün olan gücdür. Kamil imanda Allaha müəyyən şərtlərə bağlı olaraq qul olunmaz. Çünki əsl iman heç bir şərtə bağlı olmayan imandır. Sehrbazların göstərdikləri də, Allaha və dinə səmimi yaxınlaşan, heç bir şərtə bağlı olmayan kamil bir imandır.

Bağ Sahibi

Allah Hz. Məhəmmədə (s.ə.v.) iki adamın arasında baş verən bir hadisəni vəhy etmişdir. Beləcə əsrlər əvvəl yaşayan bu iki adamın nümunəsi qiyamətə qədər bütün insanlara çatmışdır:

Onlara iki kişinin (əhvalatını) misal çək. Bunların birinə iki üzüm bağı verib onları xurmalıqlarla əhatə etdik və aralarında əkin saldıq.

Hər iki bağ öz barını verdi və bu bardan heç bir şey əskilmədi. Biz də onların arasından bir çay axıtdıq.

Onun (başqa) sərvəti də var idi... (Kəhf surəsi, 32-34)

Bu şəxslərdən birinin göstərdiyi xarakter Qurana ibrət götürüləcək bir xarakter olaraq keçərkən, digərinin etidallı rəftarı da bir kamil iman nümunəsi meydana gətirmişdir.

Mal baxımından zəngin olan adam bu zənginliyindən qaynaqlanan özündən son dərəcə əmin olan təkəbbür içindədir. Bağçasının məhsuldar olması və görünüşünün gözəlliyi onun özünə olan güvənin əsas dayağıdır. Sırf yanındakı adamdan daha zəngin və güclü olduğunu düşündüyü üçün normal şərtlərdə edə bilməyəcəyi bir təkəbbür və əzəmətə haqq qazandırmışdır:

... O öz (mömin) yoldaşı ilə söhbət edərkən ona: “Mən sərvətcə səndən daha zəngin və adamlarıma görə səndən daha qüvvətliyəm!” – dedi. (Kəhf surəsi, 34)

Bu adam bağının gözəlliyini və bərəkətini gördüyündə, güclü olmaq üçün Allaha və Onun dininə ehtiyacı olmadığı zənninə qapılmış və özündən son dərəcə əmin və ağılsızca bir üslubdan istifadə etmişdir:

O özünə zülm edərək bağına daxil olub dedi: “Bunun nə vaxtsa yox ola biləcəyini düşünmürəm. O Saatin gələcəyini də zənn etmirəm. Rəbbimin dərgahına qaytarılmalı olsam, sözsüz ki, bundan daha firavan bir həyat qismətim olacaq!” (Kəhf surəsi, 35-36)

Allahın ayədə də diqqət çəkdiyi kimi, bağ sahibi bağına demək olar ki, sonsuzluq ətf etmiş və heç bir gücün onu yox edə bilməyəcəyini düşündüyünü də açıqca dilə gətirmişdir. Halbuki bu dünyagörüşünün özünə necə bir son hazırladığını fərfinə vara bilməmişdir.

Allah bu adamın yanında ikinci bir bağ sahibindən bəhs

edir. Bu adam da mülk sahibidir və zəngindir, ancaq digəri qədər deyil... Lakin sahib olduğu zənginlik inancına və xarakterinə təsir etməmişdir. Bu səbəblə yoldaşının üzərindəki inkarı görərək və ona bu şəkildə cavab vermişdir:

... “Səni torpaqdan, sonra nütfədən yaratmış, daha sonra səni kişi qiyafəsinə salmış (Rəbbini) inkarmı edirsən? Lakin Allah mənim Rəbbimdir və mən heç kəsi Rəbbimə şərik qoşmaram! Bağına girdiyin zaman: “Maşallah (Allahın istədiyidir)! Qüvvət yalnız Allaha məxsusdur!” – deməli deyildinmi? Əgər var-dövlətə və övladca məni özündən kasıb sayırsansa (Kəhf surəsi, 37-39)

Ayənin davamında da yoldaşının malından ötrü azğınlaşmasını dərhal xəbərdar etmiş və Allahın verdiyi malla Allaha qarşı böyüklənməməsini nəsihət etmişdir:

Ola bilsin ki, Rəbbim mənə sənənin bağından daha yaxşısını versin, (sənənin bağına) isə göydən bir bəla göndərsin və o, hamar bir yerə dönsün. Yaxud suyu çəkilib getsin və bir də onu axtarıb tapa bilməyəsən!” Beləcə, onun (bağının) məhsulu bir anda məhv edildi. O, (bağını belə görüb) ora qoyduğu xərcə görə (peşmançılıq çəkməyə) və əllərini bir-birinə vurmağa başladı. Bağın talvarları belə darmadağın olub yerə yıxılmışdı. O dedi: “Kaş Rəbbimə heç kəsi şərik qoşmayaydım!” Allahdan başqa ona yardım edə biləcək dostlar yox idi və o da öz-özünə kömək edə bilməzdi. Belə hallarda kömək etmək ancaq Haqq olan Allaha məxsusdur. Ən yaxşı mükafat verən və ən gözəl aqibət nəsib edən Odur. (Kəhf surəsi, 40-44)

Etidallı bağ sahibinin göstərdiyi əxlaq Allahın bəyəndiyi əxlaq modelidir. Sahib olduğu məntiq hadisələrə dünyagörüşü və üslubu kamil imana dair əlamətlərdir. Bu səbəbdən Allah Peyğəmbərimizə (s.ə.v.) bu hadisəni bütün möminlərə nümunə olaraq izah etməsini əmr etmişdir. Digər bağ sahibinin göstərdiyi pis əxlaq isə kamil iman sahibinin əxlaqındakı üstünlüyün belə bir müqayisə ilə ortaya çıxmasına vəsilə olmuşdur.

NƏTİCƏ

Kitabın əvvəlindən bu yana yalnız “iman etdik” deməyin, ya da din əxlaqına “bir ucundan ibadət etməyin” kifayət etməyəcəyini, Allahın məqbul gördüyü modelin “yarışıb önə keçmək”, təqva sahibi möminlərə nümunə olmaq, hər an üstün bir əxlaq göstərmək olduğunu izah etməyə çalışdıq. Möminləri Allahdan gücləri yetdiyi qədər qorxmağa, özlərini əsla yetərli görməməyə və hər an Allah rızasını axtarmağa, vicdanlarını son sərhədinə qədər istifadə etməyə çağırırdıq.

Ancaq burada əhəmiyyətli olan bir mövzu daha vardır. Kamil iman sahibi olmaq uzun sürən səy nəticəsində əldə ediləcək bir şey deyil. **Allah bir ayədə “Səni ən asan olana müvəffəq edərək” (Əla surəsi, 8) şəkildə bildirmişdir.** İnsan kamil mənada bir imana qısa bir müddətdə çata bilər. O günə qədər necə bir həyat sürməyindən asılı olmayaq, bu bir anlıq qərarı ilə həyatının qalan hissəsini Allahın məmnun olacağı şəkildə keçirə bilər. Dinin təqdim etdiyi gözəl əxlaqı əksiksiz şəkildə yaşaya bilər.

Bütün bunları açıqca ifadə etdikdən sonra indi də hər kəsi bu mövzuda “tələsik davranmağa” və “təxirə salmamağa” çağırırıq. Çünki insana verilən müddət qısaqdır. İnsan bu dünyada bəlkə bir “göz qırpımında” və ya “gündüzün ancaq bir saati” qədər bir müddət həyat sürəcək. Bu vəziyyətdə ona verilən bu məhdud müddət ərzində zamanla yarışmalı və gözəl davranışlar göstəməyə çalışmalı, kamil imanı yaşamağa tələsməlidir. Allah bu müddətin sonunda təqvada dayanıqlılıq və davamlılıq göstərən, yarışıb önə keçən, Özünə yaxınlaşmaqda tələsən qullarına cənnəti vəd etmişdir. Orada onlar peyğəmbərlər, sadıqlar, şəhidlər və salehlərlə birlikdə olacaqlar və hər şeydən əhəmiyyətli Rəbbimizə qovuşmuş

olacaqlar. Allah orada onlara bir də “salam” olduğunu müjdələyir ki, möminlər üçün bu, ola biləcək ən gözəl mükafatlardan biridir:

Həqiqətən də Cənnət əhli həmin gün nemətlər işində kef çəkəcək.

Onlar zövcələri ilə birlikdə kölgəliklərdə taxtlara söykənəcəklər.

Orada onlar üçün meyvələr və istədikləri hər şey vardır. Üstəlik Rəhmli Rəbb (onlara): “Salam” deyəcək. (Yasin surəsi, 55-58)

Allaha və (Onun) Elçisinə itaət edənlər Allahın onlara nemət olaraq bəxş etdiyi peyğəmbərlərlə, sidq ürəkdən inananlarla, şəhidlərlə və əməlisalehlərlə birlikdə olacaqlar. Onlar necə də gözəl dostlardır. Bu lütf Allahdandır. Bilən olaraq Allah kifayət edər. (Nisa surəsi, 69-70)

Gəlin siz də bu mükafatı əldə etmək, Allahın rızasını və məmnuniyyətini qazanmaq üçün sizin üçün hazırlanan cənnətlərdə peyğəmbərlər və kamil iman sahibi möminlərlə yerləşmək üçün tələsin.

Kamil imanı ən gözəl şəkildə yaşayaraq, bütün Müsəlmanlara ayələrdə ifadə edildiyi kimi, təqvada öndər və nümunə olun. Allah Quranda qurtuluş tapmaq istəyən bütün insanları bu əxlaqı yaşamağa dəvət edir:

Onlara Rəbbinin ayələri xatırlandığı zaman o ayələrə qarşı kar və kor kimi davranmazlar.

Onlar deyərlər: “Ey Rəbbimiz! Bizə gözüümüzün aydınlığı olan zövcələr və övladlar bəxş et və bizi müttəqilərə imam et!”.

Onlar səbr etdiklərinə görə (Cənnətdə olan) otaqla mükafatlandırılacaq, orada xeyir-dua ilə, salamla qarşılanacaqlar.

Onlar orada əbədi qalacaqlar. O, nə gözəl məskən, necə də gözəl iqamətgahdır! (Furqan surəsi, 73- 76)

QURANDA KAMİL İMAN SAHİBLƏRİ

Kamil iman sahiblərinin Quranda bildirilən xüsusiyyətlərindən bəziləri belədir:

- “Onlar iman gətirmiş və (Allahdan) qorxmuşlar. (Yunus surəsi, 63)
- “... imanlarına zülm qatışdırmayanlar...” (Ənam surəsi, 82)
- “... Ondan qorxur və Allahdan başqa heç kəsdən qorxmurdular...” (Əhzab surəsi, 39)
- “... Onun qorxusundan tir-tir əsirlər” (Ənbiya surəsi, 28)
- “... “Rəbbimiz Allahdır!”– deyib sonra düz yol tutanlar...” (Əhqaf surəsi, 13)
- “... “Allah bizə yetər. O nə gözəl Qoruyandır!”– dedilər.” (Ali-İmran surəsi, 173)
- “... Allah anıldığı zaman qəlbi qorxuya düşər...” (Həcc surəsi, 35)
- “... Rəbbindən qorxur və pis haqq-hesabdan çəkinirlər.” (Rəd surəsi, 21)

- "...Onlar Mənə ibadət edir və heç nəyi Mənə şərik qoşmurlar. ..." (Nur surəsi, 55)
- "...özlərinə nazil edilənə iman gətirir, Allahın ayələrini ucuz qiymətə satmırlar..." (Ali-İmran surəsi, 199)
- "Çünki onlar öz Rəbbi ilə qarşılaşacaqlarını və Ona qayıdacaqlarını yəqin bilirlər." (Bəqərə surəsi, 46)
- "O kəslər ki, Haqq-hesab gününü təsdiq edirlər". (Məaric surəsi, 26)
- "qeybə iman gətirir..." (Bəqərə surəsi, 3)
- "... (gələcək) o Saatdan lərzəyə gəlirlər.." (Ənbiya surəsi, 49)
- "O kəslər ki, sənə nazil olana və səndən əvvəl nazil olanlara iman gətirir..." (Bəqərə surəsi, 4)
- "... axirətə də yəqinliklə inanırlar". (Bəqərə surəsi, 4)
- "Kitabdan möhkəm yapışanlar..." (Əraf surəsi, 170)
- "... namaz qılır..." (Bəqərə surəsi, 3)
- "o kəslər ki, namazlarında mütidirlər." (Muminun surəsi, 2)
- "O kəslər ki, namazlarını öz vaxtlarında qılırlar." (Muminun surəsi, 9)
- "O kəslər ki, namazlarını həmişə qılırlar." (Məaric surəsi, 23)
- "... qorxu və ümid içində öz Rəbbinə yalvarır."

(Səcdə surəsi, 16)

- "... ancaq Rəbbinə təvəkkül edənlərdir" (Nəhl surəsi, 42)

- "ayıb yerlərini (zinadan) qoruyub saxlayarlar." (Muminun surəsi, 5)

- "o kəslərdir ki, zəkat verirlər." (Muminun surəsi, 4)

- "Mallarını gecə və gündüz, gizli və aşkar xərcləyənlər..." (Bəqərə surəsi, 274)

- "O kəslər ki, Rəbbinin Üzünü diləyərək səbr edir..." (Rəd surəsi, 22)

- "O kəslər ki, Allaha verdikləri sözü yerinə yetirir və əhdi pozurlar. " (Rəd surəsi, 20)

- "O kəslər ki, əmanəti danmır və əhdlərini pozurlar. (Məaric surəsi, 32)

- "Onlar Allahın risalətini təbliğ edir..." (Əhzab surəsi, 39)

- "... pisliyi yaxşılıqla dəf edirlər..." (Rəd surəsi, 22)

- "... işlər görməyi buyurur, pis əməllərə qadağa qoyur..." (Tövbə surəsi, 71)

- "O kəslər ki, şahidliklərində mətindirlər." (Məaric surəsi, 33)

- "... müti olan..." (Ali-İmran surəsi, 17)

- "... sübh çağına yaxın bağışlanma diləyən kimsələrdir." (Ali-İmran surəsi, 17)

- "... onlar bilə-bilə etdiklərinə görə israr etməzlər." (Ali-İmran surəsi, 135)
- "o kəslərdir ki, sözbazlıqdan qaçırlar" (Muminun surəsi, 3)
- "... işləri barədə öz aralarında məsləhətləşir..." (Şura surəsi, 38)
- "O kəslər üçün ki, haqsızlığa məruz qaldıqda intiqam alırlar." (Şura surəsi, 39)
- "... doğru danışan..." (Ali-İmran surəsi, 17)
- "... gələnə səbr edər..." (Həcc surəsi, 35)
- "...Allahdan lütf və razılıq diləyən..." (Fəth surəsi, 29)
- "O kəslər ki: "Ey Rəbbimiz! Həqiqətən, biz iman gətirdik, bizim günahlarımızı bağışla və bizi Od əzabından qoru!" – deyirlər" (Ali-İmran surəsi, 16)
- "Məhz onlar yaxşı işlər görməyə tələsər və bu işlərdə öndə gedərlər. " (Muminun surəsi, 61)
- "... Əlamətləri isə üzlərində olan səcdə izidir..." (Fəth surəsi, 29)
- "... iman gətirib yaxşı işlər görənlər məxluqların ən yaxşısıdırlar." (Beyyinə surəsi, 7)
- "Cənnət bağlarında hörmət göstəriləcək insanlar da elə onlar olacaqdır" (Məaric surəsi, 35)

KAMİL İMAN SAHİBİ OLAN MÖMİN...

Nə cür Allah inancına malikdir?

- Allahdan başqa bir ilah olmadığını,
- Hər şeyi yaradanın ancaq Allah olduğunu,
- Hər işi idarə edənin Allah olduğunu,
- Bütün ürəklərin ancaq Allahın idarəsində olduğunu,
- Allahın hər şeyi əhatə etdiyini,
- Qədəri (təleyi) təyin etdiyini,
- Hər şeyə gücü yetən və dilədiyini edən olduğunu,
- Hər şeydən xəbərdar olduğunu və hər şeyi eşidib gördüyünü,
- Hər şeyin üzərində qoruyucu olduğunu,
- Qeybi bildiyini,
- Heç bir şeyə ehtiyacı olmadığını və bütün əksikliklərdən uzaq olduğunu,
- Doğmamış və doğulmamış olduğunu,
- Yanılmayan və unutmayan olduğunu,
- Mülkün yeganə sahibi olduğunu,
- Hər şeyin tək varisi olduğunu,
- Daim diri olduğunu,
- İzzət və şərəfin tək sahibi olduğunu,
- Daim üstün və qalib olduğunu,
- Ən gözəl adların sahibi olduğunu,
- Hökm və hikmət sahibi olduğunu,
- Qullarına şah damarlarından daha yaxın olduğunu,
- Ürəklərindən keçirdikləri ən kiçik şeyi də bildiyini,
- Gizlinin gizlisini bildiyini,

- Sonsuz ədalətli olduğunu,
- Mərhəmətlilərin ən mərhəmətlisi olduğunu,
- Qullarına qarşı çox bağışlayıcı olduğunu,
- Qullarını çox sevən olduğunu,
- Tövbələri qəbul edən olduğunu,
- Səmimi duaya cavab verən olduğunu,
- Yaxşılığın və şükrün əvəzini artıqlaması ilə verən olduğunu,
- İnsana hər şeyi öyrədən olduğunu,
- Xəbərdar edib qorxudan olduğunu,
- Ölüləri dirildən və hesab gününü yaradan olduğunu,
- Dininə kömək edənlərə dünyada və axirətdə kömək edən olduğunu,
- Vədinin haqq olduğunu,
- İnkarcılar üçün cəhənnəmi və möminlər üçün də cənnəti yaradan olduğunu bilən bir Allah inancına malikdir.

Nə cür Allah qorxusuna malikdir?

- Yalnız Allahdan qorxar və yalnız Ondan çəkinər
- Allahdan başqa heç bir şeydən qorxmaz.
- Allahdan gücü yetdiyi qədər çox qorxar.
- İmanı və Allah qorxusunu ürəyə yerləşdirənin Allah olduğunu bilər.
- Bu qorxunu yalnız çətinlik və çarəsizlik anlarında deyil, hər an yaşayar.
- Allahın qəlblərdə olanı və gizlinin gizlisini bilən olduğunu unutmaz.
- Kimsənin görmədiyi yerdə də Allahın görən olduğunu hər an xatırlayar.
- Hesab verəcəyini bilərək hərəkət edər.
- Haram və halallara diqqət edər.
- Etdiyi hər şeyin əsası bu qorxu üzərinə quruludur.
- Edilən hər işdə Allaha yönələr.
- Tək cəzalandıranın Allah olduğunu bilər.
- Allahın mövqeyindən, təhdidindən və cəhənnəm əzabından qorxar.
- Daha əvvəl gəlib-keçənlərə Allahın verdiyi əzabları

unutmaz.

- Hörmət dolu, içi titrəyən və şiddətli bir Allah qorxusuna malikdir.

Necə bir imana malikdir?

- Allah qorxusuna və Allah sevgisinə əsaslanan.
- Yalnız Allaha ibadət edən.
- Allahı hər şeydən üstün tutmağı təmin edən.
- Allahdan başqa ilah axtarmayan.
- Allaha heç bir şeyi ortaq qoşmayan.
- Hər şeyin Allahdan olduğunu bilən.
- Allahın hər vaxt onun yanında olub, etdiklərini gördüyünü bilən.
- Həyatının hər anında "Allahın razılığını qazanmağı" hədəfləyən.
- Bütün həyatı Allah üçün yaşamağı tələb edən.
- Allahın sərhədlərini qorumağı təmin edən.
- Allahın qarşısında acizliyini çox yaxşı bilən.
- Allahın ayələrinə qəlbən boyun əyici bir rəftar göstərən.
- Yalnız Allaha güvənən.
- Köməyin ancaq Allahdan olduğunu qavrayan.
- Daim Allahı xatırlayan.
- Qurana bağlı olan.
- Allaha əsla nankorluq etməyən.
- Qiyamət gününə qəti bir məlumatla iman etdirən.
- Axirətin varlığına qəti olaraq inandıran.
- Dünya həyatına aldanmağa mane olan.
- Gələcək narahatlığını ortadan qaldıran.
- Hər işdə bir xeyr olduğunu hər an hiss etdirən.
- Hər işdə Allaha yönəlməyi təmin edən.
- Sahib olunan bütün xüsusiyyətlərin Allahdan olduğunu unutmurmayan.
- Allaha hökmlərinə və elçilərinə könüldən bir itaət təmin edən.
- Şeytanın təsirinə icazə verməyən.
- Hər an vicdanın səsilə hərəkət etməyi təmin edən.

- Yalnız Allaha yönəlmiş bir ruh halı verən.
- Yalnız Allahı və inananları dost etməyi təmin edən.
- Allaha yaxınlaşmaq üçün ciddi səy göstərən.
- Allaha hər an şükr edici olmağı təmin edən.
- Gizli və açıq zəkat verməyi unutdurmayan.
- Hər çətinliyə səbr edə bilən, qətiyyən qorxmayan bir qətiyyət verən.
- Üstün bir əxlaq qazandıran.
- Göstərilən mömin əlamətlərində qətiyyət təmin edən.
- Təqvada yarışıb önə keçirən bir imana malikdir.

Necə bir qədər (tale) anlayışına malikdir?

- Hər şeyin bir qədər ilə yaradıldığını.
- Doğumdan ölümə qədər hər hadisəni Allahın xüsusi olaraq planladığını.
- Hər hadisənin ancaq Allahın təqdir etdiyi zamanda reallaşacağını,
- Allaha qarşı qəlbən tam güvənərək bağlanmalı olduğunu.
- Könüldən boyun əyici olmanın məqbul olduğunu.
- Allahın bütün zamanları bir an içində gördüyünü.
- Yalnız Allaha təslim olmanın lazımlılığını.
- Nə edirsə-etsin nəticəni Allahın təyin edəcəyini.
- Allaha tam bir təslimiyyət göstərdiyi təqdirdə əsla qəmgin olmayacağını.
- Allahın yaratdığı hər görüntüdən razı olmalı olduğunu bilər.
- Başına gələn hər şeyin Allahdan olduğunu bildiyi üçün;
 - həyəcana qapılmaz.
 - kədər və ya çətinliyə düşməz.
 - çaxnaşmaya qapılmaz.
 - ümitsizliyə düşməz.
 - çətinlik və stress keçirməz.
 - narahat olmaz.
 - qəzəblənməz.
 - “kaş ki” deməz.
 - ani və həddindən artıq reaksiyalar verməz.

- ölüm qarşısında kədərlənməz.
- əлиндən gedənə və başına gələnə kədərlənməz.

Hansı düşüncəyə və nə cür ağıla malikdir?

- Quranı gərəyi kimi, yaxşıca düşünən.
- Hər şeyi Quran məntiqi ilə qiymətləndirən.
- Hər şeyi müsbət düşünən.
- Vicdanın istiqamətləndirdiyi şəkildə hərəkət edən.
- Hər şeyi qədərdə (taledə) Allahın təqdir etdiyi şəkildə meydana gəldiyini bilərək düşünən.
- Hər hadisənin ardında gizlənən xeyr və hikməti görməyə çalışan.
- Ayaq üstə, oturarkən, yatarkən, hər an daim Allahı düşünən.
- Allahın varlığını və yaradışındakı sənətini dərindən düşünən.
- Allahın diqqət çəkdiyi mövzuları və iman həqiqətlərini araşdırıb, düşünən.
- Suallarının cavablarını yalnız Qurandan tapan.
- Axsamalar qarşısında həlli həmişə Quranda axtaran.
- Daim dinin lehinə düşünən.
- Vəsvəsə gəldiyində şeytandan olduğunu düşünüb, Allaha sığınan.
- Möminlər haqqında hüsnü-zənlə düşünən.
- Başqalarının ehtiyaclarını düşünə bilən.
- Təcili işləri təsbit edib onlara üstünlük verə bilən.
- Haqq ilə batıl arasında Qurana uyğun müqayisə edə bilən.
- Təmiz bir ağıl ilə düşünə bilən.
- Öz yaradılışını düşünən.
- Qiyaməti düşünən.
- Hesab gününü düşünən.
- Cənnəti və xüsusilə də cəhənnəmi düşünüb öyüd alan.
- Özünə verilən öyüdləri yaxşıca düşünən.
- Öz nəfs mühasibliyini yaxşı edə bilən bir ağıl və düşüncə quruluşuna malikdir.

Hansı sevgi anlayışına malikdir?

- Allahı hər kəsdən və hər şeydən çox sevər,
- Peyğəmbərimizə (s.ə.v.) duyduğu sevgi bütün inananlara duyduğu sevgidən üstündür.
- Möminlərə olan sevgisi Allahın rızasına əsaslanan bir sevgidir.
- Ən çox sevdiyi insanlar Allahın rızasını qazanmağa ən çox səy göstərən, ən təqvalı olduğunu ümid etdiyi şəxslərdir.
- Dünya həyatının bəzəklərinə qarşı ehtiraslı bir sevgi hiss etməz.
- İşlədiyi xeyrlərin əvəzində Allahın sevgisindən başqa heç bir mükafat istəməz.
- Allaha və elçisinə qarşı baş qaldıranlara qarşı əsla bir sevgi duymaz.
- Bir şeyə qarşı duyduğu sevgi və ehtiyac o mövzuda fədakarlıq göstərməsinə mane olmaz.

Necə və nə haqda danışar?

- Allahı ən gözəl adları ilə təsbih edər.
- Sözü ən gözəlini söyləyər.
- Gələcəkdə olacaq bir hadisə üçün hər zaman "Allah diləsə" mənasındakı "inşaallah" sözündən istifadə edər.
- Allahın sənətini əks etdirən hər gözəlliyi gördüyündə "maşallah" deyərək Allahın şanını ucaldar.
- Allahın məmnun olacağını ümid etdiyi sözü söyləyər.
- Danışıklılarında ayələri xatırladaraq danışar.
- Hikmətli danışar.
- Qısa, mənalı və aydın danışar.
- Boş və faydasız söhbətlər etməz.
- Ehtiyaca uyğun danışar.
- Yalan söz söyləməz.
- Ana və atasına qarşı "uf" belə deməyəcək qədər hörmətli danışar.
- Yumşaq söz söyləyər.
- Danışığı ilə qarşı tərəfə etibarlı olduğunu hiss etdirər.
- Bacardığı qədər səmimi, sadə, içindən gəldiyi kimi

danışar.

- Gizli söhbətlərdən çəkinər.
- Söylədiyi sözün nə mənə verəcəyini bilərək və yaxşı düşünərək danışar.
- Öyüd verərək danışar.
- Bir evə girdiyində əvvəl Quranda ifadə edildiyi kimi "salam" sözünü söyləyər.
- Cahillərlə qarşılaşdığında onlarla cahilcə sözə dalmaz, "salam" deyərək keçər.
- Böhtan atacaq bir söz söyləməz.
- Və bu cür söhbətlərə qatılmayaraq, şərəfli olaraq keçər.
- Yaxşı və gözəl rəftarları təşviq edəcək və pis davranışlardan çəkindirəcək şəkildə danışar.
- Səsində orta bir yol tutar, qışqıraraq danışmaz.
- Ağzından çıxan hər sözdən məsul olduğunu bilir.
- Boş və gərəksiz məqsədlər üçün and içməz.
- Danışığında heç kimi ayıblayıb, pisləməz.
- Dedi-qodu etməz.
- Vəcdanı hərəkətə keçirəcək təsirli sözlər söyləyər.

Necə və nələrə dua edər?

- Hər şeydə Allaha yönələrək.
- Yalnız Allaha dua edərək və yalnız Ondan kömək diləyərək.
- Allahın hər duaya cavab verdiyini bilərək.
- Allahın ona şah damarından daha yaxın olduğunu və hər düşündüyünü anında eşitdiyini bilərək.
- Allahı ən gözəl adları ilə təsbih edərək və bu adlarının mənalarını dərin-dərin düşünərək.
- Dua edərkən Allahdan istəyinə sərhəd qoymayaraq.
- Duanın bir şəkli olmadığını, Allahın rızasını qazanmaq üçün edilən hər hərəkətin bir dua olduğunu bilərək.
- Dua etmək üçün xüsusi bir məkan və yerə gərək olmadığını, hər zaman, hər yerdə dua edə biləcəyini bilərək.
- Allaha qarşı ola biləcək ən hörmətli şəkildə dua edər.

- Yalnız çətinlik və ehtiyac içində olarkən deyil, bolluq və nemət içərisində olarkən də dua edər.
- Dualarından sonra verilən nemətlərə nankorluq etməz.
- Duası səmimi və içdəndir.
- Allaha yalvara-yalvara, için-için dua edər.
- Nümayiş üçün dua etməz.
- Qorxu və ümidlə dua edər.
- Özü üçün olduğu qədər, hətta özündən daha çox peyğəmbərlər və digər möminlər üçün də dua edər.
- Möminlərin sağlamlığı, təhlükəsizliyi, rahatlığı, zənginliyi və gücü üçün dua edər.
- Allaha yaxınlaşmaq, müvəffəqiyyətli olmaq, din əxlaqını ən yaxşı şəkildə yaşaya bilmək və gözəl əxlaqda səbr göstərə bilmək üçün dua edər.
- Dünyada və axirətdə Allahın ən gözəlini verməsi, nemətlərini artırması üçün dua edər.
- Heç kimin möminlərə zərər verə bilməməsi üçün dua edər.
- Düşmənlərinin xor və alçaq qılınmaları və etdiklərinin əvəzini görmələri üçün dua edər.
- Quranda yer verilən peyğəmbər dualarını özünə nümunə götürər.
- Dualarının sonunda **“Həmd olsun aləmlərin Rəbbi Allaha!”** (Yunus surəsi, 10) deyərək Allahı təsbih edər.

TƏKAMÜL YALANI

Darvinizm, yəni təkamül nəzəriyyəsi yaradılış həqiqətini inkar etmək məqsədilə irəli sürülmüş, ancaq uğursuzluqla nəticələnmiş elmdənkənar cəfəngiyyatdan başqa bir şey deyil. Canlıların cansız maddələrdən təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edən bu nəzəriyyə kainatda və canlılarda çox möcüzəvi nizam olduğunun elm tərəfindən sübut edilməsilə çürümüşdür. Beləliklə, Allahın bütün kainatı və canlıları yaratdığı həqiqəti elm tərəfindən də sübut edilmişdir. Bu gün təkamül nəzəriyyəsini dirçəltmək üçün dünya səviyyəsində həyata keçirilən təbliğat sadəcə elmi həqiqətlərin təhrif olunmasına, tərəfli şərhinə, elm adı altında söylənilən yalanlara və edilən saxtakarlıqlara əsaslanır.

Ancaq bu təbliğat həqiqəti gizlətmir. Təkamül nəzəriyyəsinin elm tarixindəki ən böyük xəta olması, son 20-30 il ərzində elm dünyasında getdikcə daha ucadan dilə gətirilir. Xüsusilə 80-ci illərdən sonra aparılan tədqiqatlar Darvinist iddiaların tamamilə səhv olduğunu ortaya qoymuş və bu həqiqət bir çox elm adamı tərəfindən dilə gətirilmişdir. ABŞ-da biologiya, biokimya, paleontologiya kimi fərqli sahələrlə məşğul olan bir çox elm adamı Darvinizmin əsassızlığını görür, canlıların mənşəyini artıq “yaradılış həqiqətilə” açıqlayırlar.

Təkamül nəzəriyyəsinin süqutundan və yaradılış dəlillərindən digər bir çox fəaliyyətimizdə bütün elmi detalları ilə bəhs etmişik və etməyə davam edirik. Ancaq mövzudan daşdığı əhəmiyyət baxımından burada da bəhs etməkdə fayda var.

Darvini məhv edən çətinliklər

Təkamül nəzəriyyəsi tarixi qədim Yunanıstana gedib çıxan bir təlim olmasına baxmayaraq XIX əsrdə hərtərəfli şəkildə irəli sürüldü. Nəzəriyyəni elm dünyasının gündəliyinə gətirən ən mühüm irəliləyiş Çarlz Darvinin 1859-cu ildə nəşr edilən “Növlərin mənşəyi” adlı kitabı idi. Darvin bu kitabda dünyadakı müxtəlif canlı növlərini Allahın ayrı-ayrı yaratması həqiqətinə qarşı çıxırdı. Darvinə görə bütün növlər ortaq əcdaddan törəmiş və zaman ərzində kiçik dəyişikliklərlə müxtəlifləşmişdilər.

Darvinin nəzəriyyəsi heç bir konkret elmi tapıntıya əsaslanmırdı; özünün də qəbul etdiyi kimi sadəcə bir “məntiq yeritmə” idi. Hətta Darvin kitabındakı “Nəzəriyyənin qarşısında duran çətinliklər” başlıqlı uzun bölmədə etiraf etdiyi kimi nəzəriyyəyə bir çox mühüm sual qarşısında çarəsiz qalırdı.

Darvin nəzəriyyəsinin qarşısındakı çətinliklərə irəliləyən elmin üstün gələcəyinə, yeni elmi kəşflərin nəzəriyyəsinə gücləndirəcəyinə ümid edirdi. Bunu kitabında tez-tez bildirirdi. Ancaq irəliləyən elm Darvinin ümidlərinin tam əksinə, nəzəriyyənin əsas iddialarını bir-bir əsassız qoydu.

Darvinizmin elm qarşısındakı məğlubiyyətini üç əsas başlıq altında nəzərdən keçirmək olar:

Nəzəriyyə həyatın yer üzündə ilk dəfə necə ortaya çıxdığını əsla açıqlaya bilmir.

1) Nəzəriyyənin irəli sürdüyü “təkamül mexanizmlərinin” əslində təkamül xarakterinə malik olduğunu göstərən heç bir elmi tapıntı yoxdur.

2) Fosillər təkamül nəzəriyyəsinin iddialarının tam əksini ortaya qoyur.

Bu bölmədə bu üç əsas başlığı əsaslı şəkildə nəzərdən keçirəcəyik.

Keçilməz ilk pillə: Həyatın mənşəyi

Təkamül nəzəriyyəsi bütün canlı növlərinin bundan təxminən 3.8 milyard il əvvəl bəsit yerdə ortaya çıxan bircə canlı hüceyrədən törədiklərini iddia edir. Bircə hüceyrənin milyonlarla kompleks canlı növünü necə əmələ gətirməsi və əgər həqiqətən bu cür təkamül baş vermişsə, nə üçün izlərinin fosillərdə tapılmadığı nəzəriyyənin açıqlaya bilmədiyi suallardandır. Ancaq bütün bunlardan əvvəl iddia edilən təkamül prosesinin ilk pilləsi üzərində dayanmaq lazımdır. Bəhs edilən o “ilk hüceyrə” necə ortaya çıxmışdır?

Təkamül nəzəriyyəsi yaradılışı inkar etdiyi, heç bir fəvqəltəbii müdaxiləni qəbul etmədiyi üçün o “ilk hüceyrənin” heç bir dizayn, plan və nizamlama olmadan, təbiət qanunları içində təsadüfən meydana gəldiyini iddia edir. Yəni o nəzəriyyəyə görə cansız maddə təsadüflər nəticəsində ortaya canlı hüceyrə çıxarmalıdır. Ancaq bu, məlum olan ən təməl biologiya qanunlarına zidd iddiadır.

“Həyat həyatdan törəyər”

Darvin kitabında həyatın mənşəyindən heç bəhs etməmişdi. Çünki onun dövründəki bəsit em anlayışı canlıların çox bəsit quruluşa malik olduqlarını fərz edirdi. Orta əsrlərdən bəri inanılan “spontane generasiya” adlı nəzəriyyəyə əsasən cansız maddələrin təsadüfən birləşərək canlı varlıq əmələ gətirməsinə inanılırdı. Bu dövrdə həşəratların yemək artıqlarından, siçanların da buğdadan əmələ gəlməsi geniş yayılmış düşüncə idi. Bunu sübut etmək üçün qəribə təcrübələr edilmişdi. Çirkli əskinin üstünə bir az buğda qoyulmuş və bir az gözlədikdə bu qarışıqdan siçanların əmələ gəlməsini düşünmüşdülər.

Ətin qurdlaması da həyatın cansız maddələrdən törədiyinə bir dəlil hesab edilirdi. Lakin daha sonra məlum olacaqdı ki, ətin üstündəki qurdlar öz-özlərindən əmələ gəlmirlər, milçəklərin gətirib qoyduqları gözlə görülməyən yumurtalardan çıxırdılar.

Darvinin “Növlərin mənşəyi” adlı kitabını yazdığı dövrdə

isə bakteriyaların cansız maddədən əmələ gəlməsi inancı elm dünyasında geniş şəkildə qəbul edilirdi.

Lakin Darvinin kitabının nəşr edilməsindən beş il sonra məşhur fransız bioloqu Lui Paster təkamülə əsas verən bu inancı qəti şəkildə məhv etdi. Paster apardığı uzun fəaliyyət və təcrübələrdə gəldiyi nəticəni belə şərh etmişdi:

Cansız maddələrin həyatı əmələ gətirməsi iddiası artıq qəti şəkildə tarixə gömülmüşdür.⁴³

Təkamül nəzəriyyəsinin tərəfdarları Pasterin kəşflərinə uzun müddət qarşı çıxdılar. Ancaq inkişaf edən elm canlı hüceyrəsinin mürəkkəb quruluşunu üzə çıxardıqca həyatın öz-özünə əmələ gəlməsi iddiasının əsassızlığı daha da açıq şəkil aldı.

XX əsrdəki nəticəsiz səylər

XX əsrdə həyatın mənşəyi mövzusu ilə məşğul olan ilk təkamülçü məşhur rus bioloqu Aleksandr Oparin oldu. Oparin 1930-cu illərdə ortaya atdığı bəzi tezislərlə canlı hüceyrəsinin təsadüfən meydana gələ biləcəyini sübut etməyə çalışdı. Ancaq bu fəaliyyətlər uğursuzluqla nəticələnəcək və Oparin bu etirafı etmək məcburiyyətində qalacaqdı:

Təəssüf ki, hüceyrənin mənşəyi təkamül nəzəriyyəsinin tamamilə əhatə edən qara nöqtədən ibarətdir.⁴⁴

Oparinin yolunu davam edən təkamülçülər həyatın mənşəyi problemini həll etmək üçün təcrübələr aparmağa çalışdılar. Bu təcrübələrin ən məşhuru amerikalı kimyaçı Stenli Miller tərəfindən 1953-cü ildə aparıldı. Miller bəsit atmosferdə mövcud olduğunu iddia etdiyi qazları bir təcrübədə birləşdirdi və bu qarışığa enerji verərək zülalları təşkil edən bir neçə üzvi molekul (amin turşusu) sintez etdi.

O illərdə təkamüllə bağlı mühüm mərhələ kimi tanınan bu təcrübənin əsassız olması və təcrübədə tətbiq edilən atmosferin həqiqi Yer şərtlərindən çox fərqli olması sonrakı illərdə üzə çıxacaqdı.⁴⁵

Uzun müddət sonra Millerin özü də tətbiq etdiyi atmosfer

mühitinin həqiqi olmadığını etiraf etdi.

Həyatın mənşəyi problemini açıqlamaq üçün XX əsr boyu göstərilən bütün təkamülçü səyləri uğursuzluqla nəticələndi. San Diyeqo Skrips İnstitutundan məşhur geokimyaçı Cefri Bada təkamülçü "Yer" jurnalında 1998-ci ildə dərc edilən bir məqalədə bu həqiqəti belə qəbul edir:

Bu gün XX əsri arxada qoyarkən hələ də XX əsrin başlanğıcında qarşımızda duran ən böyük həll edilməmiş problemlə qarşı-qarşıyıyıq: Həyat yer üzündə necə başlayıb.⁴⁷

Həyatın kompleks quruluşu

Təkamül nəzəriyyəsinin həyatın mənşəyi ilə bağlı bu qədər böyük çıxılmaz vəziyyətə düşməsinin başlıca səbəbi ən bəsit hesab edilən canlı formalarının belə inanılmaz dərəcədə mürəkkəb quruluşa malik olmasıdır. Canlı hüceyrəsi insanın hazırladığı bütün texnoloji məhsullardan daha mürəkkəbdir. Belə ki, bu gün dünyanın ən qabaqcıl laboratoriyalarında belə cansız maddələr birləşdirilərək canlı hüceyrə əmələ gətirilə bilmir.

Bir hüceyrənin meydana gəlməsi üçün lazımlı şərtlər əsla təsadüflərlə açıqlanmayacaq qədər çoxdur. Hüceyrənin əsasını təşkil edən zülalların təsadüfən sintezlənmə ehtimalı 500 amin turşusundan ibarət bir zülal üçün 10^{950} -dir. Ancaq riyaziyyatda 10^{50} -də 1-dən kiçik ehtimallar praktiki cəhətdən "mümkünsüz" hesab edilir. Hüceyrənin nüvəsində yerləşən və genetik məlumat daşıyan DNT molekulu isə məlumat bankıdır. İnsan DNT-sindəki məlumat əgər kağıza köçürülsə, 500 səhifədən ibarət 900 cildlik kitabxana əmələ gələr.

Burada çox maraqlı müəmma da var: DNT ancaq bir sıra xüsusi zülalların (hormonların) köməyi ilə cütlənə bilər. Amma bu hormonların sintezində ancaq DNT-dəki məlumatlar əsasında baş verir. Bir-birlərindən asılı olduqlarına görə cütləmənin meydana gəlməsi üçün ikisi də eyni anda mövcud olmalıdır. Bu isə həyatın öz-özünə meydana gəlməsi ssenarisini çıxılmaz vəziyyətə salır. San Diyeqo Kaliforniya Universitetindən

məşhur təkamülçü Prof. Lesli Orcel "Scientific American" jurnalının 1994-cü il oktyabr tarixli sayında bu həqiqəti belə etiraf edir:

Olduqca kompleks quruluşa malik olan zülalların və nuklein turşularının (RNT və DNT) eyni yerdə və eyni zamanda təsadüfən əmələ gəlmələri həddindən artıq ehtimaldan kənardır. Amma bunların biri olmadan digərini əldə etmək də mümkün deyil. Ona görə insan həyatın kimyəvi yollarla ortaya çıxmasının tamamilə mümkünsüz olması nəticəsinə gəlmək məcburiyyətində qalır.⁴⁸

Şübhəsiz, əgər həyatın təbii amillərlə ortaya çıxması mümkün deyilsə, belə olduqda həyatın fəvqəltəbii şəkildə "yaradıldığı" qəbul edilməlidir. Bu həqiqət əsas məqsədi yaradılışı inkar etmək olan təkamül nəzəriyyəsini açıq şəkildə əsassız edir.

Təkamülün xəyali mexanizmləri

Darvinin nəzəriyyəsini əsassız edən ikinci böyük cəhət nəzəriyyənin "təkamül mexanizmləri" kimi irəli sürdüyü iki anlayışın da əslində heç bir təkamül gücünə malik olmamasının başa düşülməsidir. Darvin ortaya atdığı təkamül iddiasını tamamilə "təbii seleksiya" mexanizmi ilə əlaqələndirmişdi. Bu mexanizmə verdiyi əhəmiyyət kitabının adından da açıq şəkildə başa düşülürdü: "Növlərin mənşəyi, təbii seleksiya yolu ilə"...

Təbii seleksiya təbii seçmə deməkdir. Təbiətdəki həyat uğrunda mübarizədə təbii şərtlərə uyğun və güclü canlıların həyatda qalacağı düşüncəsinə əsaslanır. Məsələn, yırtıcı heyvanlar tərəfindən təhlükəyə məruz qalan bir maral sürüsündə daha sürətlə qaçan marallar həyatda qalacaq. Beləliklə, maral sürüsü sürətlə qaçan və güclü fərdlərdən ibarət olacaq. Amma, əlbəttə, bu mexanizm maralların təkamül keçirməsinə səbəb olmaz, onları başqa bir canlı növünə, məsələn, atlara çevirməz.

Ona görə təbii seçmə mexanizmi heç bir təkamül gücünə

malik deyil. Darvin də bu həqiqəti anlamışdı və “Növlərin mənşəyi” adlı kitabında “Faydalı dəyişikliklər baş vermədikcə təbii seçmə heç bir şey edə bilməz” demək məcburiyyətində qalmışdı.⁴⁹

Lamarkın təsiri

Bəs bu “faydalı dəyişikliklər” necə baş verə bilərdi? Darvin öz dövrünün bəsit elm anlayışı içində bu suala Lamarka əsaslanaraq cavab verməyə çalışmışdı. Darvindən əvvəl yaşamış fransız bioloq Lamarka görə canlılar həyatları boyu keçirdikləri fiziki dəyişiklikləri sonrakı nəsillə ötürürlər, nəsildən-nəsillə saxlanılan bu xüsusiyyətlər nəticəsində yeni növlər ortaya çıxır. Məsələn, Lamarka görə zürafələr ceyranlardan törəyiblər, hündür ağacların yarpaqlarını yemək üçün cəhd edərkən nəsildən-nəsillə boyunları uzanmışdır.

“Növlərin mənşəyi” adlı kitabında qida tapmaq üçün suya girən bəzi ayıların zaman ərzində balinalara çevrildiyini iddia etmişdi.⁵⁰

Amma Mendelin kəşf etdiyi və XX əsrdə inkişaf edən genetika elmi ilə qəti şəkildə sübut edilən irsiyyət qanunları qazanılmış xüsusiyyətlərin sonrakı nəsillərə ötürülməsi əfsanəsini məhv etdi. Beləliklə, təbii seçmə “tək başına” və tamamilə təsirsiz mexanizm olaraq qalırdı.

Neo-darvinizm və mutasiyalar

Darvinistlər isə bu vəziyyətə bir çıxış yolu tapmaq üçün 1930-cu illərin sonlarında “Müasir sintetik nəzəriyyə”ni və ya daha geniş yayılmış adı ilə neo-darvinizmi ortaya atdılar. Neo-darvinizm təbii seçmənin yanına “faydalı dəyişiklik səbəbi” kimi mutasiyaları, yəni canlıların genlərində radiasiya kimi xarici təsirlər və ya klonlaşdırma xətalari nəticəsində əmələ gələn pozulmaları əlavə etdi.

Bu gün də dünyada təkamül adına əsaslılığını qoruyan

model neo-darvinizmdir. Nəzəriyyə yer üzündə mövcud olan milyonlarla canlı növünün bu canlıların qulaq, göz, ağciyər, qanad kimi saysız-hesabsız mürəkkəb orqanlarının “mutasiyalara”, yəni genetik pozulmalara əsaslanan bir proses nəticəsində əmələ gəldiyini iddia edir. Amma nəzəriyyəni çarəsiz qoyan bir açıq elmi həqiqət var: mutasiyalar canlıları təkmilləşdirmirlər, əksinə hər zaman canlılara zərər verirlər.

Bunun səbəbi çox sadədir: DNT çox mürəkkəb quruluşa malikdir. Bu molekulada olan hər hansı təsadüfi təsir ancaq zərər verir. Amerikalı genetik B.G. Ranqanatan bunu belə açıqlayır:

Mutasiyalar kiçik, təsadüfi və zərərliyərlər. Çox nadir meydana gəlirlər və ən yaxşı halda təsirsizdirlər. Bu üç xüsusiyyət mutasiyaların təkamül xarakterli inkişaf meydana gətirməyəcəyini sübut edir. Yüksək dərəcədə xüsusiləşmiş orqanizmdə meydana gələn təsadüfi dəyişiklik ya təsirsiz, ya da zərərli olar. Bir qol saatında meydana gələn təsadüfi dəyişiklik qol saatını təkmilləşdirməz. Ona böyük ehtimalla zərər verər və ya ən yaxşı halda təsir etməz. Bir zəlzələ bir şəhəri daha yaxşı hala salmaz, onu məhv edir.⁵¹

Belə ki, bu günə qədər heç bir yararlı, yəni genetik məlumatı təkmilləşdirən mutasiya nümunəsi müşahidə edilməyib. Bütün mutasiyaların zərərli olması məlum olub. Aydın olmuşdur ki, təkamül nəzəriyyəsinin “təkamül mexanizmi” kimi göstərdiyi mutasiyalar əslində canlıları sadəcə təhrif edən, şikəst edən genetik hadisələrdir (insanlarda mutasiyanın ən çox rast gəlinən təsiri xərçəngdir). Əlbəttə, məhəfədicə mexanizm “təkamül mexanizmi” ola bilməz. Təbii seçmə isə Darvinin də qəbul etdiyi kimi, “tək başına heç bir şey edə bilməz”. Bu həqiqət bizə təbiətdə heç bir “təkamül mexanizmi” olmadığını göstərir. Təkamül mexanizmi olmadığına görə təkamül deyilən xəyali proses də mümkün deyil.

Fosillər: ara-keçid formalardan əsər yoxdur

Təkamül nəzəriyyəsinin iddia etdiyi ssenarinin baş vermədiyinin ən açıq göstəricisi isə fosillərdir.

Təkamül nəzəriyyəsinə görə bütün canlılar bir-birlərindən törəyiblər. Əvvəlcədən mövcud olan bir canlı növü zaman ərzində digərinə çevrilmiş və bütün növlər bu şəkildə ortaya çıxmışlar. Nəzəriyyəyə əsasən bu çevrilmə yüz milyonlarla il davam edən uzun zamanı əhatə etmiş və mərhələ-mərhələ irəliləmişdir. Bu halda iddia edilən uzun çevrilmə prosesi içərisində saysız-hesabsız “ara növlər” əmələ gəlməli və yaşamaladırlar.

Məsələn, keçmişdə balıq xüsusiyyətlərini daşımalarına baxmayaraq, bir tərəfdən də bəzi sürünən canlı xüsusiyyətlərini qazanmış yarıbalıq-yarısürünən canlılar yaşamalıdır və ya sürünən xüsusiyyətlərini daşıyan, bir tərəfdən də bəzi quş xüsusiyyətləri qazanmış sürünən-quşlar ortaya çıxmışdır.

Bunlar bir keçid prosesində olduqları üçün şikəst, yarımçıq, qüsurlu canlılar olmalıdır. Təkamülçülər keçmişdə yaşadığına inandıqları bu nəzəri məxluqları “ara-keçid forması” adlandırırlar.

Əgər həqiqətən bu cür canlılar keçmişdə yaşayıbsa, onların sayları və növləri milyonlarla, hətta milyardlarla olmalıdır və bu əcaib canlıların qalıqlarına mütləq fosil izlərində rast gəlinməlidir. Darvin “Növlərin mənşəyi”ndə bunu belə açıqlamışdır:

Əgər nəzəriyyəmə doğrudursa, növləri bir-birinə bağlayan saysız-hesabsız ara-keçid növləri mütləq yaşamalıdır... Onların yaşadığının dəlilləri də sadəcə fosil qalıqları arasında tapıla bilər.⁵²

Darvinin puç olan ümidləri

Ancaq XIX əsrin ortasından indiyə qədər dünyanın hər tərəfində qızgın fosil araşdırmaları aparılmasına baxmayaraq bu ara-keçid formalarına rast gəlinməmişdir. Aparılan qazıntı işlərində və tədqiqatlarda əldə edilən bütün tapıntılar təkamülçülərin gözlədiklərinin əksinə, canlıların yer üzündə birdən-birə, əksiksiz və qüsursuz formada ortaya çıxdıqlarını göstərmişdir.

Məşhur ingilis paleontoloqu Derek V. Eycer təkamülçü olmasına baxmayaraq bu həqiqəti belə etiraf edir:

Problemimiz budur: fosilləri hərtərəfli tədqiq etdikdə növlər və ya siniflər səviyyəsində belə, daima eyni həqiqətlə qarşılaşırıq; mərhələli təkamüllə təkmilləşən deyil, birdən-birə yer üzündə əmələ gələn qruplar görürük.⁵³

Yəni fosil izlərində bütün canlı növləri, aralarında heç bir keçid forması olmadan, tam formada ani surətdə ortaya çıxırlar. Bu, Darvinin rəylərinin tam əksidir. Habelə, bu canlı növlərinin yaradıldıqlarını göstərən çox güclü dəlildir. Çünki bir canlı növünün təkamül keçirərək əmələ gəldiyi heç bir əcdadı olmadan, bir anda və qüsursuz şəkildə ortaya çıxmasının tək açıqlaması var: o növ yaradılmışdır. Bu həqiqət məşhur təkamülçü bioloq Duqlas Futuyma tərəfindən də qəbul edilir:

Yaradılış və təkamül yaşayan canlıların mənşəyi haqqında iki yeganə açıqlamadır. Canlılar dünyada ya tamamilə mükəmməl və tam formada ortaya çıxmışlar, ya da belə olmamışdır. Əgər belə olmamışdırsa, bir dəyişiklik prosesi nəticəsində özlərindən əvvəl mövcud olan bəzi canlı növlərindən təkamül keçirərək meydana gəlməlidirlər. Amma əgər tam və mükəmməl formada ortaya çıxıblarsa, onda sonsuz güc sahibi olan bir ağıl tərəfindən yaradılmışlar.⁵⁴

Fosillər isə canlıların yer üzündə tam və mükəmməl formada ortaya çıxdıqlarını göstərir. Yəni “növlərin mənşəyi” Darvinin hesab etdiyinə əksinə, təkamül deyil, yaradılışdır.

İnsanın təkamülü nağılı

Təkamül nəzəriyyəsinin tərəfdarlarının ən çox gündəliyə gətirdikləri məsələ insanın mənşəyidir. Bununla bağlı darvinist iddia bu gün yaşayan müasir insanın meymunabənzər bir cür məxluqlardan törədiyini fərz edir. 4-5 milyon il əvvəl başladığı fərz edilən bu prosesdə müasir insan ilə əcdadları arasında bəzi “ara-keçid formaların” yaşadığı iddia edilir. Əslində tamamilə fantastik olan bu ssenaridə dörd əsas “kateqoriya” var:

- 1- Australopithecus
- 2- Homo habilis
- 3- Homo erectus
- 4- Homo sapiens

Təkamülçülər insanların “ilk meymunabənzər əcdadlarına” “cənub meymunu” mənasını verən “Australopithecus” adını vermişlər. Bu canlılar əslində nəslə kəsilməmiş meymun növüdür. Lord Soli Zakerman və Prof. Çarlz Oksnord kimi İngiltərə və ABŞ-dan dünyada məşhur olan iki anatomistin Australopithecus nümunələri üzərində apardığı hərtərəfli araşdırmalar bu canlıların sadəcə nəslə kəsilməmiş meymun növünə aid olduqlarını və insanlarla heç bir bənzərlik təşkil etmədiklərini göstərmişdir.⁵⁵

Təkamülçülər insanın təkamülünün sonrakı mərhələsini də “homo”, yəni insan kimi təsnif edirlər. İddiaya əsasən homo seriyasındakı canlılar Australopithecuslardan daha çox inkişaf etmişlər. Təkamülçülər bu fərqli canlılara aid fosilləri ard-arda düzərək xəyali təkamül sxemi qururlar. Bu sxem xəyalidir, çünki əslində bu fərqli siniflərin arasında təkamül xarakterli əlaqə olması hələ sübut edilə bilməmişdir. Təkamül nəzəriyyəsinin XX əsrdəki ən mühüm tərəfdarlarından biri olan Ernst Mayr “Homo sapiensə uzanan zəncir halqası əslində itib” deyərək bunu qəbul edir.⁵⁶

Təkamülçülər “Australopithecus>Homo habilis>Homo erectus>Homo Sapiens” sırasını yazarkən bu növlərin hər birinin daha sonrakının əcdadı olmasını irəli sürürlər. Lakin paleoantropoloqların son kəşfləri Australopithecus, Homo habilis və Homo erectusun dünyanın müxtəlif bölgələrində eyni dövrlərdə yaşadıklarını göstərir.⁵⁷

Habelə, Homo erectus təsnifatına aid olan insanların bir qismi çox müasir dövrlərə qədər yaşamışlar, Homo Sapiens neandertalensis və Homo sapiens sapiens (müasir insan) ilə eyni mühitdə birlikdə mövcud olmuşlar.⁵⁸

Bu isə, əlbəttə, bu siniflərin bir-birilərinin əcdadı olduqları iddiasının əsassızlığını açıq şəkildə ortaya qoyur. Harvard Universitetinin paleontoloqlarından Stefen Cey Qauld, özü də təkamülçü olmasına baxmayaraq, darvinist nəzəriyyənin

içinə düşdüyü bu çıxılmaz vəziyyəti belə açıqlayır:

Əgər bir-birilə paralel şəkildə yaşayan üç müxtəlif hominid (insanabənzər) sxemi varsa, onda bizim soy ağacımıza nə oldu? Aydınır ki, bunların biri digərindən törəyə bilməz. Habelə, biri digərilə müqayisə edildikdə təkamül xarakterli inkişaf meyli göstərmirlər.⁵⁹

Qısaca desək, KİV-də və ya dərsliklərdə verilən bir cür xəyali “yarımeymun-yarıinsan” canlıların rəsmlərilə, yəni sırf təbliğat yolu ilə dirçəldilməyə çalışılan insanın təkamülü ssenarisi heç bir elmi əsası olmayan nağıldan ibarətdir.

Bu mövzunu uzun illər tədqiq edən, xüsusilə Australopithecus fosilləri üzərində 15 il araşdırma aparan İngiltərənin ən məşhur və hörmətli elm adamlarından biri olan Lord Soli Zakerman təkamülçü olmasına baxmayaraq, ortada meymunabənzər canlılardan insana uzanan həqiqi soy ağacı olmaması nəticəsinə gəlmişdir.

Zakerman maraqlı elm şkalası da qurmuşdur. Elmi hesab etdiyi elm sahələrindən elmdənkənar qəbul etdiyi elm sahələrinə qədər şaxələnmə qurmuşdur. Zakermanın bu cədvəlinə əsasən ən “elmi”- yəni konkret faktlara əsaslanan elm sahələri kimya və fizikadır. Cədvəldə bunlardan sonra bioloji elmlər, daha sonra sosial fənnlər gəlir. Şaxələnmənin ən kənar ucunda, yəni “elmdənkənar” hesab edilən hissədə isə Zakermana görə telepatiya, altıncı hiss kimi “hissin fəvqündə olan qavrama” anlayışları və “insanın təkamülü” yerləşir! Zakerman şaxələnmənin bu ucunu belə açıqlayır:

Obyektiv həqiqət sahəsindən çıxıb bioloji elm fərz edilən bu sahələrə, yəni hissənin fəvqündə olan qavramaya və insanın fosil tarixinin şərh edilməsinə daxil olduqda, təkamül nəzəriyyəsinə inanan bir şəxs üçün hər şeyin mümkün olduğunu görürük. Belə ki, nəzəriyyələrinə qəti şəkildə inanan bu şəxslərin ziddiyyətli bəzi rəyləri eyni anda qəbul etmələri belə mümkündür.⁶⁰

İnsanın təkamülü nağılı da məhz nəzəriyyələrinə kor-koranə inanan bir sıra insanların tapdıqları bəzi fosillər haqqında qabaqcadan rəy verərək şərh etmələrindən ibarətdir.

Darvin formulu!

İndiyə qədər nəzərdən keçirdiyimiz bütün texniki dəlillərlə bərabər, istəyirsinizsə, təkamülçülərin necə cəfəng inanca malik olduqlarına bir də uşaqların belə anlayacağı qədər açıq misalla baxaq.

Təkamül nəzəriyyəsi canlıların təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edir. Ona görə bu iddiaya əsasən cansız və şüursuz atomlar birləşərək əvvəlcə hüceyrəni əmələ gətirmiş və sonra eyni atomlar birləşərək digər canlıları və insanı meydana gətirmişlər. İndi fikirləşək; canlıların əsasını təşkil edən karbon, fosfor, azot, kalium kimi elementləri birləşdirdikdə bir yığın əmələ gəlir. Bu atom yığını hansı prosesdən keçirilsə də, bircə canlı belə əmələ gətirilə bilməz. İstəyirsinizsə, bununla bağlı bir təcrübə keçirək və təkamülçülərin əslində müdafiə etdikləri, amma ucadan söyləyə bilmədikləri iddianı onların adından “Darvin formulu” adı ilə nəzərdən keçirək:

Təkamülçülər çox sayda böyük çənin içinə canlıların əsasını təşkil edən fosfor, azot, karbon, oksigen, dəmir, maqnezium kimi elementlərdən bol miqdarda qoysunlar. Hətta normal şərtlərdə mövcud olmayan, ancaq bu qarışıqın içində lazımlı bildikləri maddələri də bu çənlərə əlavə etsinlər. Qarışıqların içinə istədikləri qədər amin turşusu, istədikləri qədər də (bircə dənəsinin belə təsadüfən əmələ gəlmə ehtimalı 19^{950} olan) zülal doldursunlar. Bu qarışıqlara istədikləri nisbətdə temperatur və rütubət versinlər. Bunları istədikləri təkmilləşdirilmiş cihazlarla qarışdırsınlar. Çənlərin başında nəzarətçi kimi dünyanın qabaqcıl elm adamlarını qoysunlar. Bu mütəxəssislər atadan oğula, nəsildən-nəsilə ötürülərək növbə ilə milyardlarla, hətta trilyonlarla il davamlı olaraq çənlərin başında gözləsinlər. Bir canlının əmələ gəlməsi üçün hansı şərtlərin mövcud olmasını lazım bilirlərsə, hamısını tətbiq etməkdə sərbəst olsunlar. Ancaq nə etsələr də, o çənlərdən əsla bir canlı çıxara bilməzlər. Zürafələri, aslanları, arıları, sarı bülbülləri, tutuquşuları, atları, delfinləri, gülləri, səhləbçiçəklərini, zanbaqları, qərənfilləri, bananları, portağalları, almaları, xurmaları, pomidorları, qovunları, qarpızları, əncirləri, zeytunları, üzümləri, şaftalıları,

tovuzquşlarını, qırqovulları, rəngarəng kəpənəkləri və bunlar kimi milyonlarla canlı növündən heç birini əmələ gətirə bilməzlər. Nəinki burada sadaladığımız bir neçə canlıyı, bunların bircə hüceyrəsini belə əldə edə bilməzlər.

Qısaca desək, şüursuz atomlar birləşərək hüceyrəni əmələ gətirə bilməzlər. Sonra yeni qərar verərək bir hüceyrəni iki yerə bölüb, sonra ard-arda başqa qərarlar verib elektron mikroskopunu icad edən, sonra öz hüceyrə quruluşunu bu mikroskop altında tədqiq edən professorları əmələ gətirə bilməzlər. Maddə ancaq Allahın üstün yaratması ilə həyat qazanır. Bunun əksini iddia edən təkamül nəzəriyyəsi isə ağıla tamamilə zidd cəfəngiyyətdir. Təkamülçülərin ortaya atdığı iddialar üzərində bir az düşünmək yuxarıdakı misalda göstərildiyi kimi bu həqiqəti üzə çıxarar.

Göz və qulaqdakı texnologiya

Təkamül nəzəriyyəsinin qətiyyəni açıqlaya bilmədiyini digər məsələ isə göz və qulaqdakı üstün duyğu keyfiyyətidir.

Gözlə bağlı mövzuya keçməzdən əvvəl “Necə görürük?” sualına qısaca cavab verək. Bir cisimdən gələn şüalar gözdə tor qişaya tərsinə düşür. Bu şüaları buradakı hüceyrələr tərəfindən elektrik siqnallarına çevrilir və beyinin arxa hissəsindəki görmə mərkəzi adlanan kiçik nöqtəyə ötürülür. Bu elektrik siqnalları bir sıra ardıcıl proseslərdən sonra beyindəki bu mərkəzdə görüntü kimi şərh edilir. Bu məlumatdan sonra düşünək:

Beyin işığa qapalıdır. Yəni beyinin içi qapqaranlıqdır, işıq beyinin yerləşdiyi yerə girə bilməz. Görüntü mərkəzi adlanan yer qapqaranlıq, işığın düşmədiyini, bəlkə heç qarşılaşmadığınızı qədər qaranlıq yerdir. Ancaq siz bu zülmət qaranlıqda işıqlı, aydın dünyanı seyr edirsiniz.

Üstəlik bu qədər aydın və keyfiyyətli görüntüdür ki, XIX əsrin texnologiyası belə hər cür imkanı olmasına baxmayaraq bu aydınlığı təmin edə bilmir. Məsələn, hal-hazırda oxuduğunuzu kitaba, kitabı tutan əllərinizə baxın, sonra başınızı qaldırın və ətrafınızı seyr edin. Hal-hazırda gördüyünüz aydın və

keyfiyyətli görüntünü başqa bir yerdə görmüsünüz? Bu qədər aydın görüntünü sizə dünyanın qabaqcıl televizor şirkətlərinin istehsal etiyi təkmilləşdirilmiş televizor ekranı belə verə bilməz. 100 ildən bəri minlərlə mühəndis bu aydınlığı əldə etmək üçün çalışır. Bunun üçün fabriklər, böyük müəssisələr qurulur, araşdırmalar aparılır, planlar və dizaynlar edilir. Bir televizor ekranına baxın, bir də hal-hazırda əlinizdə tutduğunuz bu kitaba. Arada böyük aydınlıq və keyfiyyət fərqi olduğunu görəcəksiniz. Həm də televizorun ekranı sizə iki ölçülü görüntü göstərir, lakin siz üç ölçülü, dərin görüntü izləyirsiniz.

Uzun illərdən bəri on minlərlə mühəndis üç ölçülü televizor hazırlamağa, gözün görmə keyfiyyətini əldə etməyə çalışırlar. Bəli, üç ölçülü televizor kimi sistem istehsal edə bildilər, amma onu da eynəksiz üç ölçülü görmək ümümkün deyil, həm də bu, süni üç ölçüdür. Arxa tərəf daha bulanıq, ön tərəf isə kağız dekorasiya kimi görünür. Heç bir zaman gözün gördüyü qədər aydın və keyfiyyətli görüntü əmələ gəlmir. Kamerada da, televizorda da mütləq görüntü itkisi baş verir.

Təkamülçülər bu keyfiyyətli və aydın görüntünü əmələ gətirən mexanizmin təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edirlər. İndi birisi sizə otağınızda ki televizor təsadüflər nəticəsində əmələ gəldi, atomlar birləşdi və bu görüntünü əmələ gətirən aləti meydana gətirdi desə, nə düşünərsiniz? Minlərlə insanın birlikdə edə bilmədiyini şüursuz atomlar necə etsin?

Gözün gördüyündən daha bəsit görüntünü əmələ gətirən alət təsadüfən əmələ gəlmirsə, gözün və gözün gördüyü görüntünün də təsadüfən meydana gəlməyəcəyi çox açıqdır. Eyni vəziyyət qulağa da aiddir. Xarici qulaq ətrafdakı səsləri qulaq seyvanı vasitəsilə toplayıb daxili qulağa ötürür; daxili qulaq da bu titrəmələri elektrik siqnallarına çevirərək beyinə göndərir. Eynilə görmədə olduğu kimi eşitmə prosesi də beyindəki eşitmə mərkəzində həyata keçir.

Göz üçün dediklərimiz qulağa da aiddir, yəni beyin işıq kimi səsə də qapalıdır, səs keçirmir. Ona görə xarici aləm nə qədər hay-küylü olsa da, beyinin içi tamamilə səssizdir. Buna baxmayaraq, ən aydın səslər beyində eşidilir. Səs keçirməyən

beyninizdə orkestrin simfoniyaclarını dinləyir, tünlük mühitin bütün hay-küyünü eşidirsiniz. Amma o anda həssas bir cihazla beyninizin içindəki səs səviyyəsi ölçülsə, burada səssizliyin hakim olduğu məlum olacaqdır. Aydın görüntü əldə etmək ümidilə texnologiyadan necə istifadə edilirsə, səs üçün də eyni səylər on illərdən bəri davam etdirilir. Səsyazma cihazları, musiqi mərkəzləri, bir çox elektron alət, səs qəbul edən musiqi sistemləri bu fəaliyyətlərin nəticələrindən bəziləridir. Ancaq bütün texnologiyaya, bu texnologiyada işləyən minlərlə mühəndisə və mütəxəssisə baxmayaraq qulağın əmələ gətirdiyi qədər aydın və keyfiyyətli səs əldə edilməmişdir.

Ən böyük musiqi sistemi şirkətinin istehsal etdiyi ən keyfiyyətli musiqi mərkəzini düşünün. Səsi qeyd etdikdə mütləq səsin bir hissəsi itir, az da olsa təhrif olur və ya musiqi mərkəzini işə saldıqda hələ musiqi çalmazdan əvvəl mütləq bir cızıltı eşidirsiniz. Ancaq insan orqanizmindəki texnologiyanın məhsulu olan səslər olduqca aydın və qüsursuzdur. İnsan qulağı heç vaxt musiqi mərkəzində olduğu kimi cızıltılı və ya təhrif olunmuş şəkildə səs eşitməz; səs necədirsə, tam və aydın şəkildə onu eşidir. Bu vəziyyət insan yaradıldığı gündən bəri belədir. İndiyə qədər insanın istehsal etdiyi heç bir görüntü və səs cihazı göz və qulaq qədər həssas və keyfiyyətli qəbuledici olmamışdır. Ancaq görmə və eşitmə hadisəsində bütün bunların fəvqündə çox böyük həqiqət də var.

Beyinin içində görən və eşidən şüur kimə aiddir?

Beyinin içində parlaq, rəngli dünyanı seyr edən, simfoniyacları, quşların cıvıltılarını dinləyən, gülü qoxulayan kimdir?

İnsanın gözlərindən, qulaqlarından, burnundan gələn oyanmalar elektrik signalı kimi beyinə ötürülür. Biologiya, fiziologiya və ya biokimya kitablarında bu görüntünün beyində necə əmələ gəlməsinə dair bir çox şey oxuyursunuz. Ancaq bu mövzu haqqında ən mühüm həqiqətə heç bir yerdə rast gələ bilməzsiniz: beyində bu elektrik signallarını görüntü, səs, qoxu və hiss kimi qavrayan kimdir? Beyinin içində gözə,

qulağa, buruna ehtiyac hiss etmədən bütün bunları qavrayan bir şüur var. Bu şüur kimə aiddir?

Əlbəttə, bu şüur beyini təşkil edən sinirlər, yağ təbəqəsi və sinir hüceyrələrinə aid deyil. Elə buna görə hər şeyin maddədən ibarət olduğunu zənn edən darvinist-materialistlər bu suallara heç cür cavab verə bilmirlər. Çünki bu şüur Allahın yaratdığı ruhdur. Ruhun görüntünü seyr etmək üçün gözə, səsi eşitmək üçün qulağa ehtiyacı yoxdur. Eyni zamanda düşünmək üçün beyinə də ehtiyacı yoxdur.

Bu açıq və elmi həqiqəti oxuyan hər insan beyinin içindəki bir neçə kub santimetrlik, qapqaranlıq məkana bütün kainatı üç ölçülü, rəngli, kölgəli və işıqlı şəkildə sığışdıran uca Allahı düşünüb, Ondən qorxub Ona sığınmalıdır.

Materialist inanc

Bura qədər nəzərdən keçirdiklərimiz təkamül nəzəriyyəsinin elmi kəşflərlə üzə çıxan ziddiyyətli iddia olduğunu göstərir. Nəzəriyyənin həyatın mənşəyi haqqındakı iddiası elmə ziddir, irəli sürdüyü təkamül mexanizmlərinin heç bir təkamül gücü yoxdur və fosillər nəzəriyyənin iddia etdiyi ara keçid formalarının yaşamadığını göstərir. Bu halda, əlbəttə, təkamül nəzəriyyəsi elmə zidd fərziyyə kimi bir kənara qoyulmalıdır. Belə ki, tarix boyu dünya Yer mərkəzli kainat modeli kimi bir çox düşüncə elmin gündəliyindən çıxarılmışdır. Amma təkamül nəzəriyyəsi təkidlə elmin gündəliyində saxlanılır. Hətta bəzi insanlar nəzəriyyənin tənqid edilməsini “elmə təcavüz” kimi göstərməyə çalışırlar. Axı niyə?.. Bunun səbəbi təkamül nəzəriyyəsinin bəzi kütlələr üçün ayrılmaz doqmatik inanc olmasıdır. Bu kütlələr materialist fəlsəfəyə kor-koranə bağlıdırlar və Darvinizmi də təbiət haqqında yeganə materialist açıqlama olduğu üçün mənimsəyiblər. Bəzən bunu açıq şəkildə etiraf edirlər. Harvard Universitetindən məşhur genetik və eyni zamanda qabaqcıl təkamülçülərdən olan Riçard Levontin “əvvəlcə materialist, sonra elm adamı” olduğunu belə etiraf edir:

Bizim materializmə bir inancımız var, bu “a priori” (əvvəlcədən qəbul edilmiş, doğru fərz edilmiş) inandır. Bizi dünya haqqında materialist açıqlama verməyə məcbur edən şey elmi metodlar və qanunlar deyil. Əksinə, materializmə olan “a priori” bağlılığımız səbəbindən dünya haqqında materialist açıqlama verən tədqiqat metodları və anlayışlarını uydururuq. Materializm mütləq doğru olduğuna görə də İlahi açıqlamanın səhnəyə çıxmasına icazı verə bilmərik.⁶¹

Bu sözlər darvinizmin materialist fəlsəfəyə bağlılıq uğrunda davam etdirilən bir doqma olduğunun açıq ifadəsidir. Bu doqma maddədən başqa heç bir varlıq olmadığını qəbul edir. Bu səbəbdən də cansız, şüursuz maddənin həyatı əmələ gətirdiyinə inanır. Milyonlarla müxtəlif canlı növünün, məsələn, quşların, balıqların, zürafələrin, pələnglərin, həşəratların, ağacların, çiçəklərin, balinaların və insanların maddənin öz daxilindəki reaksiyalarla, yəni yağan yağışla, çaxan şimşəklə, cansız maddədən əmələ gəldiyini qəbul edir. Əslində isə bu həm ağla, həm elmə zidd qəbuldur. Amma darvinistlər öz ifadələri ilə “İlahi açıqlamanın səhnəyə çıxmaması” üçün bu qəbulu müdafiə etməkdə davam edirlər.

Canlıların mənşəyinə materialist düşüncə ilə baxmayan insanlar isə bu açıq həqiqəti görəcəklər: bütün canlılar üstün güc, bilik və ağla malik olan Yaradanın əsəridir. Yaradan bütün kainatı yoxdan var edən, ən qüsursuz şəkildə nizama salan və bütün canlıları yaradıb forma verən Allahdır.

Təkamül nəzəriyyəsi dünya tarixinin ən təsirli sehidir

Burada bunu da bildirmək lazımdır ki, heç bir ideologiyanın təsiri altında qalmadan, sadəcə ağılı və məntiqini işlədən hər insan elm və mədəniyyətdən uzaq cəmiyyətlərin xurafatlarını xatırladan təkamül nəzəriyyəsinə inanmağın mümkünsüz olduğunu asanlıqla anlayacaqdır.

Yuxarıda da bildirildiyi kimi, təkamül nəzəriyyəsinə inananlar böyük bir çənin içində bir çox atomu, molekulu, cansız maddəni dolduran və bunların qarışığından zaman ərzində düşünən,

dərkedən, kəşfləredən professorların, universitet tələbələrinin, Eynşteyn, Habl kimi elm adamlarının, Frank Sinatra, Çarlton Heston kimi sənətkarların, bununla yanaşı ceyranların, limon ağaclarının, qərənfillərin çıxacağına inanırlar. Həmdə bu cəfəng iddiaya inananlar elm adamları, professorlar, mədəniyyətli, təhsilli insanlardır. Bu səbəbdən təkamül nəzəriyyəsi haqqında “dünya tarixinin ən böyük və ən təsirli sehri” ifadəsini işlətmək yerinə düşər. Çünki dünya tarixində insanların bu dərəcədə aqlını başından alan, ağıl və məntiqlə düşünmələrinə imkan verməyən, gözlərinin qarşısına sanki bir pərdə çəkib çox açıq olan həqiqətləri görmələrinə mane olan başqa inanc və ya iddia yoxdur. Bu, afrikalı bəzi qəbilələrin totemlərə, Səba xalqının Günəşə tapınmasından, Hz. İbrahimin qövmünün öz əllərilə düzəltdikləri bütlərə, Hz. Musanın qövmünün qızıldan düzəltdikləri buzova tapınmalarından daha qorxulu və ağlasığmaz korluqdur. Əslində bu vəziyyət Allahın Quranda işarə etdiyi ağılsızlıqdır. Allah bəzi insanların anlayışlarının qapanacağını və həqiqətləri görməkdən məhrum olacağını bir çox ayəsində bildirir. Bu ayələrdən bəziləri belədir:

Həqiqətən, kafirləri əzabla qorxutsan da, qorxutmasan da, onlar üçün birdir, iman gətirməzlər. Allah onların ürəyinə və qulağına möhür vurmuşdur. Gözlərində də pərdə vardır. Onları böyük bir əzab gözləyir! (Bəqərə surəsi, 6-7)

... Onların qəlbləri vardır, lakin onunla anlamazlar. Onların gözləri vardır, lakin onunla görməzlər. Onların qulaqları vardır, lakin onunla eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər, bəlkə də, daha çox zəlalətdədirlər. Qafil olanlar da məhz onlardır! (Əraf surəsi, 179)

Allah Hicr surəsində də bu insanların möcüzələr görsələr də, inanmayacaq qədər sehləndiklərini belə bildirir:

Əgər onlara göydən bir qapı açsaq və oradan durmadan yuxarı dırmaşsalar yenə də: “Gözümüz bağlanmış, biz sehlənmişik”, - deyərlər. (Hicr surəsi, 14-15)

Bu qədər geniş kütləyə bu sehrin təsir etməsi, insanların həqiqətlərdən bu qədər uzaq saxlanması və 150 ildən bəri bu sehrin pozulmaması isə sözlə ifadə edilməyəcək qədər heyvətli vəziyyətdir. Çünki bir və ya bir neçə insanın mümkünsüz

ssenarilərə, cəfəng və məntiqdən kənar iddialara inanmaları başa düşülə bilər. Ancaq dünyanın hər tərəfindəki insanların şüursuz və cansız atomların ani qərarla birləşib qeyri-adi təşkilatlanma, nizam, ağıl və şüur nümayiş etdirərək qüsursuz sistemlə işləyən kainatı, canlılara uyğun hər cür xüsusiyyətə malik olan Yer planetini və saysız-hesabsız kompleks sistemdən ibarət canlıları meydana gətirdiyinə inanmasının “sehr”dən başqa heç bir açıqlaması yoxdur.

Belə ki, Allah Quranda inkarçı fəlsəfənin tərəfdarı olan bəzi şəxslərin etdikləri sehlərlə insanlara təsir etdiklərini Hz. Musa ilə Firon arasında baş verən bir hadisə ilə bizə bildirir. Hz. Musa Firona haqq dini təbliğ etdikdə Firon Hz. Musaya öz “bilici sehrkarları” ilə insanların toplaşdığı bir yerdə qarşılaşmasını söyləyir. Hz. Musa sehrkarlarla qarşılaşdıqda sehrkarlara əvvəlcə onların bacarıqlarını göstərməsini əmr edir. Bu hadisənin danışıldığı ayə belədir:

(Musa) “Siz atın” - dedi. Onlar (əsalarını yerə) atdıqda, adamların gözlərini bağlayıb (sehləyib) onları qorxutdular və böyük bir sehr göstərdilər. (Əraf surəsi, 116)

Göründüyü kimi, Fironun sehrkarları etdikləri “göz bağlayıcılıqla” Hz. Musa və ona inananlardan başqa insanların hamısını sehləyə bilmişdilər. Ancaq onların atdıqlarına qarşı Hz. Musanın ortaya qoyduğu dəlil onların bu sehrini, ayədəki ifadə ilə “uydurduqlarını udmuş”, yəni təsirsiz etmişdir:

Biz də Musaya: “Əsanı tulla!” - deyə vəhy etdik. Bir də (baxıb gördülər ki) əsa onların uydurub düzəltdikləri bütün şeyləri udur. Artıq haqq zahir, onların uydurub düzəltdikləri yalanlar isə batil oldu. (Sehrbazlar) orada məğlub edildilər və xar olaraq geri döndülər. (Əraf surəsi, 117-119)

Ayələrdə də bildirildiyi kimi, əvvəllər insanlara sehləyərək təsir göstərən bu şəxslərin etdiklərinin saxtakarlıq olmasının başa düşülməsi ilə sözügedən şəxslər alçalmışlar. Dövrümüzdə də bir sehrin təsirindən elmilik adı altında olduqca cəfəng iddialara inanan və bunları müdafiə etmək üçün həyatlarını qurban verənlər əgər bu iddialardan əl çəkməsələr, həqiqətlər tam mənası ilə üzə çıxdıqda və “sehr pozulduqda” alçalacaqlar. Belə ki, təqribən 60 yaşına qədər təkamülü müdafiə edən və

ateist filosof olan, ancaq sonradan həqiqətləri görən Malkolm Maqeric təkamül nəzəriyyəsinin yaxın gələcəkdə düşəcəyi vəziyyəti belə açıqlayır:

Mən özüm təkamül nəzəriyyəsinin xüsusilə tətbiq edildiyi sahələrdə gələcəyin tarix kitablarındakı ən böyük yumor hədəflərindən biri olacağına inandım. Gələcək nəsillər bu qədər çürük və qeyri-müəyyən hipotezin inanılmaz saflıqla qəbul edilməsini heyrlərlə qarşılayacaqlar.⁶²

Bu gələcək uzaq deyil, əksinə, çox yaxın gələcəkdə insanlar “təsadüflərin” ilah olmasının mümkünsüzlüyünü anlayacaqlar və təkamül nəzəriyyəsi dünya tarixinin ən böyük yalanı və ən güclü sehri kimi tərif ediləcəkdir. Bu güclü sehr böyük sürətlə dünyanın hər tərəfində insanlar üzərində təsirini itirməyə başlamışdır. Təkamül yalanının sirrinin öyrənən bir çox insan bu yalana necə aldandığını heyrlət və təəccüblə fikirləşir.

**Onlar: “Sən paksan, müqəddəssən! Sənin bizə
öyrətdiklərindən başqa biz heç bir şey bilmirik.
(Hər şeyi) bilən Sən, hikmət sahibi Sənsən”, - dedilər.
(Bəqərə surəsi, 32)**
